

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

DISERTAČNÍ PRÁCE

TRESTNĚPRÁVNÍ NÁSTROJE BOJE S ORGANIZOVANÝM
ZLOČINEM

Vedoucí disertační práce: Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Zpracovatel: JUDr. Jan Schramhauser

Prohlášení o původnosti disertační práce

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Za odbornou pomoc při zpracování zadaného téma bych si dovilil poděkovat zejména svému školiteli, vedoucímu práce Prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., dále pak Mgr. Petrovi Nesporému, advokátovi, s nímž jsem konzultoval mnohé své úvahy, které mě provázely před jejich vyslovením v následujících kapitolách. Poděkování patří v neposlední řadě i mnoha dalším, díky nimž jsem získal své dosavadní teoretické i praktické právní znalosti. Jedná se jak o vyučující na Právnické fakultě v Praze, z jejichž publikací stále čerpám, tak o advokáty, příslušníky Policie ČR, státní zástupce a zejména soudce, s nimiž se setkávám při výkonu své koncipientské praxe.

Disertační práce vychází ze stavu právní úpravy účinné k 1. říjnu 2010.

V Českých Budějovicích, dne 25. listopadu 2010

JUDr. Jan Schramhauser

Obsah

Úvod k organizovanému zločinu, pojetí a koncepce disertační práce str. 11

ČÁST I. KRIMINOLOGICKÝ ÚVOD DO PROBLEMATIKY ORGANIZOVANÉHO ZLOČINU

Kapitola I. Definice organizovaného zločinu a jeho znaky

1.1	Organizovaný zločin a jeho vymezení	str. 16
1.2	Mezinárodní definice organizovaného zločinu	str. 19
1.3	Komunitární definice kriminální organizace	str. 21
1.4	K nutnosti a možnosti dosažení jednotné definice organizovaného zločinu	str. 21
1.5	Základní znaky organizovaného zločinu	str. 22
1.6	Zločinecké organizace	str. 27
1.7	Obecné formy činností organizovaného zločinu	str. 30
1.8	Zvláštní formy činností organizovaného zločinu	str. 31
1.9	Rizika přítomnosti organizovaného zločinu	str. 32

Kapitola II. Exkurz k historickým souvislostem organizovaného zločinu s přihlédnutím k situaci v České republice

2.1	Úvod k historii organizovaného zločinu	str. 35
2.2	Italský organizovaný zločin	str. 36
2.3	Organizovaný zločin v USA	str. 37
2.4	Asijský organizovaný zločin	str. 38
2.5	Organizovaný zločin v zemích Jižní Ameriky	str. 39

2.6	Organizovaný zločin v zemích bývalého Sovětského svazu	str. 40
2.7	Organizovaný zločin v České republice	str. 41
2.8	Zahraniční skupiny působící na území České republiky	str. 45
2.9	Shrnutí a perspektiva dalšího vývoje organizovaného zločinu na území České republiky	str. 48

Kapitola III. Nástroje boje s organizovaným zločinem

3.1	Úvod	str. 52
3.2	Legislativní nástroje boje s organizovaným zločinem	str. 54
3.3	Institucionální nástroje boje s organizovaným zločinem	str. 55
3.4	Politické nástroje boje s organizovaným zločinem v ČR	str. 59

ČÁST II. TRESTNÍ PRÁVO HMOTNÉ VYBRANÉ OTÁZKY

Kapitola IV. Organizovaný zločin v trestním právu hmotném

4.1	Místo trestního práva v boji s organizovaným zločinem	str. 61
------------	---	---------

Kapitola V. Zločinné spolčení, organizovaná zločinecká skupina a organizovaná skupina

5.1	Úvod, společné a odlišné znaky zločinného spolčení, organizované zločinecké skupiny a organizované skupiny	str. 64
5.2	Zločinné spolčení, organizovaná zločinecká skupina	str. 69
5.3	K dokazování zákonných znaků organizované zločinecké skupiny	str. 71
5.4	K definici organizované zločinecké skupiny	str. 77

5.5	Účast na zločinném spolčení a organizované zločinecké skupině	str. 80
5.5.1	Založení organizované zločinecké skupiny	str. 81
5.5.2	Účast na organizované zločinecké skupině v užším smyslu	str. 81
5.5.3	Podpora organizované zločinecké skupiny	str. 82
5.6	K vybraným praktickým otázkám účasti na organizované zločinecké skupině	str. 83
5.7	Zvláštní případ účinné lítosti	str. 86
5.8	Beztrestnost agenta	str. 87

Kapitola VI. Trestní postih organizovaného zločinu

6.1	Úvod	str. 89
6.2	Polehčující a přitěžující okolnosti při ukládání trestů za trestnou činnost související s organizovaným zločinem	str. 89
6.3	Pachatel trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny	str. 91
6.4	Postih pachatele trestného činu spáchaného členem organizované skupiny a v její prospěch	str. 94
6.5	Mimořádné snížení trestu odnětí svobody	str. 96

Kapitola VII. K majetkovému postihu organizovaného zločinu *de lege lata a de lege ferenda*

7.1	Úvod do problematiky	str. 98
7.2	Majetkové tresty v českém trestním právu	str. 100
7.3	Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty	str. 102
7.4	Efektivita platné právní úpravy	str. 103

7.5	Konfiskace nelegálně nabytého majetku mimo rámec trestních sankcí	str. 104
7.6	Slovenská úprava prokazování původu majetku	str. 107
7.6.1	K vybraným pozitivům slovenského zákona o prokazování původu majetku a možnostem inspirace	str. 109
7.6.2	K vybraným negativům slovenského zákona o prokazování původu majetku	str. 110
7.7	Daňové nástroje ve Spolkové republice Německo	str. 114
7.8	Angloamerické právní systémy a úprava ve Spojených státech amerických	str. 115
7.9	Shrnutí problematiky	str. 118

ČÁST III. TRESTNÍ PRÁVO PROCESNÍ VYBRANÉ OTÁZKY

Kapitola VIII. Procesní nástroje boje s organizovaným zločinem

8.1	Úvod	str. 123
8.2	Procesní nástroje boje s organizovaným zločinem dle trestního řádu	str. 124

Kapitola IX. Institut korunního svědka a jeho podoba v právním řádu ČR

9.1	Úvod k institutu korunního svědka	str. 125
9.2	Korunní svědek a jeho vývoj v zahraničí	str. 130
9.3	Korunní svědek v České republice	str. 132
9.4	Spolupracující obviněný	str. 134
9.5	K hodnocení platné právní úpravy	str. 135
9.6	Nedostatečná garance práv spolupracujícího obviněného	str. 135

9.7	K faktické beztrestnosti a limitům pozitivní motivace	str. 138
9.8	Spolupracující obviněný v kontextu obžaloby, přípravného řízení, řízení před soudem <i>de lege lata</i> a <i>de lege ferenda</i>	str. 139

Kapitola X. Policejní provokace, agent provokatér

10.1	Definice policejní provokace	str. 145
10.2	Charakteristika policejní provokace	str. 145
10.3	Policejní provokace a organizovaný zločin	str. 147
10.4	Policejní provokace a český právní řád	str. 149
10.5	Vybraná judikatura související s policejní provokací	str. 152
10.6	Policejní provokace v USA	str. 157

ČÁST IV. DALŠÍ VYBRANÉ OTÁZKY BOJE S ORGANIZOVANÝM ZLOČINEM

Kapitola XI. Právní nástroje boje s organizovaným zločinem v mezinárodním a komunitárním kontextu

11.1	Úvod	str. 161
11.2	OSN a boj s organizovaným zločinem	str. 163
11.2.1	Úmluva proti nadnárodnímu organizovanému zločinu	str. 164
11.2.2	Další vybrané dokumenty OSN zaměřené na boj s organizovaným zločinem	str. 167
11.3	Rada Evropy a boj s organizovaným zločinem	str. 168
11.4	Boj s organizovaným zločinem na bilaterální úrovni	str. 169
11.5	Organizovaný zločin a Evropská unie, právní prameny	str. 171
11.5.1	Třetí pilíř EU	str. 173

11.5.2	Lisabonská smlouva	str. 175
11.5.3	Legislativní opatření proti praní špinavých peněz	str. 178
Kapitola XII.	Úvaha nad efektivitou trestní odpovědnosti právnických osob jakožto nástroje boje s organizovaným zločinem	
12.1	Úvod k problematice trestní odpovědnosti právnických osob	str. 180
12.2	Právnické osoby v českém právním řádu	str. 182
12.3	Jednání právnických osob, otázka způsobilosti projevovat vůli	str. 182
12.4	České trestní právo a koncepce jednání za jiného	str. 184
12.5	Právnické osoby a jejich účast na aktivitách organizovaného zločinu	str. 185
12.6	Efektivita trestního postihu korporací ve vztahu k organizovanému zločinu	str. 187
12.7	Závěr	str. 189
Kapitola XIII.	Závěr, zamyšlení nad přítomností organizovaného zločinu ve společnosti	
	Resumé	str. 194
	English summary (anglické resumé)	str. 196
	Das Resümme (německé resumé)	str. 198
	Русское резюме (ruské resumé)	str. 201
	Seznam použité literatury	str. 206

Úvod k organizovanému zločinu, pojetí a koncepce disertační práce

V dnešním světě nenalezneme mnoho dalších jevů, které by se svojí společenskou škodlivostí mohly s organizovaným zločinem poměřovat. Organizovaný zločin lze považovat za jedno z nejzávažnějších rizik, s nímž je nucena bojovat většina zemí světa i mezinárodní společenství jako celek zejména také pomocí efektivní právní úpravy.

Organizovaný zločin je kategorií vykazující souhrn typických znaků, které je možno označit za obecné, společné všem formám organizovaného zločinu. Zároveň je však organizovaný zločin kategorií vykazující v jeho různých podobách znaky specifické pro tu či onu jeho formu. Je zřejmé, že organizovaná drogová kriminalita, organizování prostituce, nájemných vražd či hospodářských trestných činů jsou realizovány odlišným profilem pachatelů, mají rozdílné společenské příčiny i konsekvence, bývají doprovázeny různými souvisejícími jevy a vyžadují často i odlišný přístup při jejich potírání.

Na fenomén organizovaného zločinu lze pohlížet a tímto se zabývat vedle hlediska ryze trestněprávního či kriminologického rovněž optikou dalších právních i jiných věd. V řadě první lze nalézat právní souvislosti problematiky organizovaného zločinu a nástrojů boje s ním v *právu finančním* (srov. opatření směřující k omezení plateb v hotovosti, anonymních plateb)¹, *právu mezinárodním* (srov. zejména mezinárodní úmluvy zaměřené na potírání korupce a praní špinavých peněz) či *právu obchodním* (srov. legislativní snahy o omezení existence akcií na majitele a jiná opatření zejména v oblasti korporátního práva). V mimoprávních vědách pak lze nalézat souvislosti s problematikou organizovaného zločinu např. v *ekonomii* (srov. výzkumy míry ovlivňování ekonomických procesů a hospodářství stínovou sférou)² či *historii*

¹ Srov. zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti

² Srov. např. **Kiefer P.**: Organized Crime Takes Lead in Italy's Economy, New York Times Europe 23. 10. 2007

(analýza vlivu organizovaného zločinu na vývoj dějin některých států i historie jeho samotného jako svébytného jevu)³. S organizovaným zločinem se však vedle teoretických disciplin setkáváme zejména v realitě, typicky *politické* (např. faktický vliv zločineckých skupin na politickou reprezentaci lokální i celostátní úrovně, korumpování představitelů veřejné správy), *ekonomické* (např. ovládnutí trhu s řadou komodit mafiánskými skupinami, manipulace s přidělováním veřejných zakázek) či *sociální* (např. celospolečensky negativní dopady distribuce narkotik).

Organizovaný zločin je tak *fenomémem interdisciplinárním* a nutno jej vždy vnímat ve všech jeho aspektech. Ve světle uvedeného si tak lze udělat i představu, jakými různými směry by se bylo možné při zpracování téma organizovaného zločinu ubírat, když zaměření kterýmkoli z uvedených směrů by jistě bylo velmi zajímavým a přínosným. Poznatky k problematice lze čerpat z bohaté literatury, odborných statí, článků, výzkumů i statistiky a na základě těchto zaujmout množství vlastních námětů.

Disertační práci věnovanou oblasti trestního práva nutno vnímat jako dílo určené především k rukám odborníků a neměla by tak dle mého názoru být pouhým kompilátem přepisů zákonů, učebnicové nebo komentářové literatury, ani nekritickým opakováním již vyřčených stanovisek. Její váha by měla spočívat zejména v hodnocení stávající úpravy a naznačení možných alternativ k této. V tomto smyslu jsem se k práci snažil také přistupovat. Tím není myšleno, že by měla být odtržena od existujících a osvědčených názorů, naopak její těžiště z těchto vychází, snaží se však také nalézat i přístupy nové. Nemůže dost dobře být předmětem jediné disertační práce podrobný kriminologický a trestněprávní rozbor jednotlivých trestných jednání, která jsou v rámci organizovaných zločineckých skupin nejčastěji páchána, resp. jednotlivých zvláštních skutkových podstat těchto trestných činů. Pojetí práce tak vychází z uchopení organizovaného zločinu především jako *obecného způsobu páchání trestných činů*, když právě ona organizovanost je zdrojem jejich zvýšené

³ **Kilinger Ch.L.:** The history of Italy, Greenwood publishing Group, Inc., 2002

společenské škodlivosti, resp. důvodem potřeby věnovat jim mimořádnou pozornost nejen v oblasti trestního práva.

Vzhledem k okolnosti, že tato disertační práce vznikala v období, kdy se řada soudců, státních zástupců, advokátů a právnická obec jako taková seznamovala s novým trestněprávním kodexem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, jenž na území České republiky nahrazuje téměř padesát let účinný zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, spatřoval jsem její přínos zejména také ve vysvětlení podstaty změn platné právní úpravy a to jak v oblasti trestního práva hmotného, tak trestního práva procesního.⁴ Práce tak bude domnívám se jednou z prvních, která provádí komplexní srovnání trestněprávní úpravy boje s organizovaným zločinem po 1. lednu roku 2010, kdy nabyl účinnosti zákon č. 40/2009 Sb. a na něj navazující novela trestního řádu č. 41/2009 Sb.

Disertační práci jsem se zároveň snažil pojmout tak, aby mohla být v odpovídající míře zdrojem poznání i pro ty, kteří se chtějí s problematikou organizovaného zločinu seznámit. Zejména proto jsem do její úvodní části včlenil kapitolu shrnující historický vývoj tohoto fenoménu a z téhož důvodu jsou i v ostatních kapitolách obsaženy závěry, které lze považovat za odborné veřejnosti obecně známé.

Pokud se týká systematického uspořádání disertační práce, pak tato sestává ze čtyř částí obsahujících celkem třináct římsky číslovaných kapitol, kapitoly obsahují jednotlivé oddíly označené číslem příslušné kapitoly a pořadím oddílu či pododdílu.

Úvodní část se zabývá zejména vymezením pojmu organizovaného zločinu, historickým exkurzem do jeho vývoje, charakteristickými znaky a formami. Následující část obsahuje zejména rozbor hmotněprávní úpravy problematiky, její pojetí v českém právním řádu a některé postřehy z judikatury českých soudů. Část třetí je věnována vybraným procesním institutům s organizovaným zločinem souvisejícím. Pro uvědomění si jeho celosvětového

⁴ Šámal, P.: Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. Bulletin advokacie. 2009, č. 10

nebezpečí a potřeby globálního postupu proti organizovanému zločinu se práce nemohla nezabývat alespoň v základních rysech některými mezinárodními aspekty, zejména příslušnými smlouvami. Nechybí ani nastínění problematiky trestní odpovědnosti právnických osob v kontextu organizované kriminality. V samotném závěru disertační práce je provedeno její celkové shrnutí, cizojazyčné resumé, seznam použité literatury a internetových zdrojů.

Jsem přesvědčen, že k organizovanému zločinu nelze přistupovat s utopickým přesvědčením o možnosti jeho vymýcení. Musí být vnímán realisticky, je třeba počítat s jeho existencí, snažit se však minimalizovat jeho projevy a těmto se snažit předcházet.

Nutno si bohužel přiznat, že organizovaný zločin dnes působí v mnoha zemích inspirativně, což osobně považuji za jeho největší novodobou hrozbu. Na rozdíl od běžné, spontánní kriminality a jejích pachatelů, stávají se pachatelé kriminality organizované a to zejména její nejvyšší články vzorem pro generace mládeže, které v organizovaném zločinu spatřují snadný prostředek k získání hodnot vnímaných většinou společností jako určujících prestižní postavení individua. Byť tento jev není doposud tak patrný v podmínkách České republiky, lze se s ním otevřeně setkat v zemích, kde se organizovaný zločin stal všeobecně uznávaným a dobře prosperujícím zdrojem příjmů, zaručujícím osobám do něj začleněným ekonomický blahobyť i společenské uznání.⁵

Organizovanému zločinu však nelze upřít podíl na všeobecně přijímaných, legálních ukazatelích hospodářského pokroku ani v ekonomicky

⁵ Po roce 1995 se např. v Ruské federaci objevuje řada televizních seriálů či filmů pojímající organizovaný zločin jakožto zcela běžný způsob získávání finančních prostředků a společenského vlivu. Uvést lze např. filmovou trilogii „Brat“ či seriál „*Banditskij Peterburg*“. Lze s politováním sledovat, jaké oblibě se taková produkce těší v zemích bývalého Sovětského svazu a jak v této nacházejí generace mládeže vzorce svého chování. V ruské odborné literatuře se lze v této souvislosti setkat s termínem „*эстетизация, популяризация преступности*“, jenž lze volně přeložit jako „*estetizace*“ či „*popularizace kriminality*“, čímž se rozumí vnímání organizovaného zločinu jako něčeho moderního, líbivého. Blíže srov. např. **Davidov J.V.** Kriminologia: Konspekt lekcii – M.: Prior-izdat, 2008. Obdobný jev lze zaznamenat také v Latinské Americe, např. v Kolumbii vysílaný seriál „*Sin tetas no hay paraíso*“ patří mezi nejoblíbenější u zdejší mládeže, která obdivuje chování jeho hlavních protagonistů – narkoobchodníků.

vyspělých zemích, kdy se podle neoficiálních zdrojů podílí např. na hrubém domácím produktu Itálie průběžně až 7% a obratem 120 mld. dolarů ročně.⁶

Důvodů, pro které jsem zvolil problematiku organizovaného zločinu za téma své disertační práce, je tak několik. Jsem si vědom jeho mimořádné společenské škodlivosti a nutnosti jeho potírání. Domnívám se, že historii provází období, v nichž organizovaný zločin svoji pozici jednou oslabuje, jindy posiluje, když v těch nejkritičtějších ve svých rukách dokázal kumulovat mimořádnou ekonomickou i politickou moc. Nemyslím si, že by dnes Česká republika a sféry jejího ekonomického či politického života byly naskrz protkány a ovládány organizovaným zločinem, jak bývá někdy skepticky naznačováno. Zároveň jsem však přesvědčen o nutnosti vyvíjet průběžně maximální úsilí o udržení projevů organizovaného zločinu v mezích pro fungování zdravé společnosti snesitelných, což je ve značné míře rovněž úloha právního stavu, který může odbornou diskusí, návrhy na přijetí vhodných opatření a efektivní aplikační praxí k boji s organizovaným zločinem významně přispět.

⁶ Blíže srov. http://ekonomika.ihned.cz/c4-10076490-22279200-001000_d-jak-vydelat-v-italii-s-mafii (zobrazeno 16. 07. 2009)

ČÁST I. KRIMINOLOGICKÝ ÚVOD DO PROBLEMATIKY ORGANIZOVANÉHO ZLOČINU

Kapitola I. Definice organizovaného zločinu a jeho znaky

1.1 Organizovaný zločin a jeho vymezení

Máme-li se dále zabývat organizovaným zločinem, je nezbytné pochopit alespoň v obecné rovině obsah tohoto pojmu. Pokusy o jeho definici či definici organizované kriminality již byly učiněny mnoha autory a nalezneme je v řadě odborných publikací.⁷ Žádná však není přijímána jednoznačně a jejich podoby tak zcela jistě nejsou konečnými či univerzálně aplikovatelnými.⁸

V české literatuře se můžeme setkat s vymezením organizovaného zločinu např. jako „*soustavné a plánovité trestné činnosti, páchané strukturovanou skupinou osob, mezi nimiž existuje dělba činnosti, když jejím primárním cílem je dosahování velkého zisku*“.⁹ Stejně jako další definice i tato je výsledkem snahy vymezit typické znaky, ale zřejmě pod ní nelze podřadit veškeré formy organizovaného zločinu v nejširším smyslu. Příkladem může být např. organizovaný zločin páchaný z politických, náboženských či sexuálních pohnutek, pro něž nemusí být dosahování finančního zisku vůbec cílem. Patří se však zdůraznit, že tato jednání nemusí být a zpravidla ani nejsou kriminologicky považována za organizovaný zločin v pravém smyslu tohoto pojmu, byť mohou být konkrétním právním řádem takto kvalifikována a

⁷ Kelly R.J., Ko-Lin-Chin, Schatzberg R.: Handbook of organized crime in the United States, Greenwood Publishing Group, Inc. 1994, str. 21

⁸ Fijnaut F., Bovenkerk, F., Bruinsma G., van de Bunt H.: Organized Crimes in the Netherlands, Kluwer Law International, Hague, 1998, str. 7

⁹ Tak je organizovaný zločin definován autory učebnice kriminologie Novotný O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3 vyd. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 2008, str. 395

postihována. S ohledem na velmi aktuální problematiku globálního terorismu je třeba uvést, že i tento bývá přes řadu znaků shodných s organizovaným zločinem považován za kategorii samostatnou. Uvedené nevylučuje, že se nástroje boje s terorismem často prolínají s nástroji boje s organizovaným zločinem (např. opatření směřující ke zprůhlednění platebního styku, omezení praní špinavých peněz apod.). Terorismus a organizovaný zločin však v porovnání se situací v Evropě či USA velmi úzce splývají např. u jihoamerických drogových kartelů, zabývajících se jak obchodem s drogami tak majících ideologické cíle, které otevřeně prosazují protivládními teroristickými akty. V této souvislosti se lze setkat s pojmem *tzv. narkoterorismu*.¹⁰

S množstvím definic organizovaného zločinu pracují rovněž zahraniční prameny, kdy každá akcentuje jiný z jeho imanentních znaků, za které lze obecně považovat jeho *soustavnost, profesionalitu, plánovitost, hierarchické vztahy mezi pachateli a úsilí o maximální zisk*.¹¹ V tomto směru se tak jednotlivé definice často překrývají. Mnohé se zaměřují také na popis skupin zaměřených na jeho páchání, tedy nedefinují přímo organizovaný zločin, nýbrž *zločinecké organizace* jakožto jeho původce.

Správně Z. Karabec podotýká, že *organizovaný zločin jako právní kategorie je fenomén kvalitativně odlišný od ostatních („klasických“) forem trestné činnosti, jako je např. majetková nebo násilná kriminalita, mravnostní kriminalita, trestná činnost proti veřejnému pořádku apod. Tato kvalitativní odlišnost je zřejmá již z toho, že se dosud uspokojujivě nepodařilo ani v právním*

¹⁰ Siegel, Dina, Henk van de Bunt, and Damian Zaitch (eds.): Global Organized Crime: Trends and Developments Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 2003

¹¹ Srov. např. internetové stránky věnované problematice organizovaného zločinu <http://www.organized-crime.de/> (zobrazeno 20. 07. 2009), zde nalezneme více než sto oficiálních definic organizovaného zločinu tak, jak je tento pojímán v jednotlivých národních právních rádech vč. definic užívaných mezinárodně. Další definice průběžně přibývají. Tam uvedenou definici českého autora M.Cejpa: „Organised crime is the recurrent (systematic) perpetration of target-oriented, coordinated serious criminal activity (and activities supporting this activity), whose involved entities are criminal groups or organisations (mostly with a multi-level vertical organisational structure) and whose main aim is to achieve the maximum illegal profits while minimising risk.“ osobně považuji za velmi přiléhavou.

*řádu České republiky ani v právních normách jiných států pojem „organizovaný zločin“ jednoznačně definovat a právně relevantně určit jeho znaky.*¹²

Je třeba organizovaný zločin i přes neexistenci jeho universální kriminologické či právní definice vnímat pokud možno jednotně. Nelze v něm spatřovat jakoukoli organizovanou trestnou činnost, jak by mohlo vyplývat z doslovného výkladu tohoto pojmu, neboť tak by se stal bezbřehým, vágním a právem těžko uchopitelným.

V českém prostředí užívaný pojem organizovaný zločin má svůj původ v anglickém ekvivalentu „*organized crime*“, s nímž se setkáváme v angloamerické literatuře.¹³ Vedle toho se můžeme setkat rovněž i s termínem „*organizovaná kriminalita*“, kterému bývá přikládán širší význam, kdy zahrnuje i jiné, méně závažné formy úmyslné trestné činnosti více osob, než vysoce strukturovanou kriminalitu páchanou skupinami mafiónského typu, pro kterou se užívá častěji právě označení *organizovaný zločin*.¹⁴ Odborná literatura oba termíny používá mnohdy promiscue a činí tak i tato práce tam, kde hovoří zejména o kriminologických souvislostech problematiky. Kapitoly zabývající se právními otázkami tyto pojmy rozlišují. J. Musil definuje *organizovanou kriminalitu* jako *druh skupinové činnosti, páchané organizovanou zločineckou skupinou nebo zločineckou organizací vyznačující se dlouhodobostí, dělbou činnosti, plánovitostí a orientací na vysoký zisk nebo získání vlivu na veřejný život. Výjimečně jsou zločinecké skupiny motivovány též ideologicky – např. teroristické organizace*.¹⁵

Pokud se týká příkladů některých zahraničních definic organizovaného zločinu, resp. skupin jej páchajících, pak Interpol za takovou považuje

¹² **Karabec, Z.:** K právním prostředkům boje proti organizovanému zločinu. Trestní právo, 1999, č. 2, str. 8

¹³ **Mallory Stephen L.:** Understanding organized crime, Jonet and Barlett Publishers inc., str. 7

¹⁴ **Novotný O., Zapletal, J. a kol.:** Kriminologie. 3 vyd. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 2008, str. 395

¹⁵ **Musil, J.:** Připravit se včas na boj s organizovanou kriminalitou. Československá kriminalistika, 1992, č. 2

*„libovolnou skupinu mající korporační strukturu, jež je primárně zaměřena na získávání peněz prostřednictvím ilegálních aktivit a jež využívá metod zastrašování a korupce.“*¹⁶ Federální úřad vyšetřování Spojených států amerických (FBI) pak *„skupinu mající určitým způsobem přesně organizovanou strukturu, jež je zaměřena na získávání peněz prostřednictvím ilegálních aktivit. Takováto skupina pak získává svoji pozici hrozbou násilí, korupcí veřejné moci, úplatky, vydíráním a podstatným způsobem ovlivňuje obyvatele míst, regionů i celých států, kde působí.“*¹⁷ Ruský kriminolog Y. Gilinskiy definuje organizovaný zločin jako *„zločin páchaný kontinuálně fungující hierarchicky uspořádanou skupinou zabývající se pácháním zločinu jako formou podnikání a zajišťující si systém své ochrany proti veřejné kontrole korupčními prostředky.“*¹⁸

1.2 Mezinárodní definice organizovaného zločinu

S ohledem na globální působnost zločineckých skupin a nutnost koordinovaného postupu mezinárodního společenství v boji s nimi, bylo nalezení jednotné definice organizovaného zločinu předmětem snah mnoha světových konferencí a mezinárodních organizací. Problémem se zabýval i tzv. *Celosvětový akční plán proti nadnárodnímu organizovanému zločinu*, který ve svém článku XI. uložil mezinárodnímu společenství nalézt definici organizovaného zločinu, jakožto předpokladu pro možnost přijetí navazujících

¹⁶ **Nesbitt P.**, Head of Organized Crime Group, cit. in Bresler 1993, str. 319 *„Any group having a corporate structure whose primary objective is to obtain money through illegal activities, often surviving on fear and corruption.“* Na definici se shodli pracovníci Interpolu na mezinárodním sympóziu o organizovaném zločinu v St. Cloudu v roce 1988,

¹⁷ <http://www.fbi.gov/hq/cid/orgcrime/glossary.htm> (zobrazeno 20. 07. 2009) ... *„any group having some manner of a formalized structure and whose primary objective is to obtain money through illegal activities. Such groups maintain their position through the use of actual or threatened violence, corrupt public officials, graft, or extortion, and generally have a significant impact on the people in their locales, region, or the country as a whole“*

¹⁸ **Gilinskiy Y.:** Crime in Contemporary Russia European. Journal of Criminology, 2006, č. 3 str. 259. *„organized crime is defined as the functioning of stable, hierarchical associations, engaged in crime as a form of business, and setting up a system of protection against public control by means of corruption.“*

harmonizačních opatření a zákonných úprav.¹⁹ Čl. XII. Celosvětového akčního plánu pak uvedl některé ze základních znaků organizovaného zločinu, jimiž dle tohoto jsou:

- a) existence organizované skupiny pro páčání trestné činnosti,
- b) hierarchické či osobní vztahy členů umožňující kontrolu skupiny,
- c) využívání násilných metod, zastrašování a korupce k získání výhod,
- d) legalizace nezákonně získaných prostředků,
- e) snaha o infiltraci do legální hospodářské sféry,
- f) mezinárodní spolupráce zločineckých skupin.

Při řešení úkolu však vznikala řada obtíží způsobených odlišnou právní, sociální i ekonomickou kulturou jednotlivých států. *Úmluva proti nadnárodnímu organizovanému zločinu*²⁰ původně měla ve své preambuli obsahovat připravovanou definici organizovaného zločinu jakožto „*skupinové činnosti tří nebo více osob, s hierarchickým spojením nebo osobními vztahy, které umožňují jejich šířením dosahovat zisk nebo kontrolovat území či trhy (vnitřní nebo zahraniční) prostřednictvím násilí, zastrašování nebo korupce a ve spojení s trestnou činností pronikat do legální ekonomiky.*“ Definice měla obsahovat příkladmo také některé konkrétní formy organizovaného zločinu, odlišnosti v jeho chápání se však staly nakonec nepřekonatelnými a od snah o další vymezení bylo v zásadě upuštěno. Vedle problémů spíše teoretického rázu byla úskalím také otázka praktického využití připravované definice zejména pro účely její následné implementace do právních řádů jednotlivých států. Na jedné straně by její vyčerpávající struktura obsahující precizní charakteristiku organizovaného zločinu (téměř taxativní výčet znaků) tento jednoznačně odlišila od jiných skupinových forem závažné trestné činnosti a přinesla tak jistotu ohledně toho co je a co není organizovaným zločinem. Na

¹⁹ Blíže srov. rezoluce Valného shromáždění OSN č. A/49/748 ze dne 2. 12. 1994

²⁰ Blíže k této srov. kapitola XI.

straně druhé by však podstatně snížila možnosti realizace trestního postihu, neboť prokázání některých znaků by zřejmě bylo velmi obtížné.²¹

Definici organizovaného zločinu neobsahuje ani žádná z dvoustranných mezinárodních dohod, které České republika v minulých letech uzavřela.

1.3 Komunitární definice kriminální organizace

Nalezení definice organizovaného zločinu je rovněž předmětem zájmu konferencí a dohod na úrovni Evropské unie, kde byl Radou Evropské unie dne 21. prosince 1998 v rámci unijních snah boje s organizovaným zločinem přijat tzv. *Společný postup k zavedení trestnosti účasti v kriminální organizaci v členských státech Evropské unie*. V jeho rámci byla vymezena tzv. „*kriminální organizace*“, jíž se rozumí „*strukturované společenství dvou a více osob založené na časově nespecifikované období, jednající ve shodě s úmyslem páchat činy, za které je možné uložit trest odnětí svobody nebo vazbu ve výši nejméně čtyři roky nebo přísnější trest, ať již jsou tyto činy cílem sami o sobě, nebo mají být prostředkem k získání materiálních výhod a tam, kde je to možné, k ovlivňování činnosti veřejných orgánů.*“ Členské státy měly následně zavést trestnost účasti v kriminálních organizacích prostřednictvím svých právních řádů, blíže srov. oddíl 11.5.

1.4 K nutnosti a možnosti dosažení jednotné definice organizovaného zločinu

Snahy o definici organizovaného zločinu, ohledně níž by nastal všeobecný konsenzus nelze relativizovat, jsou jistě přínosné. Při zpracování této kapitoly a rozboru desítek z nich jsem však došel k závěru, že nalezení jedinečné, univerzálně použitelné definice je zřejmě nereálné. Za stavu, kdy je

²¹ **Karabec Z.:** Mezinárodní aspekty boje proti organizovanému zločinu, Kriminallistika, 2004, č. 1

však dosaženo shody alespoň ohledně jeho základních znaků, je dle mého názoru důležité, aby byla věnována praktická pozornost právě jim.

Nemožnost jednotné definice organizovaného zločinu je dána již samotnou jeho podstatou. Je mimořádně dynamickým jevem, který nalézá stále nové prostředky pro své úspěšné fungování a rovněž v různých státech se projevuje odlišně. Mám za to, že komplikace s jeho vymezením jsou způsobeny také tím, že se na něj někdy nepohlíží jako na způsob či metodu páchání jednotlivých skutkových podstat trestných činů, jimiž ve skutečnosti je, nýbrž jako na trestný čin samotný. Z tohoto pohledu jsou tak dle mého názoru nejvíce výstižné definice považující organizovaný zločin za *formu podnikání sui genesis, podnikání, jímž se skupina nejméně tří osob za koordinace a rozdělení činností jejích členů soustavně a plánovitě snaží dosahovat zisk způsobem, který je v rozporu s právním řádem konkrétního státu a jímž dochází k naplňování skutkové podstaty některého z trestných činů*. Na řadu analogií s podnikatelskou činností poukazuje i M. Nožina, když také dle jeho názoru organizovaný zločin typicky reaguje na intenzitu a strukturu společenské poptávky, ať už nedostatečně uspokojované nebo uměle vyvolávané. Stejně jako u podnikání je jeho cílem maximální zisk, ovšem na rozdíl od legální sféry je to zisk dosažený bez ohledu na použité prostředky, právní rámec či oblast činnosti.²²

1.5 Základní znaky organizovaného zločinu

Plyne – li z předchozích oddílů jistá rozličnost v definování organizovaného zločinu, jsou v tomto uvedeny některé z jeho všeobecně přijímaných základních znaků, resp. znaků organizovaných zločineckých skupin. Za tyto bývají považovány:

²² Nožina, M.: Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha: Themis, 2003, str. 17

a) Skupinovitost zločineckých organizací

Organizovaný zločin je páchan vřdy více osobami, jejichř počet mřže čítat v jediné skupině desítky či dokonce stovky. Jako nejniřší počet členů pro charakteristiku skupiny jako organizovaně zločinné bývá uváděn počet tří.²³ Některé legální úpravy však vycházejí z požadavku počtu vyššího, federální kodex zákonů Spojených států amerických v 21 titulu, sekce 848 (c) (2) za organizovanou kriminální skupinu, resp. „*kriminální podnik*“ považuje společenství nejméně řesti osob.²⁴

Skupina funguje jako relativně autonomní subjekt nezávisle na svém personálním obsazení a je schopna pokračovat ve svých aktivitách i při obměně svých členů.²⁵

b) Dělb a činnosti a specializace členů skupiny

Jednotliví členové plní specifické úkoly, které jsou výsledkem vysokého stupně organizace jejich činnosti.²⁶ Sofistikace jejich zaměření je odvislá od předmětu činnosti té které skupiny a její velikosti. V rámci organizace zabývající se např. rozsáhlou hospodářskou kriminalitou budou působit typicky osoby se zkušenostmi z podnikatelské sféry, odborníci na daně, právo, legalizaci zisku skupinou vyprodukovaného apod. Vedle nich to však budou i osoby používané na tzv. „*řpinavou práci*“, násilné zastrařování konkurenčních zločineckých organizací, podnikatelů, příslušníků bezpečnostních složek, státních zástupců, soudců apod. V neposlední řadě nelze zapomínat také na

²³ Srov. např. čl. 2 a) Úmluvy o nadnárodním organizovaném zločinu

²⁴ **United States Code, Section 848(c)(2)**, defines a criminal enterprise as any group of six or more people, where one of the six occupies a position of organizer, a supervisory position, or any other position of management with respect to the other five, and which generates substantial income or resources, and is engaged in a continuing series of violations of subchapters I and II of Chapter 13 of Title 21 of the United States Code

²⁵ **Novotný O., Zapletal, J. a kol.:** Kriminologie. 3 vyd. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 200, str. 395

²⁶ **Kelly R.J., Ko-Lin-Chin, Schatzberg R.:** Handbook of organized crime in the United States, Greenwood Publishing Group, Inc. 1994, str. 30

experty v oblasti informatiky a moderních technologií, kteří bývají zločineckými skupinami rovněž stále častěji využíváni.

Je přirozené, že ne každá zločinecká skupina bude disponovat stejným personálním, technickým a odborným vybavením. V rámci skupiny lokálního významu zabývající se např. prodejem drog či organizováním prostituce bude specializace a profil jejích členů diametrálně odlišný od skupin působících v oblasti finanční kriminality, privatizačních podvodů apod. V tomto směru lze opět učinit analogii s prostředím legálního podnikání a teorií tzv. *malé, střední, resp. velké firmy*, kde firma velká bude na rozdíl od firmy malé disponovat např. vlastním právním, daňovým a účetním oddělením, rozsáhlým technickým vybavením, vozovým parkem, výpočetní technikou apod.²⁷ Smyslem dělby činnosti je snaha o její maximální efektivitu a vyloučení nebezpečí selhání při plnění úkolů jednotlivými členy.

c) Hierarchická struktura zločinecké skupiny

Na rozdíl od předchozího znaku, v němž se odráží věcné zaměření členů zločinecké skupiny, hierarchická struktura znamená existenci funkčních vztahů nadřízenosti a podřízenosti mezi nimi a povinnost dodržovat svébytná pravidla vynucovaná často citelnými sankcemi.²⁸ Tento znak bývá charakteristický pro skupiny o větším počtu členů, mezinárodní skupiny a tradiční skupiny mafiánského typu (*Cosa Nostra, Yakuza, Solncevská brigáda, apod.*) Např. v italské Mafii se tak hovoří o nejvyšší osobě jako o kmotrovi - *capo*, jeho zástupci - *capodecine*, poradcích - *consiglieri*, středním článku jako tzv. *sottocapech* a článku nejnižším jako o *soldátech*, vojácích.²⁹

Nejvyšší vedení skupiny zajišťuje její strategické řízení, zaujímá výjimečné postavení a jeho členové obvykle ani nebývají identifikováni jako

²⁷ Sieber, U., Bögel, M.: Logistik der organisierten Kriminalität, Bundeskriminalamt, Wiesbaden 1993

²⁸ Novotný O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3 vyd. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 2008, str. 396

²⁹ Tamtéž

zločinci. Naopak se u veřejnosti často těší uznání jako úspěšní podnikatelé či dokonce politicky činné osoby. Jakousi izolační ochrannou vrstvu článku nejvyššího, který se do nelegálních aktivit přímo nezapojuje, vytváří článek střední. Ten zároveň dohlíží a koordinuje činnost článku nejnižšího, který se zabývá prováděním každodenních zločinných operací.

U menších skupin se s typickou hierarchickou strukturou ve shora popsaném smyslu setkat nelze, byť i jejich činnost zpravidla určitá osoba koordinuje a řídí z pozice autority získané např. zkušenostmi z předchozí kriminální činnosti, disponibilitou finančními zdroji, vlivnými konexemi apod.

d) Soustavnost páčání trestné činnosti

Většina zločineckých organizací vyvíjí svoji činnost dlouhodobě, často i desítky let. Zároveň ale může být zločinecká skupina utvořena i ad hoc, za účelem spáchání jediného či několika málo trestných činů, obvykle mimořádného rozsahu.

e) Úsilí o maximální zisk

Jedná se o hlavním motiv organizovaného zločinu.³⁰ Činnosti směřující k tomuto cíli lze označit za bezprostřední ziskové aktivity organizovaného zločinu a za aktivity primární. Těmito je např. obchod s drogami, zbraněmi, organizování prostituce, kriminalita finanční a další jednání, jimiž jsou v působnosti trestního práva naplňovány skutkové podstaty jednotlivých trestných činů. Byť požadavek zaměření na dosahování zisku český trestní zákon obsahoval v legální definici zločinného spolčení v ustanovení § 89 odst. 17 původního trestního zákona, byl tento novelou č. 134/2002 Sb. vypuštěn a není znakem ani organizované zločinecké skupiny dle ustanovení § 129 nového trestního zákoníku. To však nemění nic na tom, že pro organizovaný zločin základním znakem kriminologicky je. Dle některých odhadů se celosvětově

³⁰ **Bösenberg, A.:** Comparison of Legal and Illegal Markets - in Relation to the Organized Crime, Books on Demand, 2007, str. 3

zisky organizovaného zločinu pohybují v rozsahu 500 až 700 miliard USD ročně.³¹

f) Internacionalizace

Fenoménem dnešní doby je rozšiřování působnosti jednotlivých zločineckých organizací na území více států. V této souvislosti se někdy hovoří o tzv. *nadnárodní, globální* či *příhraniční kriminalitě*. Lze souhlasit s trefným vystižením tohoto jevu J. Musilem: *„pro řadu zločineckých odvětví je vnitrostátní rámec příliš těsný, protože omezuje odbyt „zboží“ a znemožňuje dosahovat maximální zisk, kromě toho pohyb přes hranice států usnadňuje bezpečné ukrytí kořisti a snižuje riziko dopadení.“*³²

Globalizace světové ekonomiky, volný pohyb zboží, služeb a osob v rámci Evropské unie a omezování vízové povinnosti skýtají nespočet výhod pro podniky i soukromé osoby, nutno ale nezapomínat, že také pro organizovaný zločin. O to více je třeba akcentovat formy mezinárodní spolupráce v boji s ním.

g) Konspirativnost

Zločinecké organizace využívají při své činnosti sofistikované metody podobné metodám tajných služeb. Jedná se např. o používání krycích jmen, kódů, šifer, specifického způsobu mluvy při telefonické komunikaci apod. Účelem je znesnadnit možnost sledování a rozkrytí jejich aktivit ať již zločineckou konkurencí nebo vyšetřujícími orgány.

h) Snahy o monopolizaci

U zločineckých organizací se lze setkat s jejich snahou ovládnout výlučně celé oblasti, kde působí. Může se jednat o monopolizaci územní i věcnou, spočívající v převzetí kontroly nad určitým odvětvím legálním či ilegálním. V této souvislosti pak může mezi jednotlivými skupinami docházet k

³¹ **Nožina, M.:** Svět drog v Čechách, Koniasch Latin Press, Praha, 1997, str. 271

³² **Scheinost, M., Cejp, M., Musil, J., Brabcová, I., Budka, I.:** Výzkum struktury, forem a možností postihu organizovaného zločinu v České Republice, Praha, IKSP 1997, str. 6

otevřeným konfliktům o jimi ovládané trhy a sféry vlivu. Úsilí o expansi je pro organizovaný zločin příznačné.

Pokud se týká individuálních charakteristik konkrétního profesionálního, organizovaného zločince, pak ten se vyznačuje nejen vysokou odbornou úrovní, ale též mobilitou, flexibilitou, způsobilostí rychlé inovace a modernizace. Na rozdíl od pachatele běžné trestné činnosti je pachatel té organizované dobře integrován do společnosti, v níž často požívá vysokého statusu, jeho materiální situace je nadprůměrně dobrá.³³

1.6 Zločinecké organizace

Pojmem s organizovaným zločinem úzce spjatým je již výše zmíněný pojem „*zločinecká organizace*“. Za tu je možné v kriminologickém smyslu považovat společenství osob vzniklé na ekonomické, rasové, jazykové či ideologické bázi zaměřené na páchání organizovaného zločinu.³⁴ Je tak zločinecká organizace společenstvím osob bez právní subjektivity zabývajícím se organizovaným zločinem.

Zločinecké organizace lze členit do různých skupin s ohledem na oblasti jejich působnosti, formu činnosti, organizační strukturu apod. D. Lavey např. rozeznává tzv. *tradiční zločinecké skupiny*, které provází dlouhá historie, propracovaná organizovaná struktura a široké portfolio jejich aktivit. Těmito jsou např. Kolumbijské drogové kartely, Cosa Nostra, Yakuza nebo čínské Triády. Do druhé skupiny řadí jmenovaný autor tzv. *profesionální organizace* úžeji specializované na určitý druh trestné činnosti, které nemívají hierarchickou strukturu, operují na menších územích, obvykle nemají ambice zasahovat do politických či hospodářských sfér. Může se jednat např. o skupiny zabývající se krádežemi motorových vozidel, obchodem s uměleckými předměty apod. Zvláštní třetí kategorii skupin organizovaného zločinu pak D. Lavey spatřuje

³³ Novotný, O., Zapletal, J., a kol.: Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha 2001, str. 307

³⁴ Konrád, Z. In Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminalistika. Praha: C. H. BECK, 2001, str. 485

v organizacích operujících v mezinárodním rámci a založených na příslušnosti jejich členů, ale často i obětí k témuž etniku. Aktivita takových skupin se zvyšuje zejména v souvislosti se světovou migrací obyvatelstva. Migranti do zemí, kde nemají žádné zázemí a zkušenosti, nedůvěřují státní moci, pak velmi často podléhají vlivu zločineckých skupin svých krajanů, kteří zneužívají jejich těžké životní situace např. pro otrockou práci, prostituci, placení poplatků za „ochranu“ apod. S takovými projevy se lze setkat rovněž i na území České republiky. Shodný etnický původ či přesvědčení je prvkem posilujícím soudržnost a vzájemné vazby členů zločineckých skupin. Velmi často se jedná o skupiny, jejichž členové pocházejí z oblastí politických konfliktů či sociální a ekonomické nestability. Jejich nebezpečnost je umocňována skutečností, že mnohé osoby v nich působící mají praktické zkušenosti z válečného prostředí a tyto neváhají využívat ani ve vyspělých, stabilních zemích, kde v rámci zločineckých syndikátů působí. V zemích Evropské unie se tak lze často setkat např. s čečenskými zločineckými organizacemi, kosoalbánskými či arménskými. Mimořádná hrozba těchto skupin pak může být spojena také s jejich politickými ambicemi a vazbou na mezinárodní terorismus, který často finančně podporují. Jako čtvrtou a zvláštní formu skupin organizovaného zločinu klasifikuje D. Lavey právě mezinárodní teroristické organizace.³⁵

Na rozdíl od legální definice organizovaného zločinu nalezneme vymezení skupiny zaměřené na jeho páchaní v mnoha právních řádech, jakožto nezbytný předpoklad pro kriminalizaci účasti v ní a její podpory v souladu se zásadou *nullum crimen sine lege*. Je však nutno zdůraznit, že právo je na rozdíl od kriminologie normativním systémem a nelze ztotožňovat či zaměňovat instituty obdobně označované v obou těchto oborech. Každý právní řád může pojímat legální definici zločinecké organizace odlišně, přestože kriminologicky je vnímána shodně.

V odborné literatuře bývají také někdy rozlišovány „zločinecké organizace“ a „organizace mafiánského typu“, když jako znak na druhém místě

³⁵ **Lavey, D.:** Interpol's role in combating organized crime, Office of international Criminal Justice. University of Illinois, Chicago, 1990

uvedených bývá zdůrazněna navíc jejich snaha o získání hospodářské moci a kontroly nad politickým životem. Organizace mafiánského typu jsou charakteristické svojí dlouhou historií, odkazem na rodinné tradice, hierarchickou strukturou apod. Volnější uskupení takovéto prvky postrádají, jejich soudržnost není podporována žádným jiným jednotícím faktorem než snahou o dosahování maximálního zisku.

M. Cejp rozlišuje dva typy zločineckých skupin, kdy první jsou organizovány na *úrovni nižší*, je pro ně charakteristická dělba úkolů a specializace, absentuje však nejvyšší vedení skupiny, převažuje horizontální struktura. Druhé jsou tzv. *rozvinutými skupinami*, jež jsou již strukturovány vertikálně, přítomen je střední a řídicí článek.³⁶

Ze členění na organizace *mafiánské* a *moderní* vychází M. Němec. Za mafiánské považuje ty založené na rodinném základě s přísnou hierarchickou strukturou, sahající často k násilným metodám při řešení konfliktů, typicky se jedná o tradiční italské organizace. Chování jejich členů je výrazem určitého kulturního systému. Moderní, manažersko – podnikatelský typ zločineckých organizací naproti tomu vzniká na bázi funkčních vztahů, nejčastěji při výkonu podnikatelských aktivit. Jejich členové se zabývají často i běžným, legálním podnikáním, působí dojemem úspěšných byznysmenů, nikoli zločinců. Násilí je spíše krajním řešením jejich konfliktů.³⁷

Setkat se lze i s dalšími uskupeními zaměřenými na páčání organizované kriminality v širším smyslu, nejedná se však o klasické zločinecké skupiny. Takovými je např. tzv. *příležitostná skupina* (vzniká nahodile, spontánně a její trestná činnost není plánovitá) či tzv. *parta* (vzniká zpravidla za jiným účelem, než je páčání trestné činnosti, této se však rovněž dopouští, zpravidla v méně závažných formách).³⁸ Jmenované nejsou uskupeními

³⁶ **Cejp, M.:** Organizovaný zločin v České republice III. Praha: IKSP, 2004, str. 33

³⁷ **Němec, M.:** Mafie a zločinecké gangy. Praha, Eurounion, Praha, 2003, str. 116

³⁸ Tamtéž, str. 103

páchajícími organizovaný zločin tak, jak je tento obecně pojímán a jak z něj vychází tato práce.

Jak jsem již uvedl shora, ani teroristické skupiny nebyvají vnímány jako klasické zločinecké organizace, byť s nimi mají řadu shodných znaků. Těmi je např. dělba činnosti v rámci teroristické skupiny, plánovitost jejích akcí, hierarchické uspořádání apod. Problematika terorismu je kriminologicky a mezinárodně chápána jako oddělená kategorie vyžadující specifický přístup a není tak ani v této práci předmětem bližšího rozboru. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že pro organizovaný zločin je hlavním cílem dosahovat maximálního finančního zisku, zatímco pro terorismus jsou primární ideologické a politické motivy. Jako vysoce riziková se však jeví spolupráce organizovaného zločinu s teroristickými skupinami. Ta by mohla být oboustranně výhodná. Organizovaný zločin může poskytovat teroristickým skupinám servisní služby jako např. pomoc při ilegální migraci, což by pro něj mohlo být dalším výnosným zdrojem financí.³⁹

1.7 Obecné formy činností organizovaného zločinu

Aktivity organizovaného zločinu jsou v zásadě dvojího druhu. Jednak tzv. *primární*, které jsou bezprostředně určeny k naplňování účelu organizovaného zločinu, tedy dosažení maximálního finančního profitu, hovoří se také o tzv. *základních ziskových aktivitách*.⁴⁰ Ziskové aktivity navozují „podnikatelské“ rysy organizovaného zločinu, neboť zásadním způsobem určují jeho chování a utváření organizačních struktur. Tyto aktivity jsou v principu často postaveny na vztahu dodavatel – odběratel s aktivní rolí zákazníka / klienta. Jsou včleněny do struktury poptávky a nabídky nelegálního zboží a

³⁹ Ministerstvo vnitra ČR, Koncepce boje proti organizovanému zločinu

⁴⁰ Novotný O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3 vyd. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 2008, str. 400

služeb nebo legálního zboží a služeb, ale poskytovaných a opatrovaných nelegálním způsobem.⁴¹

S organizovaným zločinem jsou však také neodmyslitelně spojeny další aktivity, které mají naplňování těch primárních usnadňovat, zefektivňovat, umožnit jejich dlouhodobost, kontinuitu, předcházet jejich odhalování a postihu pachatelů. Tyto lze označit jako aktivity „*sekundární*“. Konkrétně mohou spočívat např. v zakládání a udržování sítě spřízněných osob v rámci veřejné správy, justice, bankovní sféry, podnikatelských či politických kruzích, v sofistikovaných formách činností směřujících k legalizaci příjmů získaných primárními aktivitami apod. Hovoří se v tomto směru o aktivitách, které slouží k zajištění bezpečnosti a beztrestnosti organizace, jejích členů, k získávání potřebných informací, směřujících k ovlivňování, paralyzování a podřizování si řídicích, kontrolních a represivních mechanismů společnosti.⁴² Mimořádně významnou sekundární aktivitou je proces praní špinavých peněz, v jehož rámci jsou činěna opatření směřující k zatajení jejich pravého původu a zdroje. Výsledkem je stav, kdy takovéto peněžité prostředky oficiálně působí jako zisk z legální podnikatelské činnosti. Problematika praní špinavých peněz bývá z problematiky organizovaného zločinu vyčleňována a stává se předmětem zvláštní legislativy a mezinárodních smluv.

1.8 Zvláštní formy činností organizovaného zločinu

Tak jako podnikatelé vybírají z množství ziskových aktivit zákonem dovolených, pachatelé organizovaného zločinu volí za stejným účelem aktivity protiprávní, pro společnost vysoce nebezpečné. Ovlivňování při výběru jsou však v zásadě podobnými faktory. Rozhoduje poptávka trhu, jeho rozdělení, možnost vstupu na něj, rozsah zkušeností skupiny v té které oblasti, její kapacity

⁴¹ Novotný O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3 vyd. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 2008, str. 400

⁴² Tamtéž, str. 401

technické i personální.⁴³ Velké zločinecké organizace diverzifikují svoji činnost a vytváří širší portfolia aktivit počínaje obchodem s narkotiky či zbraněmi, konče organizováním prostituce.⁴⁴ Menší skupiny se často omezují na specializovanou užší činnost, např. obchod s odcizenými automobily.

Mezi nejčastější aktivity organizovaného zločinu v tomto směru tak patří zejména:

- a) výroba, transport a distribuce omamných a psychotropních látek;
- b) obchod se zbraněmi a jaderným materiálem;
- c) organizování prostituce;
- d) vymáhání dluhů, vydírání a poskytování tzv. *ochrany*;
- e) sofistikovaná hospodářská kriminalita;
- f) krádeže motorových vozidel či uměleckých předmětů včetně následného obchodu s nimi;
- g) padělání a pozměňování peněz, cestovních i jiných dokladů;
- h) nájemné vraždy, loupeže;
- ch) obchod s lidmi, organizování ilegální migrace, novodobé otrokářství.⁴⁵

1.9 Rizika přítomnosti organizovaného zločinu

Organizovaný zločin je zdrojem řady rizik pro demokracii, fungování státní moci, ekonomických procesů a společnost jako takovou.⁴⁶

⁴³ Srov. např. **Braun, Norman**: *Illegale Märkte für Heroin und Kokai* (Illegal markets for heroin and cocaine) Berne, Switzerland: Verlag Paul Haupt, 2001

⁴⁴ **Kelly R.J., Ko-Lin-Chin, Schatzberg R.**: *Handbook of organized crime in the United States*, Greenwood Publishing Group, Inc. 1994, str. 31

⁴⁵ **Novotný O., Zapletal, J. a kol.**: *Kriminologie*. 3 vyd. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 2008, str. 401

Stran bezpečnostních rizik organizovaný zločin představuje mimořádné ohrožení. V důsledku jeho globální působnosti představují aktivity organizovaného zločinu jak ohrožení pro vnitřní bezpečnost státu, tak jeho bezpečnosti vnější. Pokud není stát schopen na svém teritoriu účinně kontrolovat sféry jako jsou např. obchod se zbraněmi, migrace cizinců či ochrana národní měny, je jeho suverenita velmi relativizována a ve značné míře podlomena jeho nezávislost.⁴⁷ Státy, které nejsou schopny na svém území zajistit vymahatelnost práva a stabilitu, dávají organizovanému zločinu příležitost prezentovat se jako účinná alternativa k legálním institucím nastupující v těch oblastech veřejného života, kde je státní moc slabá, či zcela absentuje. Takový stát a jeho vláda ztrácí v extrémních případech legitimitu u vlastních občanů. Tito pak postupně akceptují skutečnost, že stále více oblastí veřejného života je regulováno nebo řízeno nikoli na základě zákona, v jeho mezích a prostřednictvím demokraticky obsazovaných institucí, nýbrž autoritou mafií či skupin, prosazujících pouze své partikulární zájmy.

Další nebezpečí představuje organizovaný zločin pro veřejnou správu, neboť jedním z cílů jeho činnosti je snaha tuto paralyzovat, aby jej nemohla potírat a naopak mu ještě sloužila. Toho je nejčastěji dosahováno korumpováním vybraných osob.⁴⁸ Cílem organizovaného zločinu je dosažení stavu, kdy instituce veřejné správy pro organizovaný zločin tradičně rizikové, např. policejní útvary, státní zastupitelství či daňové orgány zůstanou pasivní vůči jeho aktivitám.

Velmi negativní dopady má organizovaný zločin také pro ekonomiku.⁴⁹ V zemích s vysokým podílem šedé ekonomiky na hrubém domácím produktu pak může být paradoxně vnímán dokonce jako tvůrce národního bohatství.

⁴⁶ **Alum, F., Siebert, R.:** Organized Crime and the Challenge to Democracy, Book now Ltd., 2003

⁴⁷ Srov. např. **Reuter P., Petrie C.:** Transnational organized crime: summary of a workshop: National Research Council (U.S.). Committee on Law and Justice, 1999, str. 32

⁴⁸ **David, V., Nett, A.:** Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 2

⁴⁹ Srov. např. **Naylor, R.T.:** Wages of Crime: Black Markets, Illegal Finance, and the Underworld Economy, Ithaca: Cornell University Press, 2002

Podle policejních odhadů činil zisk zločineckých organizací v České republice v roce 2001 celkem 418 miliard korun, což odpovídalo zhruba 20 % hrubého domácího produktu. Odhaduje se také, že nelegální dovoz, výroba a prodej textilu připraví ročně státní rozpočet o 10 miliard korun. Omezení takového dovozu by při stejné koupěschopné poptávce znamenalo zvýšení zaměstnanosti v textilním průmyslu o 15 000 osob a obratu tuzemských firem o 14,5 miliard korun.⁵⁰ Nebezpečné je zejména i pronikání organizovaného zločinu do jinak legálních ekonomických sfér. Jsou-li určité poptávky (např. po drogách, ilegálních pracovnících apod.) tradičně uspokojovány organizovaným zločinem, pak v oblastech obchodu s běžnými službami či komoditami se zločinecké skupiny ocitají v konkurenčním vztahu s převážně legálně jednajícími subjekty. Organizovaný zločin však ve vztahu k nim získává konkurenčně mimořádně silnou pozici právě díky svým nezákonným metodám a odhodlání využít všech prostředků (např. uspěje v tendru na významnou stavební zakázku, neboť se mu podaří zkorumpovat vhodné osoby či zastrašit ostatní soutěžitele). Následně pak může dojít až k likvidaci volných tržních vztahů založených na svobodné soutěži, monopolnímu ovládnutí značné části ekonomického sektoru a v konečném důsledku k upevnění ekonomické moci a vlivu organizovaného zločinu v zemi.⁵¹ Jiným efektem může být jev, kdy organizovaný zločin infikuje svými metodami do té doby v zásadě nezávadnou oblast podnikání a rovněž ostatní subjekty v ní působící začnou využívat ilegální nástroje, aby svoji pozici na trhu uhájily. Účast společností napojených na organizovaný zločin v tržním prostředí tak může v budoucnu vést až ke ztrátě konkurenceschopnosti „čistých firem“ a k závislosti celých odvětví národního hospodářství na ilegálních kapitálových tocích a ve svých důsledcích pak destabilizovat společenský a politický systém.⁵²

⁵⁰ IKPS: Organizovaný zločin v České republice III., Praha, 2004

⁵¹ <http://www.policie.cz/docDetail.aspx?docid=21495&doctype=ART> (zobrazeno 20. 08. 2009)

⁵² **Kolesár, I.:** Zákon proti praní špinavých peněz v novelizovaném znění. Komentář k zákonu č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů. Praha: Linde 2002, str. 9

Již v úvodu své práce jsem poukázal na skutečnost, jaký negativní vliv může mít organizovaný zločin na formování právního vědomí a hodnot ve společnosti. Tam kde selhávají tradiční společenská pravidla, resp. společnost postrádá autority, které je prosazují, stává se organizovaný zločin symbolem jediného řádu. Boj proti němu pak může být paradoxně vnímán jako postih těch, kteří jsou společnosti prospěšní, těch kteří garantují bezpečnost v problémových oblastech a jejichž vztahy jsou symbolem důvěry a spolehlivosti. Tím vzniká prostředí vhodné pro prorůstání organizovaného zločinu do všech oblastí lidského života. Je-li pak organizovaný zločin společností vnímán neutrálně či dokonce pozitivně, pak společnost implicitně přijímá porušování zákonů jako správný stav věcí.

Kapitola II.

Exkurz k historickým souvislostem organizovaného zločinu s přihlédnutím k situaci v České republice

2.1 Úvod k historii organizovaného zločinu

Aktivity charakterizující organizovaný zločin, provázely v různých formách a různé intenzitě většinu kultur a zemí. Organizovaný zločin je jevem celosvětovým, má ale svá lokální specifika shodně jako je mají i ostatní společenské fenomény. Účelem této kapitoly není provést podrobný rozbor organizovaného zločinu v jednotlivých zemích, ale přiblížit některé základní poznatky. Pozornost je věnována zejména situaci v České republice.

Zrod tradičních zločineckých skupin, zejména sicilské Mafie či neapolské Camorry, byl v počátcích spojen především s těžkými sociálními podmínkami v oblastech jejich formování a slabou státní mocí, která byla těmito organizacemi nahrazována.⁵³ S notnou dávkou opatrnosti lze připustit, že

⁵³ Srov. Paoli, Letizia *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style*: Oxford University Press, 2003

některé skupiny sehrály částečně i pozitivní roli tím, že vytvořením jakési svébytné mocenské struktury zabránily vzniku absolutního společenského chaosu, který by byl pro společnost zřejmě ještě větší hrozbou než ony samotné. Je si však nutné uvědomit, že hovoříme-li o jisté pozitivní roli předchůdkyň dnešních organizovaných zločineckých skupin, jedná se o období přelomu sedmnáctého a osmnáctého století, kdy se tyto profilyvaly zcela odlišnou činností než ve století dvacátém resp. jedenadvacátém. Pojítkem s dneškem je u nich tak spíše jen generační kontinuita či zachovávání jejich zvyků a pravidel. Věcným zaměřením se však dříve jednalo o jakési tajné spolky vytvářející si vlastní organizační strukturu, zabývající se realizací národnostních, sociálních a politických cílů, nikoli uskupení primárně určená k výkonu zločinných a majetkově profitových aktivit.⁵⁴ V průběhu 19. století se však začaly tradiční skupiny zaměřovat převážně na získávání hmotného zisku, který se postupně stal jejich jediným motivem. Veškerá činnost mu byla zcela podřízena, bez ohledu na používané prostředky. Organizovaný zločin a zločinecké organizace, jak tyto vnímáme dnes, se plně vyprofilovaly ve století dvacátém.⁵⁵

2.2 Italský organizovaný zločin

Historicky nejznámějším se stal organizovaný zločin italský, jehož vznik lze datovat do období 18. století, kdy na území dnešní Itálie docházelo k formování převážně politicky činných uskupení zaměřených proti přítomnosti cizí nadvlády. Specifická situace byla zejména v oblastech Sicílie, která byla ještě na počátku 19. století formálně *Královstvím obojí Sicílie*. V roce 1860 však došlo k jejímu připojení k Itálii, což neslo místní obyvatelstvo se značnou nelibostí, docházelo frekventovaně k lidovým vzpourám a rebeliím. Předchůdkyně pozdější skutečné mafie v té době byla vnímána jako symbol ochrany obyvatelstva, jeho národních a ekonomických zájmů. Ve skutečnosti

⁵⁴ Srov. např. **Catanzaro**, Raimondo *Men of Respect: A Social History of the Sicilian Mafia* New York: The Free Press, 1992

⁵⁵ Srov. např. **Lupo, Salvatore**: *Die Geschichte der Mafia (The history of the Mafia)* Düsseldorf, Germany: Patmos, 2002

však usilovala zejména o posílení moci a vlastního vlivu ve společnosti. Není bez zajímavosti, že již 3. srpna 1838 generální prokurátor ve městě Trapani na Sicílii podával hlášení ministru spravedlnosti, v němž se lze setkat zřejmě s historicky první definicí organizované zločinecké skupiny, velmi podobné těm dnešním. Tato byla charakterizována jako *společenství podřízené jedinému vůdci, zaměřené na získávání financí zločinným jednáním, korupcí státních úředníků a pronikáním do vládnoucích struktur*.⁵⁶

Vedle sicilské mafie se na území dnešní Itálie utvořily i další zločinecké organizace, kterými byla např. v Neapoli tzv. *Cammora* či v Kalábrii *N'drangheta*.

Pro italské skupiny byla a stále je charakteristická jejich přísná hierarchická struktura, ctění tradic, schopnost infiltrovat se do většiny sfér hospodářského, politického i kulturního života. Míra, ve které k tomuto v Itálii docházelo a zřejmě i nadále dochází, byla poodhalena až ve 20. století, kdy se mafiánským organizacím podařilo vytvořit fakticky paralelní svět ovládaný vlastními mocenskými, ekonomickými a společenskými pravidly.

2.3 Organizovaný zločin v USA

Pokud se týká situace na území Spojených států amerických, pak kořeny tamního organizovaného zločinu lze datovat zejména do doby masového přistěhovalectví, kdy těžké životní podmínky početných skupin obyvatelstva a nedostatek pracovních příležitostí vedly ke vzniku zločineckých skupin, poskytujících svým členům zdroj příjmů, jichž by legální prací nikdy nedosáhli.⁵⁷ Nejsilnější pozici si v tomto směru vybudovaly italské zločinecké skupiny, které přenesly své metody i na území USA. Pro Sicilskou mafii se vžil

⁵⁶ **Neumann J.:** Moderní italská legislativa v boji proti mafii, Sborník studií k problematice organizovaného zločinu: Legislativa a policie v boji proti organizovanému zločinu – Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1997.

⁵⁷ **Mallory Stephen L.:** Understanding organized crime, Jonet and Barlett Publishers inc., str. 19

zejména v souvislosti s jejím působením na území Spojených států amerických termín „*Cosa nostra*“.⁵⁸

V dnešní době na území USA jakožto nejkosmopolitnější zemi operují zločinecké organizace z většiny států světa - ruské skupiny, ukrajinské, kosoalbánské, arménské, hispánské, jihoamerické, čínské a mnohé další.⁵⁹

2.4 Asijský organizovaný zločin

Odlišné kulturní a politické okolnosti provázely historii zločineckých skupin asijských, z nichž nejznámější jsou tzv. *čínské triády* a japonská *Yakuza*.⁶⁰

Pokud se týká čínských triád, pak jejich vznik spadá až do období 300 let př. n. l., kdy se začal vytvářet spolek „*Tří v jednom*“ či tzv. „*Triáda*“.⁶¹ Jeho činnost byla namířena především proti státní moci a později proti snahám o evropskou kolonizaci. Ve století dvacátém se začaly čínské skupiny transformovat na organizace ryze zločinecké, zabývající se obchodováním s lidmi, drogami, vydíráním, provozem hazardních her apod. Postupně se v Číně vyprofilovaly tři hlavní zločinecká uskupení – „*Sun Yee On*“, „*Wo sing Wo*“ a

⁵⁸ Zločinecké skupiny původně neměly své názvy či jména. Tato jim byla často dávana pro jejich snadnější identifikaci např. médii či veřejností. Samotnému termínu „*Mafie*“, orig. „*Mafia*“ není dáván jednoznačný původ. Někdy se spojuje sicilské adjektivum „*malusu*“ s arabským *mahyas* (مه ياص), volně přeloženo jako „*pyšníci se svoji agresivitou*“ nebo *marfud* (مرفوض) znamenající „*odmítnutí*“ zřejmě ve smyslu odmítnání státní moci a jejího řádu. Uvádí se, že slovo *Mafie* se poprvé objevilo až v roce 1865 ve zprávě palermského prefekta Filippa Antonia Gualterio, srov. **Lupo, S.** *Storia della Mafia*, Donzelli, Roma 1993, str. 6. Tzv. „*Cosa nostra*“ pak není monolitickou, jedinou organizovanou skupinou, ale je tvořena *rodinami* či *klany*, jejichž počet se pohybuje celosvětově okolo sta, srov. např. **Dickie, J.** *Cosa Nostra. A history of the Sicilian Mafia*, London, 2004.

⁵⁹ **Finckenauer, James, Waring:** *Russian Mafia in America* Boston: Northeastern University, 1998, **Mahan, Sue (ed.), with Katherine O'Neil:** *Beyond the Mafia: Organized Crime in the Americas* Thousand Oaks: Sage Publications, 1998

⁶⁰ Srov. např. **Hill B.E:** *The Japanese mafia, Yakuza, Law and the state*, Oxford university press, 2003

⁶¹ **Neumann J.:** *Moderní italská legislativa v boji proti mafii*, Sborník studií k problematice organizovaného zločinu: Legislativa a policie v boji proti organizovanému zločinu – Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1997.

„14 K“. Dnes jsou aktivní zejména také na území Spojených států amerických a Kanady.

Historie japonské Yakuzi se začala psát v 17. století, kdy působila zejména jako organizace chránící obyvatele vesnic před nájezdy tehdejších zločineckých skupin, při nichž docházelo k plenění obydlí, loupežím a fyzickému násilí. Postupně se však také její činnost zaměřila především na prospěch vlastních členů a tvorbu maximálního finančního profitu. U japonských organizací se lze setkat s mimořádně přísnými systémy pravidel, hierarchií a absolutní loajalitou členů. V dnešní době je Yakuza aktivní v mnoha oblastech legálního obchodu včetně kapitálových trhů, stavebnictví, obchodu s nemovitostmi apod.⁶²

2.5 Organizovaný zločin v zemích Jižní Ameriky

V Jižní Americe je organizovaný zločin reprezentován zejména tzv. *drogovými kartely*, zabývajícími se produkcí a celosvětovým exportem kokainu. Jihoamerický kontinent obecně lze považovat za organizovaným zločinem nejvíce zasažený. Mexiko, Brazílie či Kolumbie vedou se zločineckými organizacemi neúspěšné boje již desítky let.⁶³

Za nejvýznamnější bývají považovány drogové kartely z kolumbijských měst Medellín a Cali. Vedle obchodu s drogami se zabývají i dalšími formami organizovaného zločinu jako je obchod se zbraněmi, lidmi či organizování prostituce. Pro jihoamerickou scénu organizovaného zločinu je příznačná často až polovojenská forma zločineckých skupin, kdy dochází k jejich otevřeným střetům s policií i armádou, která se v boji s nimi rovněž angažuje.

⁶² Srov. zejm. **Kaplan David E., Yakuza**: University of California Press, 2003

⁶³ Srov. např. **Cañon, Luis Pablo Escobar**: Leben und plötzlicher Tod des Kokainkönigs (Pablo Escobar: Life and Sudden Death of the King of Cocaine; original title: Pablo The World Godfather of Cocaine) Berlin: Aufbau-Verlag, 1994

Rovněž v Jižní Americe se organizovaný zločin snaží infiltrovat do většiny společenských oblastí, typicky ekonomiky, kultury nebo sportu. Bohužel je spojován i s nejvyššími politickými špičkami. Ze spolupráce s narkomafií byl obviněn např. bývalý ministr obrany kolumbijské vlády Fernando Boterem či dokonce dřívější kolumbijský prezident Ernesto Samper Pisano, neboť údajně měl přijmout od kartelu z Cali šest miliónů dolarů na financování své předvolební kampaně.⁶⁴ Byť je snaha zločineckých skupin o korumpování politických představitelů přítomna ve všech zemích, míra jakou se jim to daří na jihoamerickém kontinentu, zřejmě nemá obdoby.⁶⁵

2.6 Organizovaný zločin v zemích bývalého Sovětského svazu

Organizovaný zločin pocházející ze zemí bývalého Sovětského svazu je rozšířen napříč většinou kontinentů. Zejména v zemích střední Evropy včetně České republiky jsou často symbolem organizovaného zločinu právě ruskojazyčné skupiny. Již v dobách SSSR na jeho území působily skupiny zaměřené na obchod s tehdy v zemích východního bloku nedostatkovým zbožím. Jejich skutečná expanze však nastala až po jeho rozpadu. V devadesátých letech minulého století představoval organizovaný zločin nejvýznamnější strukturu vlivu a moci v jednotlivých postsovětských státech.⁶⁶ Podle dokumentů světové ministerské konference o organizovaném zločinu v Neapoli existovalo v roce 1993 jen v Ruské federaci přes 4300 skupin organizovaného zločinu, o rok později to bylo již téměř 6000, z nichž 200 bylo vysoce organizovaných a působících mezinárodně.⁶⁷

⁶⁴ Srov. např. **Crandall R.:** *Driven by drugs, U.S. Toward Colombia*, Lynne Reinner publishers, USA, 2002

⁶⁵ Srov. <http://media.transparency.org/imaps/cpi2009/> (zobrazeno 30. 09. 2009)

⁶⁶ srov. **Webster William H.:** *Russian organized crime and corruption: Putin's challenge: the report of the CSIS Global organized crime project*, 2000

⁶⁷ srov. **Johnson, C.:** *Russian Organized Crime: A Baseline Perspective*. Johnstown – Pennsylvania, 1993

Ruskojazyčné skupiny neprovází tak dlouhá tradice jako ty italské a teprve v devadesátých letech minulého století prošly prvotním stádiem své existence. To se vyznačovalo používáním mimořádného násilí, především když jednotlivé organizace mezi sebou bojovaly o nadvládu v oblastech své působnosti, zejména poskytování tzv. „kriši“ – ochrany podnikatelům prakticky ve všech oblastech hospodářství. Po překonání této etapy se začaly silnější skupiny etablovat ve světě legálního obchodu – stavebnictví, bankovníctví a řadě dalších, kde využily nakumulovaného majetku z předchozích období k ovládnutí vytipovaných firem, nákupu lukrativních nemovitostí, apod.

2.7 Organizovaný zločin v České republice

Počátky organizovaného zločinu v České republice se obvykle spojují s obdobím devadesátých let dvacátého století a transformací plánovaného hospodářského systému na tržní. Ani před rokem 1989 však nebyl tehdejšímu Československu organizovaný zločin jevem zcela neznámým. Dokonce již za První republiky byly na našem území činné mezinárodní zločinecké skupiny zaměřující se zejména na obchod s drogami.⁶⁸

V době komunistické vlády se zločineckým organizacím nedařilo příliš rozvinout své aktivity, existovaly však skupiny zabývající se např. obchodem s nedostatkovou elektronikou, valutami apod. Konec totality znamenal pro organizovaný zločin mimořádnou příležitost. Otevření státních hranic, strategická poloha ve středu Evropy, rozsáhlé majetkové přesuny, policie i justice nepřipravené na projevy sofistických forem profesionální kriminality, to vše byly faktory, jež usnadnily organizovanému zločinu vstup na českou scénu. Jak se uvádí *„Česká republika představuje po roce 1989 území s výhodnou geografickou polohou v sousedství Evropské unie, slabě organizovaným podsvětím, dostatečně početným populačním potenciálem ochotným ke spolupráci v oblasti nezákonných aktivit, slabými zákony,*

⁶⁸ **Nožinová, M.:** Život a kultura pašeráků na Orlicku v období první republiky (tzv. 35. Hraniční zóna). Ústav etnologie. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2001

nechráněnými hranicemi, s dezorientovanou policií, nezkušenou ve vyšetřování transnacionálních forem kriminální činnosti. Vstup mezinárodních kriminálních seskupení na naše území byl v důsledku toho rychlý a efektivní.“⁶⁹

Za nejvýznamnější momenty umožňující rozmach organizovaného zločinu na území České republiky tak lze považovat:

- a) *otevření státních hranic* spojené se zapojením České republiky do globálních ekonomických a migračních procesů;⁷⁰
- b) *realizace privatizačních projektů*, s nimiž byly často spojeny skupiny osob s nejasným původem vstupního kapitálu, využívající své kontakty z doby před rokem 1989, často se jednalo o osoby přímo spjaté s komunistickým režimem;⁷¹
- c) *nedostatečná legislativa* a to nejen v oblasti trestního práva hmotného a procesního, nýbrž zejména také v oblastech úpravy platebního styku, zakládání obchodních společností, daňové soustavy a podnikání vůbec. Tento stav umožňoval snadné *praní špinavých peněz*, jejich investování do dalších ilegálních aktivit, zakládání obchodních společností s nejasnou personální strukturou, rozsáhlé daňové úniky apod. Osoby obeznámené s nedostatky platné právní úpravy pak těchto mohly zneužívat pro činnosti, které často nebyly přímo *contra legem*, nýbrž jen těžko postižitelným obcházením zákona a využíváním jeho mezer. Na to musel zákonodárce teprve ex post reagovat přijímáním stále nové právní úpravy, což vedlo k její nepřehlednosti, roztržitosti a často paradoxně k prohloubení možnosti jejího zneužití. Od 1. 9. 1995 byla oblast trestního práva obohacena novelou č. 152/1995 Sb. o

⁶⁹ **Nožina, M.:** Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha: Themis, 2003, str. 39

⁷⁰ Blíže srov. zejména **Nožina, M.:** Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha: Themis, 2003 str. 37, dále **Němec M.:** Mafie a zločinecké gangy, Eurounion, Praha, 2003, str. 275

⁷¹ Blíže srov. **Cervenka, Z.:** Money laundering and terrorism: Organised Crime in the Czech Republic: tunnelling of banks and funds. Conference on the new forms of Terrorism, Wildbad Kreuth, November 5-7, 1997, str. 5

speciální instituty namířené na boj s organizovaným zločinem. Do té doby trestním právem zvláštnosti organizovaného zločinu reflektovány prakticky nebyly.

- d) *absolutní nepřipravenost bezpečnostních složek a justice na projevy organizovaného zločinu způsobená předchozí nepřítomností tohoto jevu na území bývalého Československa, nedostatek mezinárodních zkušeností a informací.*⁷² Ve smyslu uvedeného by tak zřejmě ani eventuální převzetí osvědčené a propracovanější zahraniční legislativy nepřineslo dostatečný efekt, neboť pouhá existence právní normy bez umění efektivní aplikace její účel nenaplní.

Česká republika se tak v průběhu devadesátých let stala postupně zemí, kam přesunuly své aktivity jak organizace zahraniční, tak zde vznikla řada skupin místních. Představiteli těch zahraničních byly a jsou zejména skupiny ze zemí bývalého Sovětského svazu - ruské, ukrajinské, arménské, gruzínské, čečenské a dagestánské. Z ostatních pak skupiny rumunské, bulharské a skupiny ze zemí bývalé Jugoslávie. Domácí organizovaný zločin se zahraničním na našem území úzce kooperuje. Typické je prolínání závažné hospodářské trestné činnosti s trestnou činností násilnou, kdy české skupiny s vazbami do ekonomické sféry využívají členů zahraničních skupin pro jejich obávanost např. k vydírání a zastrašování dalších osob. Zahraniční skupiny naopak využívají těch domácích k získávání informací z prostředí politické scény, obchodu či státní správy.

Byť se Česká republika snažila svojí imigrační politikou bránit pronikání zločineckých struktur na její území, mívěla se přijímaná opatření většinou účinkem. V praxi docházelo k jejich obcházení např. uzavíráním fingovaných sňatků, díky nimž se kriminálně aktivním osobám dostávalo povolení k trvalému pobytu. Frekventované bylo rovněž zakládání obchodních společností,

⁷² Blíže srov. zejména **Nožina, M.:** Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha: Themis, 2003 str. 37, dále Němec M. Mafie a zločinecké gangy, Eurounion, Praha, 2003, str. 275

nejčastěji společností s ručením omezeným, v nichž se osoby mající zájem rozvíjet ilegální aktivity v České republice stávaly statutárními orgány, což jim následně umožňovalo legalizovat pobyt na našem území prostřednictvím podnikatelských víz. Takové společnosti se pak formálně zabývaly legální podnikatelskou činností, jakou byl provoz restaurací, obchodní poradenství apod. Jiné společnosti totožným osobám paralelně sloužily k anonymnímu páchaní trestné činnosti. Obvykle docházelo k založení společností s nejasnou korporátní strukturou, v nichž oficiálně figurovali tzv. „*bilí koně*“, kteří byli po splnění svých úkolů často i fyzicky zlikvidováni. Skutečné personální vedení takových společností zůstalo jejich obchodním partnerům i orgánům činným v trestním řízení často navždy utajeno.

Na počátku devadesátých let ovládly organizovaný zločin v České republice především zahraniční skupiny, které si zde rozdělávaly sféry vlivu. České osoby pro ně působily jako pomocníci a informátoři obsazující spíše nižší či střední pozice v jejich strukturách. Uvádí se, že v letech 1992 až 1994 kontrolovaly mezinárodní skupiny více než $\frac{3}{4}$ organizovaných kriminálních aktivit na našem území.⁷³ Zejména ve druhé polovině devadesátých let začínají vznikat také organizované skupiny české kolem některých kontroverzních podnikatelů. Mnozí z nich získali vliv a finanční prostředky v souvislosti s privatizačními projekty, machinacemi s bankovními pohledávkami, daňovými úniky, zmanipulovanými konkurzy apod. Dnes se realizují typicky v oblastech zadávání veřejných zakázek, které získávají pro spřízněné či jimi přímo ovládané společnosti, obchodem s nemovitostmi apod. Český organizovaný zločin je však činný i v tradičních odvětvích jako organizování prostituce, obchod s drogami, zbraněmi apod.

⁷³ **Nožina, M.:** Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha: Themis, 2003, str. 40

2.8 Zahraniční skupiny působící na území České republiky

Na území České republiky jsou aktivní zejména skupiny pocházející z bývalého SSSR. Jedná se jak o menší kriminální uskupení, tak o rozsáhlé organizace působící mezinárodně, disponující značnými finančními zdroji a zkušenostmi ze světa zločinu. Vzhledem k dlouhodobému umístění jednotek sovětské armády na našem území měla řada osob zabývajících se dnes organizováním kriminální činnosti nadstandardní přístup k informacím a osobám působícím na vysokých postech státní správy. Tyto kontakty pak mohly být velmi dobře využívány pro páchání trestné činnosti, typicky při prodeji armádní techniky, privatizačních projektech, apod.⁷⁴

O ruských organizovaných skupinách se hovoří jako o tzv. „brigádách“. Mezi nejčastěji spojované s působením na území České republiky patří tzv. *Solncevská*⁷⁵ či *Luhaňská*.⁷⁶ Charakteristická je pro ně široká členská základna, specializují se zejména na poskytování tzv. *ochrany*⁷⁷, vymáhání dluhů, organizování prostituce, obchod se zbraněmi a drogami, nájemné vraždy. Kriminální činnost je navenek zaštiťována legálním či pololegálním podnikáním, zejména provozem kasin, heren či barů.⁷⁸ Faktické vedení

⁷⁴ **Nožina, M.:** Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha: Themis, 2003, str. 40

⁷⁵ Pojmenovaná dle neslavně známého moskevského předměstí. V ČR spojována mimo jiné s policejním zásahem v restauraci „*U Holubů*“ v r.1995, či s tzv. „*Kubiceho zprávou*“. Připisuje se jí organizování vražd, loupežných přepadení, podvodů, vydírání, rozsáhlé finanční podvody apod.

⁷⁶ Odvozuje svůj název od města *Lugansk* na východě Ukrajiny, její hlavní centrum je v České republice v Brně, jinak působí na celé Moravě, Slezsku i na Vysočině.

⁷⁷ Tato činnost byla typická pro oblast podnikání zejména v průběhu 90. let minulého století, kdy zločinecké skupiny slibovaly „*ochranu*“ před zločinci jinými. Pokud podnikatel službu odmítl, stal se on či jeho podnik terčem účelových útoků majících za cíl přesvědčit jej o nutnosti využít služeb „*ochránců*“.

⁷⁸ Poprvé větší pozornost české policie upoutala skupina původem z Rostova na Donu soustředěná kolem Gruzince D. M. Jednalo se o veterána z afghánské války, který v České republice začal působit v oblasti pouliční kriminality. Skupina působila v Praze, Brně, Karlových Varech a severních Čechách. Kolem roku 1993 D. M. společně s českým občanem založil krycí firmu. Skupina působila v oblasti obchodu s kradenými vozidly, drogami, falešnými bankovkami, vydírání a finančních podvodů. Čtyři příslušníky skupiny zatkl policisté v roce 1995. D. M. uprchl do zahraničí, na základě mezinárodního zatykače byl však v roce 1996 zadržen maďarskou policií a vydán do České republiky, kde proti němu bylo vedeno trestní stíhání. Pro nedostatek důkazů však nebyl odsouzen. Zdroj.: **Macháček, Z. – Ruml, T.:**c.d. str. 56, ÚOOZ.

takovýchto krycích podniků pochází z okruhu osob působících dříve ve státní správě, armádě nebo ekonomické sféře bývalého SSSR.⁷⁹

Za jedno z největších nebezpečí sovětského organizovaného zločinu je považováno postupné etablování jeho členů do legálního podnikatelského prostředí. Odlišit „legální“ a „nelegální“ složku jejich činnosti je následně mimořádně obtížné. V rámci ruskojazyčných skupin se zvýšil zájem o trvalé usazování osob z jejich vyšších pozic na našem území. Jedná se o osoby, které jsou zpravidla také předmětem zájmu zahraničních bezpečnostních sborů. Svě pravé identity skrývají prostřednictvím velmi sofistikovaně zpracovaných osobních dokladů znějících na bezúhonné osoby. Jejich hlavním zájmem jsou investice do nemovitostí a proniknutí do podnikatelského světa. Tento jev získal na intenzitě v době předsednictví České republiky Evropské unii. K jejich aktivitám je využíván kapitál, u kterého není možno identifikovat jeho původ. Jedná se o finanční toky realizované přes tzv. SHELL společnosti, společnosti bez jakýchkoli legitimních aktivit, zakládané výhradně pro získání důvodů k pohybu peněz. Ruskojazyčný organizovaný zločin na území České republiky má dvě dimenze. První je ryze ekonomického charakteru a souvisí s narůstajícím prvkem majoritního vlivu nad strategickými hospodářskými subjekty. Druhou dimenzi lze charakterizovat jako přímé, mocensko-zločinecké ovládnutí závadového prostředí.⁸⁰ Největší riziko pro bezpečnost a vnitřní pořádek znamenají organizované skupiny z oblasti Kavkazu. Některé osoby z čečenské a arménské komunity představují bezprostřední hrozbu terorismu a ozbrojeného násilí.⁸¹

Často se lze na území České republiky setkat také se zločineckými skupinami z bývalé Jugoslávie. Ty se zaměřují zejména na obchod s narkotiky a zbraněmi. Tradice vazeb na Českou republiku byla založena již před rokem

⁷⁹ **Macháček Z., Ruml, T.:** In Nožina, M. a kol., Mezinárodní organizovaný zločin v ČR. Praha: Nakladatelství KLP – Koniasch Latin Press, 1997, str. 53

⁸⁰ <http://www.policie.cz/clanek/zprava-o-cinnosti-uooz-za-rok-2008.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d> (zobrazeno 10. 10. 2009)

⁸¹ Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby ČR pro rok 2008

1989, kdy byla Jugoslávie našim významným hospodářským partnerem. Z jugoslávských skupin bývají za nejvýznamnější považovány kosoalbánské zločinecké organizace působící na trhu s heroinem. Balkánský organizovaný zločin představuje rizika i do budoucna. Probíhající integrace balkánských zemí do evropských struktur usnadní také integraci balkánských zločineckých organizací. Je tak možné očekávat výrazné zesílení projevů balkánského organizovaného zločinu v oblasti podnikání, legalizace výnosů z trestné činnosti, jeho infiltraci do orgánů veřejné správy, justice apod.⁸²

Představiteli tradičních italských zločineckých organizací na území České republiky jsou jak neapolská Camorra, tak kalábrijská N'dranghetta. Uvedené skupiny nejsou spojovány s tak násilnými akcemi jako skupiny postsovětské. Zaměřují se často na běžné podnikání, kde užívají některé zločinecké metody, provozují sítě restaurací, nočních podniků, obchodují s nemovitostmi apod. Vedle toho kooperují se skupinami zabývajícími se prodejem kokainu, zbraní, hospodářskou kriminalitou apod. V oblastech kontrolovaných jinými organizacemi navazují účelovou spolupráci s jihoamerickými kartely (obchod s kokainem) i skupinami z bývalého SSSR (ekonomická kriminalita, padělání bankovek).⁸³

Z asijských skupin jsou na území České republiky aktivní organizace z Vietnamu a Číny. Rovněž vietnamské skupiny využívají letitých obchodních vztahů s bývalým Československem, na něž navázala migrační vlna v devadesátých letech. Vietnamští občané pobývající pracovně či studijně na území ČSSR pak pomohli vytvořit svým příchozím krajanům potřebné zázemí, kulturní a obchodní kontakty.⁸⁴ Vietnamské skupiny se zaměřují zejména na pašování zboží, nelegální migraci, obchod s textilem, lihem a tabákovými výrobky. Kriminalita páchaná v rámci jejich komunity je pak charakteristická mimořádnou latencí, neboť se jedná o velmi sevřené společenství osob žijících

⁸² Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby ČR pro rok 2008

⁸³ **Macháček Z., Ruml, T.:** In Nožina, M. a kol.: Mezinárodní organizovaný zločin v ČR. Praha, Nakladatelství KLP – Koniasch Latin Press, 1997, str. 58

⁸⁴ **Nožina, M.:** Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha: Themis, 2003, str. 188

do značné míry ve svébytném světě. Příslušníci vietnamského etnika včetně jejich zločineckých skupin se snaží vzájemné problémy a konflikty řešit uvnitř své komunity a proto o nich existují jen minimální poznatky. Mapovat jejich činnost je pro policejní orgány mimořádně obtížné. Jakákoli infiltrace do jejich struktur za účelem získání informací je téměř nemožná.

Vietnamské skupiny pak velmi úzce spolupracují s těmi čínskými, jimiž bývají využívány jako výkonné složky. Existují signály, že organizace čínské mají na území České republiky poměrně silnou pozici zejména ve vyšších sférách ekonomiky.⁸⁵

2.9 Shrnutí a perspektiva dalšího vývoje organizovaného zločinu v České republice

Podle expertních odhadů operuje na území České republiky asi 50 - 70 skupin organizovaného zločinu, do nichž je začleněno přes 2000 osob. Tyto údaje však nelze vnímat jako přesné, neboť uvedený počet se neustále mění zejména z důvodu migrace. Plně rozvinutých s hierarchickou třístupňovou strukturou, kdy mezi nejvyšším vedením a řadovými členy existuje tzv. střední článek, je něco přes třetinu. Přibližně polovinu členů tvoří externisté, kteří jsou vždy přizváni, aby zajišťovali specifické úkoly. Odhaduje se, že 15 % členů tvoří ženy.⁸⁶

V porovnání s řadou zemí bývalého východního bloku Česká republika nepatřila k těm, kde se organizovaný zločin každodenně projevoval násilnými akcemi. Byť v průběhu devadesátých let docházelo občas ke konfliktům zejména mezi ruskojazyčnými skupinami či k likvidacím nepohodlných osob, byla zde situace obecně klidnější než např. v Polsku či na Slovensku, kde nejsou ani dnes výjimečné přestřelky, při nichž si zločinecké skupiny vyřizují

⁸⁵ Macháček Z., Ruml, T.: In Nožina, M. a kol. Mezinárodní organizovaný zločin v ČR. Praha: Nakladatelství KLP – Koniasch Latin Press, 1997, str. 65

⁸⁶ Koncepce boje proti organizovanému zločinu Ministerstva vnitra ČR rok 2006

hromadně a veřejně své účty. To však neznamená absenci organizovaného zločinu na našem území, ale spíše jeho latenci, kdy se dokázal poměrně úspěšně začlenit do ekonomické sféry, ohrožuje řádné fungování hospodářských procesů a nezávislost politické moci. Byť veřejnost není nucena setkávat se každodenně s jeho projevy, představuje organizovaný zločin i u nás hrozbu mimořádného významu.

Pokud se týká příčin existence organizovaného zločinu, nejsem zastáncem myšlenky, že tento fenomén je spojen pouze se špatným sociálním a hospodářským prostředím toho kterého státu. Jistě lze předpokládat, že organizovaná zločinnost expanduje v zemích, kde selhávají zdravé hospodářské a politické mechanismy, zároveň se však nedomnívám, že by prosperující ekonomika a fungující státní moc byly zárukou jejího vymýcení. Organizovaný zločin je veden snahou o maximální finanční zisk a má tak cíl shodný jako běžné podnikání, rozdíly lze spatřovat pouze v prostředcích k tomuto cíli vedoucích.⁸⁷ Reaguje především na poptávku po určitém zboží či službách, které jsou legální cestou dostupné těžko, či nejsou dostupné vůbec a jejich cena je tak přirozeně vysoká. Vždy dle mého názoru bude organizovaný zločin vnímán jeho pachateli jako zdroj násobně vyššího příjmu, než kterého by bylo možné dosahovat legálními způsoby podnikání. Bude dle mého názoru přítomen i ve vyspělých ekonomikách a nelze očekávat, že by v České republice významně oslabil pozici v důsledku růstu životní úrovně a hospodářské stability. Měnit se zřejmě budou pouze jeho formy. Česká republika dle všeho již prošla obdobím jeho otevřených projevů a další aktivity organizovaného zločinu se postupně přesouvají do oblastí, kde si jej veřejnost uvědomuje méně. Jde tak dle mého názoru zejména o oblasti zadávání veřejných zakázek, poskytování dotací, ovládnutí klíčových podniků a ekonomických procesů vůbec. Jedno z nebezpečí, které spatřuji v takovémto vývoji je skutečnost, že česká společnost zvolna přestane organizovaný zločin vnímat jako reálnou hrozbu. Vymáhání výpalného, provozování nočních klubů, rozsáhlá pouliční prostituce, únosy

⁸⁷ Srov. např. **Berdal, M., Serrano M.**: *Transnational Organized Crime & International Security, Business as usual?* Lynne Rienner Publishers, Inc. Colorado, 2002, str. 54

podnikatelů, nájemné vraždy a jiná jednání typická pro devadesátá léta veřejnost vnímala poměrně citlivě, uvědomovala si jejich závažnost, čímž byla stimulována aktivita orgánů činných v trestním řízení i politické reprezentace. Sofistikovaná, ekonomická organizovaná kriminalita již takový pocit u většiny obyvatel nevyvolává, neboť si neuvědomují její podstatu a společenské důsledky. Zjednodušeně řečeno jí dost dobře nerozumí a považují jí za něco, co se jich bezprostředně nedotýká. Takový stav může v konečném důsledku znamenat hrozbu, že organizovanému zločinu nebude věnována adekvátní pozornost.

Za aktuální tak lze považovat zejména hrozbu hospodářské organizované kriminality expandující do nových oblastí. Tato bývá definována jako *plánovitě a snahou po zisku motivované páchaní hospodářských trestných činů, dotýkajících se jak individuálních, tak i kolektivních práv, vyznačující se latencí a směřující proti hospodářskému systému*.⁸⁸ Jedná se především o trestnou činnost proti hospodářským mechanismům a systému ekonomických vztahů.⁸⁹ Uvedený druh trestné činnosti je páchán v rámci různorodých forem ekonomických transakcí a vyžaduje u jejích pachatelů často zdatnou orientaci v ekonomických i právních vědách. Jedná se o trestnou činnost, k níž dochází také v souvislosti s běžnými podnikatelskými aktivitami, které zefektivňuje a umocňuje zisky z nich. Pro její označení se často používá dnes již i v českém prostředí zavedený termín „*kriminalita bílých límečků*“⁹⁰. V České republice se tento druh kriminality projevil poprvé zejména v souvislosti s privatizačními procesy, které byly velmi kriticky hodnoceny např. M. Němcem, dle něhož

⁸⁸ Němec, M.: Mafie a zločinecké gangy. Praha: Eurounion, Praha, 2003, str. 128

⁸⁹ Tamtéž, str. 127

⁹⁰ Anglický výraz „*white collar crime*“ byl užít profesorem Edvinem Hardinem Sutherlandem již v roce 1939 jako vyjádření rozdílnosti mezi pachateli a trestnou činností tradiční, řekněme pouličního charakteru, které Sutherland označoval jako „*blue collars crimes*“ a pachateli a trestnou činností osob pohybujících se ve vysokých společenských sférách, často veřejně respektovaných s vysokým sociálním statutem. Tento druh kriminality je velmi zajímavým z hlediska kriminologického, neboť na jejím páchání se převážně nepodílejí osoby z asociálního prostředí s nižším vzděláním a zkušenostmi z výkonu trestu, naopak se jedná o osoby často vysoce inteligentní, vzdělané a pocházející z dobrého prostředí. Zdroj: Sutherland, Edwin Hardin (1949). *White Collar Crime*. New York: Dryden Press.

postupně docházelo k obrovským přesunům státního majetku a zásadním změnám ve vlastnických vztazích. Proto, že nebylo třeba prokazovat původ nabytí finančních prostředků, s nimiž určité osoby vstupovaly do tzv. *malé privatizace*, došlo k legalizaci obrovského množství peněz pocházejících z kriminální činnosti. Následně to vedlo k tomu, že tyto původně kriminální živly investovaly „proprané“ peníze do legálního podnikání a zejména v malých a středních městech získaly rozhodující vliv. Při tzv. *velké privatizaci* docházelo k přesunu obrovských majetků do soukromých rukou, většinou však dobře připravených a promyšlených bývalými managamenty.⁹¹ Pro uvedený druh kriminality je příznačná její adaptabilita probíhajícím ekonomickým procesům a výskyt všude tam, kde dochází k přesunům velkých majetkových hodnot. Důležitou prevencí před organizovanou hospodářskou kriminalitou je více než kde jinde přijímání kvalitních zákonů rovněž i v jiných právních odvětvích než jen v oblasti trestního práva a zejména jejich efektivní aplikace.

V důsledku postupující globalizace a technologického pokroku lze do budoucna očekávat také jejich další využívání zločineckými skupinami, např. komunikace programem Skype ke snadné a nezjistitelné výměně informací⁹², elektronického bankovníctví k mezinárodním převodům finančních prostředků, tzv. *off-shore* subjektů k vyloučení možnosti zjištění skutečného vedení jejich dceřiných společností apod.

Organizovaný zločin bude jistě také stále více prorůstat do oblasti tzv. *kyberprostoru*⁹³, k čemuž bude využívat odborníky z oblasti informačních technologií. Dosavadní počítačová trestná činnost byla páchána převážně jednotlivci, vysoce erudovanými, kteří tuto vnímali jako důkaz svých odborných kvalit a možnost jejich demonstrace. Způsobení škodlivého následku tak často vůbec nebylo pravým motivem jejich jednání. Je však velmi aktuální otázkou,

⁹¹ **Němec, M.:** Mafie a zločinecké gangy. Praha: Eurounion, Praha, 2003, str. 134

⁹² Do dnešního dne nebyl objeven spolehlivý způsob odposlechu komunikace prostřednictvím stále častěji využívaného počítačového softwaru Skype, k tomu srov. i <http://hn.ihned.cz/c1-37579890-odposlechy-konci-je-tady-skype> (*zobrazeno 10. 05. 2010*)

⁹³ Termín „*kyberprostor*“ se používá pro označení virtuálního světa vytvářeného moderními technologiemi (počítači, telekomunikačními sítěmi apod.) paralelně ke světu „reálnému“.

kdy se i počítačová kriminalita stane běžnou formou činnosti organizovaného zločinu a začnou se rozmáhat skupiny zabývající se jí profesionálně. Ty budou zřejmě vznikat také jako určitá „oddělení“ tradičních organizovaných skupin, které mají prakticky neomezenou finanční možnost vytvořit potřebné technické zázemí pro odborníky v dané oblasti. Nezákonné získávání a zneužívání tajných datových informací, nabourávání do elektronických systémů soukromých osob, bank či státních orgánů lze tak očekávat jako jednu z budoucích aktivit zločineckých skupin.

Kapitola III.

Nástroje boje s organizovaným zločinem

3.1 Úvod

Boj s organizovaným zločinem vyžaduje komplexní a systémový přístup. Je tak nutné věnovat mu pozornost nejen v rovině trestněprávní, nýbrž zajišťovat vhodné právní prostředí i v dalších oblastech. Moderní a propracovaná legislativní úprava podnikání, zadávání veřejných zakázek, daní, platebního styku, zejména však i její efektivní prosazování mají rovněž zásadní význam a ztěžují organizovanému zločinu realizaci jeho aktivit. Důkazem uvedeného byla situace českého právního řádu v devadesátých letech minulého století, kdy to byla dle mého názoru právě nevyhovující legislativa obecná, která umožnila páchání převážně ekonomické kriminality, nikoli pouhá absence vhodných trestněprávních nástrojů. Pomíjet nelze ani fungující institucionální a organizační mechanismy, které budou zákony efektivně prosazovat. Předpokladem toho je zejména správná organizace činnosti policejních složek, státního zastupitelství, jejich vzájemná spolupráce a vysoké odborné znalosti osob v nich působících.

Až do poloviny devadesátých let organizovaný zločin nebyl naší politickou reprezentací vnímán dostatečným způsobem. S jeho projevy se však

bylo možné setkávat stále častěji, kdy také sdělovací prostředky, byť ne vždy zcela objektivně, přispěly k uvědomění si jeho přítomnosti.

Na nebezpečí organizovaného zločinu upozornil rovněž systematický kriminologický výzkum, který byl zahájen v roce 1993 *Institutem pro kriminologii a sociální prevenci* (dále také jen jako „IKPS“). IKSP dodnes zůstává jedinou výzkumnou institucí, která se této problematice v České republice soustavně věnuje. Kromě výzkumů IKSP byly realizovány i některé další výzkumné projekty týkající se zejména drogové kriminality. Tyto se však nezaměřovaly primárně na organizované obchodování s drogami z perspektivy zločineckých skupin, ale spíše na šíření drog mezi mládeží, konzumenty drog, drogovou legislativu apod.⁹⁴ Důležitým impulsem rovněž pro situaci v České republice bylo uspořádání *Světové meziministerské konference o organizovaném zločinu* v roce 1994 v Neapoli, kde došlo k přijetí tzv. *Neapolské politické deklarace* a *Globálního akčního plánu proti mezinárodnímu organizovanému zločinu*, blíže srov. kapitola XI.

Rok 1994 tak byl počátkem všeobecné odborné diskuse o vhodné trestněprávní úpravě. Experti působící v orgánech činných v trestním řízení preferovali k boji s organizovaným zločinem přijetí maximálně účinných prostředků a získání efektivních nástrojů pro jeho odhalování a vyšetřování. Na druhé straně však bylo poukazováno také na nebezpečí zneužitelnosti širokých oprávnění policejních složek a nutnost zaručit za všech okolností ochranu základních občanských práv a svobod. Ani veřejné mínění nezaujímalo k věci jednoznačný postoj. Organizovaný zločin byl vnímán jako jedna z největších hrozeb, veřejnost byla konfrontována s jeho projevy, na které nebyla z období před rokem 1989 zvyklá a vnímala je tak s obavami. Na základě negativních zkušeností z období totality však i vyjadřovala opatrnost nad rozšiřováním pravomocí policejních složek a jim svěřených nástrojů.

Je třeba poznamenat, že v důsledku často tendenční prezentace problematiky organizované zločinnosti médií se ve značné části společnosti také

⁹⁴ Organizovaný zločin v České republice III., IKSP, Praha 2004

vytvořilo přesvědčení o příslušnosti osob pocházejících z východní Evropy či Balkánu bez dalšího k zločineckým skupinám. Spojování organizovaného zločinu převážně s cizinci pak vedlo i k tomu, že české podsvětí zůstávalo mimo pozornost policejních orgánů, což mu jeho činnost usnadňovalo. Řada závažných trestních kauz hospodářského charakteru páchaných českými státními příslušníky tak často nebyla trestně vůbec pojímána jako organizovaný zločin, byť jím bezesporu byla a vykazovala veškeré jeho znaky. Např. v souvislosti s vyšetřováním kauz tzv. lehkých topných olejů se hovoří o státu způsobené škodě v objemu několika miliard korun, 13 vraždách, 17 pohřešovaných osobách a o síti více než 170 firem, které se na činnosti koordinovaně podílely. Přesto byly tyto případy vyšetřovány jen jako prostá hospodářská, nikoli organizovaná kriminalita.⁹⁵

3.2 Legislativní nástroje boje s organizovaným zločinem

Za nejvýznamnější legislativní krok v oblasti trestního práva hmotného lze považovat přijetí zákona č. 152/1995 Sb., v jehož důsledku došlo v českém právním řádu poprvé k nadefinování *zločinného spolčení*, uzákonění trestního postihu účasti v něm včetně jeho podpory a k zvláštní úpravě ukládání trestů pachatelům trestných činů spáchaných v souvislosti se zločinným spolčením. Organizovaný zločin se tak výslovně stal postižitelným trestním právem hmotným jako specifická forma kriminality.

Nezbytné změny musely být postupně provedeny rovněž v oblasti trestního práva procesního, kde došlo k uzákonění řady nástrojů určených k zefektivnění vyšetřování organizované trestné činnosti. Za uvedené lze považovat např. institut *anonymního svědka* dle ustanovení § 55 odst. 2 tr. řádu, *záměnu zásilky* dle ustanovení § 87a tr. řádu, *odposlech a záznam telekomunikačního provozu* dle ustanovení § 88 a § 88a tr. řádu, *vyžádání údajů*

⁹⁵ **Baloun, V. - Scheinost, M.:** Financial crime in the Czech Republic: its features and international extension. In: vanDuyne, P. C. - von Lampe, K. - Newell, J. L.: Criminal Finances and Organising Crime in Europe. Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2003

kteře jsou předmětem bankovního tajemství dle ustanovení § 8 odst. 2 tr. řádu apod.

Vedle trestněprávních norem pak došlo i k přijetí zákonů, jejichž účelem bylo přispět k zamezení legalizace výnosů z trestné činnosti. Takovým byl např. dnes již zrušený zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, nahrazený aktuálně zákonem č. 253/2008 Sb. o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. Významným je rovněž zákon č. 137/2001 Sb. o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením. Další právní normy regulují vztahy v řadě jiných oblastí, což přispívá k boji s organizovaným zločinem nepřímo dle shora uvedeného požadavku komplexního přístupu k jeho problematice. Jedná se např. o oblast konkurzního práva a přijetí zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), práva cizineckého ve smyslu zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR apod.

3.3 Institucionální nástroje boje s organizovaným zločinem

Předpokladem pro vedení účinného boje s organizovaným zločinem bylo rovněž vytvoření speciálních policejních útvarů, jakož i moderně fungujících zpravodajských služeb.

Před rokem 1992 plnila úkoly v oblasti boje s nejzávažnější trestnou činností mající znaky organizovaného zločinu Federální kriminální ústředna (dále také jen jako „FKÚ“) prostřednictvím svých detašovaných pracovišť. Se vznikem samostatné České republiky byla k 1. 1. 1993 vytvořena Ústředna kriminální policie (dále také jen jako „ÚKP“), která vznikla transformací pracovišť FKÚ působících na území České republiky.⁹⁶

Nejvýznamnější policejní složkou zřízenou za účelem boje s organizovaným zločinem je dnes Útvar pro odhalování organizovaného

⁹⁶ <http://www.policie.cz/clanek/historie-utvaru.aspx> (zobrazeno 15. 10. 2009)

zločinu (dále také jen jako „ÚOOZ“), který vznikl v roce 1995 a navázal částečně na činnost Odboru zločineckých organizací působícího při ÚKP. Útvar pro odhalování organizovaného zločinu je výkonným pracovištěm Služby kriminální policie s působností na celém území státu. Podílí se na udržování veřejného pořádku a bezpečnosti zejména v oblasti odhalování organizovaného zločinu v rozsahu vymezeném zákony a ostatními obecně závaznými právními předpisy. ÚOOZ je tvořen specializovanými odbory zabývajícími se jednotlivými druhy organizované trestné činnosti a *odborem strategické analýzy a informatiky*, který se zaměřuje na zpracování a vyhodnocování informací ohledně organizované trestné činnosti. Tzv. *odbor zločineckých struktur* prověřuje aktivity zločineckých skupin působících na území České republiky v souvislosti s mezinárodním organizovaným zločinem s cílem vyhledávat, dokumentovat a realizovat jejich trestnou činnost. Provádí průběžný monitoring zločineckých struktur, jejich uspořádání, mezinárodní propojení, finanční a technické zázemí. Spolupracuje rovněž s příslušnými mezinárodními institucemi a organizacemi včetně *Europolu* a *Interpolu*. *Odbor nelegálních obchodů* sleduje a rozpracovává aktivity zločineckých uskupení na úseku nedovoleného obchodování se zbraněmi, střelivem, výbušninami a vojenským materiálem, nedovoleného obchodování s radioaktivními, chemickými, biologickými a ostatními vysoce nebezpečnými látkami. ÚOOZ se podílí na tvorbě koncepčních materiálů a návrhů opatření vedoucích k zefektivnění boje s organizovaným zločinem. Vedle odboru bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra České republiky spolupracuje ÚOOZ v boji s organizovaným zločinem s dalšími resortními a mimoresortními institucemi a organizacemi.⁹⁷

K 15. lednu 2001 byla z organizační struktury Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu SKP vyjmuta Národní protidrogová centrála (dále také jen jako „NPC“) a stala se samostatnou specializovanou jednotkou, jejíž náplní je zejména odhalování a dokumentování organizované drogové kriminality na

⁹⁷ <http://www.policie.cz/clanek/cinnost-utvaru-a-jeho-ukoly.aspx> (zobrazeno 15. 10. 2009)

celém území České republiky i v rámci mezinárodní spolupráce. NPC se těší mimořádnému mezinárodnímu uznání a je nositelkou řady ocenění.⁹⁸

Přes poměrně dobré individuální výsledky shora uvedených útvarů bývá předmětem kritiky jejich uspořádání a nepříliš fungující vzájemná spolupráce. V současné době je totiž činnost policie v oblasti boje s organizovaným zločinem organizačně rozdělena. Tento stav znesnadňuje komunikaci mezi útvary, výměnu informací, sdílení informačních systémů a analytickou práci. Za překážky efektivního postupu policie při potírání organizované trestné činnosti pak bývají označovány roztržitost agendy mezi jednotlivé útvary Policie České republiky (Útvar pro odhalování organizovaného zločinu, Národní protidrogovou centrálu a Útvar pro odhalování korupce a finanční kriminality), absence společného analytického pracoviště a existence řady paralelních a vzájemně nepropojených informačních systémů těchto útvarů.⁹⁹

Významná úloha v boji s organizovaným zločinem přísluší rovněž i zpravodajským službám, které věnují pozornost zejména jeho nejzávažnějším formám představujícím bezpečnostní rizika pro Českou republiku. V praxi se tak zaměřují na skupiny snažící se infiltrovat do státní správy, ovlivňovat politické procesy, strategická ekonomická rozhodnutí apod. Činnost zpravodajských služeb je regulována *zákonem č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky*. Odpovědnost za jejich činnost nese Vláda České republiky. Nejvýznamnější ze zpravodajských služeb je Bezpečnostní informační služba (dále také jen jako „BIS“), která má za úkol zjišťovat informace o činnosti namířené proti demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti České republiky. V této souvislosti se tak zabývá právě i vyhledáváním informací o nejzávažnějších formách organizovaného zločinu, které mohou být jejich ohrožením.¹⁰⁰ S výsledky činnosti BIS s přihlédnutím k problematice organizovaného zločinu se lze

⁹⁸ <http://www.policie.cz/clanek/narodni-protidrogova-centrala-skpv-historie.aspx> (zobrazeno 15. 10. 2009)

⁹⁹ Koncepce boje proti organizovanému zločinu 2008

¹⁰⁰ **Němec, M.:** Mafie a zločinecké gangy. Eurounion. Praha, 2003, str. 315

seznámit v každoročně vydávaných zprávách.¹⁰¹ Další zpravodajskou službou působící na území České republiky je Úřad pro zahraniční styky a informace, který zabezpečuje informace důležité pro bezpečnost a ochranu zahraničních politických a ekonomických zájmů České republiky mající původ v zahraničí.¹⁰² Informace o záměrech a činnostech představujících vojenské ohrožení České republiky, o zpravodajských službách cizí moci v oblasti obrany, o záměrech a činnostech namířených proti zabezpečování obrany České republiky a o činnostech ohrožujících ochranu utajovaných skutečností v oblasti obrany České republiky zajišťuje Vojenské zpravodajství.¹⁰³ Zpravodajské služby navzájem spolupracují na základě dohod uzavíraných mezi nimi se souhlasem vlády.

Fakticky může napomáhat odhalování organizovaného zločinu na našem území řada dalších úřadů a institucí, např. Česká národní banka¹⁰⁴ v souvislosti s vyšetřováním trestné činnosti padělání měn. Technickou podporu a poradenství v oblasti nelegálního obchodu s jaderným materiálem může poskytnout Státní ústav pro jadernou bezpečnost¹⁰⁵, prověrky vybraných osob působících na exponovaných a organizovaným zločinem potenciálně využitelných místech zajišťuje Národní bezpečnostní úřad.¹⁰⁶

Česká republika jakožto člen řady světových bezpečnostních organizací bojuje s organizovaným zločinem rovněž i ve spolupráci s mezinárodním společenstvím. Pokud se týká jednotlivých institucí, pak nejvýznamnější je bezesporu INTERPOL, který představuje mezivládní organizaci pro mezinárodní spolupráci policie ve více než 177 státech. Hlavními jeho cíly jsou zabezpečení a rozvoj nejširší vzájemné pomoci kriminální policie při plném respektování zákonodárství existujícího v jednotlivých zemích, jakož i zřízení

¹⁰¹ Jejich úplná znění viz na <http://www.bis.cz/vyrocnizpravy.html> (zobrazeno 17. 10. 2009)

¹⁰² Němec, M.: Mafie a zločinecké gangy. Eurounion. Praha, 2003, str. 315

¹⁰³ <http://www.vzcr.cz/static/Static/Detail.aspx#pusobnost> (zobrazeno 17. 10. 2009)

¹⁰⁴ Blíže srov. <http://www.cnb.cz/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

¹⁰⁵ Blíže srov. <http://www.sujb.cz/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

¹⁰⁶ Blíže srov. <http://www.nbu.cz/cs/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

a rozvoj všech institucí, které by byly schopny efektivně přispívat k předcházení a postihu porušování práva.¹⁰⁷ V souvislosti s bojem proti organizovanému zločinu realizoval řadu projektů, např. tzv. „*go west*“ zaměřený na kontrolu východoevropských zločineckých skupin, „*east wind*“ zaměřený na asijské zločinecké organizace či „*Macandra*“ zabývající se tradičními italskými zločinnými organizacemi. Sídlo Národní ústředny Interpolu je v Praze.¹⁰⁸

V rámci Evropské unie je pak významným projevem snah o policejní spolupráci zřízení EUROPOLU, jenž začal působit jako specializovaný útvar pro boj s drogovou kriminalitou v roce 1994. Europol je činný v oblastech praní špinavých peněz, padělání měn, obchodu s drogami, vozidly, terorismu, přistěhovalectví apod. V rámci Europolu dochází k výměně dat a informací mezi národními policejními úřady, poskytování odborných a technických informací.¹⁰⁹

3.4 Politické nástroje boje s organizovaným zločinem

Vedle legislativních a organizačních opatření jsou přijímány i obecně doporučující dokumenty, mezi nimiž nejvýznamnější jsou *Koncepce boje proti organizovanému zločinu*. Tyto mají formu vládního usnesení, nejsou právně závazné a vynutitelné. Vyhodnocují aktuální situaci stavu organizovaného zločinu v České republice a navrhují vhodná legislativní, nelegislativní, technická a preventivní opatření v boji s ním. Jestliže totiž v politice chybí ucelená koncepce a z ní vyplývající strategie, nelze účinně čelit kriminalitě a organizovanému zločinu.¹¹⁰

Poprvé byla Koncepce boje proti organizovanému zločinu přijata usnesením Vlády České republiky č. 673 z roku 1997 a od té doby dochází k

¹⁰⁷ Němec, M.: Mafie a zločinecké gangy. Eurounion. Praha, 2003, str. 327

¹⁰⁸ Blíže srov. <http://www.interpol.int/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

¹⁰⁹ Blíže srov. <http://www.europol.europa.eu/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

¹¹⁰ Variantní scénáře vybraných druhů kriminality, IKPS, Praha 2008, str. 75

jejím aktualizacím. Znění z roku 2008 ve své úvodní části vymezuje organizovaný zločin a shrnuje jeho projevy v České republice, následuje vyhodnocení dosavadních výsledků boje s organizovaným zločinem, zdůrazněna je potřeba reorganizace útvarů Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR, zvýšení ochrany získaných informací, potřeba mezinárodní spolupráce a sdílení poznatků získaných zpravodajskými službami. Pokud se týká navrhovaných *legislativních opatření* tak koncepce navrhuje zvýšení možností uplatnit nástroje trestního práva sloužící k odčerpání výnosů z trestné činnosti, zabránění legalizaci výnosů z trestné činnosti, ochranu svědků závažné trestné činnosti, posílení ochrany policistů, státních zástupců a soudců podílejících se na boji s organizovaným zločinem. V závěrečné části jsou shrnuty tzv. *nelegislativní nástroje boje s organizovaným zločinem* jako např. provádění specializovaného výzkumu, vzdělávání osob podílejících se na boji s organizovanou kriminalitou apod. Teze vytýčené koncepcí by pak měly být prováděny konkrétními legislativními a organizačními kroky v závazné formě.

I přes uzákonění řady nástrojů určených k posílení boje s organizovaným zločinem však stále neztrácí na aktuálnosti vyřčené J. Musilem téměř před dvaceti lety a sice, že dosavadní kriminalistické, organizační a právní instrumenty byly vypracovány za jiných podmínek a pro kvalitativně jinou kriminalitu. Tradiční pachatel vystupuje zpravidla jako jedinec, má k dispozici omezené prostředky a nástroje, jeho ekonomické a mocenské pozice jsou zpravidla slabé. Naproti tomu organizovaná kriminalita je kolektivní silou, dobře strukturovanou, využívající poslední vymoženosti vědy a techniky, disponující ekonomickou a někdy i politickou mocí.¹¹¹

¹¹¹ **Musil J.:** Připravit se včas na boj s organizovanou kriminalitou. Československá kriminalistika, 1992, č. 2

ČÁST II. TRESTNÍ PRÁVO HMOTNÉ VYBRANÉ OTÁZKY

Kapitola IV. **Organizovaný zločin v trestním právu hmotném**

4.1 Místo trestního práva v boji s organizovaným zločinem

Následující část se zabývá problematikou organizovaného zločinu ve světle trestního práva hmotného a to zejména v kontextu vybraných ustanovení nového trestního zákoníku č. 40/ 2009 Sb. Výklad je spojen s porovnáním úpravy obsažené v trestním zákoně č. 140/1961 Sb., jakož i související judikaturou. V závěru jednotlivých oddílů jsou případně naznačena hodnocení platné právní úpravy a učiněny náměty jejích možných změn.

Trestněprávní postih organizovaného zločinu může být právními řády pojímán různě. Z. Karabec uvádí způsoby tři. Prvním je přístup, kdy organizovaný zločin není předmětem zvláštní právní úpravy, nýbrž organizovaná trestná činnost je postihována závažnějšími sankcemi v podobě vyšší trestní sazby odnětí svobody či jako přitěžující okolnost. Další pojetí vychází z koncepce, kdy jednotlivé formy organizované trestné činnosti tvoří samostatné skutkové podstaty. Poslední koncept pak vychází z definice zločinecké organizace a možnosti postihu účastenství v ní bez ohledu na konkrétní skutkové podstaty, jichž se taková organizace dopouští. V českém trestním právu se na prvním místě uvedená koncepce uplatňuje ve vztahu k prosté *organizované skupině*, ta uvedená na místě posledním pak ve vztahu k *organizované zločinecké skupině*, srov. dále.

Možnost zvláštního postihu organizovaného zločinu, jakožto specifické formy trestné činnosti se objevuje v českém právním řádu v polovině devadesátých let minulého století v důsledku rozmachu tohoto fenoménu na našem území. U vybraných skutkových podstat trestných činů tak došlo ke

zprísňení trestů ukládaných za ně v případech, kdy byly spáchány v organizované skupině. Nejvýznamnějším legislativním krokem však bylo přijetí zákona č. 152/1995 Sb.

Původní trestní zákon č. 140/1961 Sb. se věnoval problematice organizovaného zločinu zejména v následujících ustanovení své obecné části:

- § 33 písm. k) tr. zák. (*polehčující okolnost spočívající v přispění k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení*);
- § 34 písm. ch) tr. zák. (*přítěžující okolnost spočívající ve spáchání trestného činu organizátorem, členem organizované skupiny nebo členem spolčení*);
- § 40 odst. 3 tr. zák. (*možnost mimořádného snížení trestu odnětí svobody u pachatele, který významně přispěl k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení*);
- §§ 43, 44 tr. zák. (*stanovující zpřísňující trestní postih pachatelů trestných činů spáchaných ve prospěch zločinného spolčení*);
- § 88 odst. 2 tr. zák. (*uložení trestu za spáchání trestného činu v rámci organizované skupiny a zároveň ve prospěch zločinného spolčení*);
- § 89 odst. 17 tr. zák. (*legální definice zločinného spolčení*).

Ve zvláštní části původního trestního zákona č. 140/1961 Sb. to pak byla zejména ustanovení:

- § 163a tr. zák. (*zvláštní skutková podstata trestného činu účasti na zločinném spolčení*);
- § 163b tr. zák. (*zánik trestnosti trestného činu účasti na zločinném spolčení v případě jeho oznámení za podmínek zákonem stanovených*)

- § 163c tr. zák. (*beztretnost agenta – policisty účastnícího se na činnosti zločinného spolčení odhalujícího trestnou činnost spáchanou ve prospěch zločinného spolčení*);
- vybrané skutkové podstaty trestných činů pak obsahovaly možnost zpřísněného trestního postihu jednání, která byla páchána organizovanými skupinami.

Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. v zásadě převzal stran problematiky organizovaného zločinu ustanovení trestního zákona dřívějšího a lze v něm nalézt koncepčně shodnou právní úpravu, srov. zejména ustanovení:

- § 41 písm. m) tr. zák. (*polehčující okolnost spočívající v přispění k objasňování trestné činnosti spáchané členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny*);
- § 42 písm. o) tr. zák. (*přítěžující okolnost spočívající ve spáchání trestného činu organizátorem, členem organizované skupiny nebo členem spolčení*);
- § 54 odst. 4 tr. zák. (*možnost mimořádného snížení trestu odnětí svobody u pachatele označeného jako „spolupracující obviněný“, který splnil stanovené podmínky dle jiného právního předpisu*);
- §§ 107, 108 tr. zák. (*vymezení pachatele trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny a stanovující jeho zpřísněný trestní postih*);
- § 129 tr. zák. (*legální definice organizované zločinecké skupiny*).

Ve zvláštní části nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., pak srov. zejména ustanovení:

- § 361 tr. zák. (*zvláštní skutková podstata trestného činu účasti na organizované zločinecké skupině*);

- § 362 tr. zák. (*zvláštní ustanovení o účinné lítosti*);
- § 363 tr. zák. (*bezrestnost agenta – policisty účastnícího se činnosti organizované zločinecké skupiny odhalujícího trestnou činnost spáchanou ve prospěch organizované zločinecké skupiny*);
- vybrané skutkové podstaty trestných činů obsahují i nadále možnost zpřísněného trestního postihu jednání, která byla spáchána organizovanými skupinami.

Kapitola V.

Zločinné spolčení, organizovaná zločinecká skupina a organizovaná skupina

5.1 Úvod, společné a odlišné znaky zločinného spolčení, organizované zločinecké skupiny a organizované skupiny

Termín *organizovaný zločin* není pojmem právním a jeho definici v platném trestním zákoníku bychom hledali marně. Jedná se o pojem *kriminologický*. U organizovaného zločinu totiž nejde o jednu ohraničenou skutkovou podstatu trestného činu nebo o souhrn skutkových podstat, nýbrž o komplexní formu protiprávního a vysoce společensky nebezpečného chování. Přiřazení jednotlivého trestného činu nebo více trestných činů k organizovanému zločinu vyžaduje tedy nejen právní hodnocení skutkového stavu, nýbrž také zohlednění a hodnocení obecnějších sociologických a psychologických podmínek.¹¹² Definici organizovaného zločinu by tak nebylo vhodné do trestního kodexu ani vkládat, neboť se jedná o dynamický jev, jehož aktuální obsah může být velmi proměnlivý. I zde platí římské *omnis definitio in iure periculosa est*, tedy že každá definice v právu je nebezpečná. Může-li si kriminologie dovolit pracovat s desítkami definic organizovaného zločinu, tyto

¹¹² Němec, M.: Mafie a zločinecké gangy. Eurounion. Praha, 2003, str. 110

neustále vybrušovat a aktualizovat, je toto vyloučeno u normativního systému, u něhož se očekává spíše přínos právní jistoty a delší časová působnost.

Novela původního trestního zákona č. 152/1995 Sb. zavedla do českého trestního práva hmotného institut *zločinného spolčení*, jehož vymezení však nebylo definicí organizovaného zločinu, nýbrž *uskupení bez právní subjektivity, které se na páchaní organizovaného zločinu zaměřuje*. Vymezením zločinného spolčení v ustanovení § 89 odst. 17 původního tr. zák., zpřísněním postihu trestné činnosti páchané jeho členy či v jeho prospěch dle ustanovení § 44 původního tr. zák. a vytvořením zvláštní skutkové podstaty účasti na zločinném spolčení dle ustanovení § 163a původního tr. zák., byla legislativně založena možnost organizovaný zločin efektivněji postihovat. Do té doby platná právní úprava znala pouze institut „*organizované skupiny*“, kdy spáchání trestného činu jejím členem bylo přísněji sankcionované. Vedle toho pamatovalo ustanovení § 10 odst. 1 písm. a) původního tr. zák. na *organizátora trestného činu* a ustanovení § 7 odst. 1 původního tr. zák. na *spolčení* jako formu přípravy k trestnému činu. Uvedená ustanovení však nebyla primárně určena k trestnímu postihu organizovaného zločinu, nevystihovala jeho charakteristické vlastnosti, nýbrž měla význam obecný.

Na rozdíl od pojmu zločinného spolčení pojem *organizovaná skupina* legálně definován původním trestním zákonem nebyl a není ani zákonem novým. Jeho obsah tak určuje ustálená soudní praxe a všeobecně respektovaná judikatura vyšších soudních instancí. Organizovanou skupinou se tak rozumí *sdružení nejméně tří osob trestně odpovědných, v němž je provedena určitá dělba úkolů mezi jednotlivé členy sdružení a jehož činnost se v důsledku toho vyznačuje plánovitostí a koordinovaností, což zvyšuje pravděpodobnost úspěšného provedení trestného činu a tím i jeho nebezpečnost pro společnost. Přitom se nevyžaduje, aby byl pachatel za člena této skupiny výslovně přijat nebo k ní výslovně přistoupl; postačilo tedy, že se do skupiny fakticky včlenil a aktivně se na její činnosti podílel. Nevyžaduje se ani, aby šlo o soustavnou trestnou činnost; postačí, když je tímto způsobem proveden i jen jeden akt*

*trestné činnosti ad hoc.*¹¹³ Tato charakteristika opírající se o judikaturu z doby před přijetím zákona č. 40/2009 Sb. bude plně aplikovatelná i nyní za jeho účinnosti. Nový trestní zákoník pak s institutem organizované skupiny pracuje shodně jako kodex dřívější, kdy vybrané skutkové podstaty trestných činů obsažené ve zvláštní části trestního zákoníku skutečnost, že byl trestný čin spáchán organizovanou skupinou, považují za okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby (srov. trestný čin padělání a pozměňování peněz dle ustanovení § 140 odst. 3 písm. a) původního tr. zák. resp. ustanovení § 233 odst. 3 písm. a) nového tr. zák., trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle ustanovení § 187 odst. 2 písm. a) původního tr. zák. resp. ustanovení § 283 odst. 2 písm. a) nového tr. zák. apod.). Vyšší společenská škodlivost a tudíž i potřeba ještě přísnějšího trestního postihu pak je spojena se spácháním trestného činu ve spojení s *organizovanou skupinou působící ve více státech*, srov. např. trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle ustanovení § 283 odst. 4 písm. c) nového trestního zákoníku. Vhodné podotknout, že znak „*ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech*“ bude vyjadřovat nejen to, že čin je spáchán osobou, která je s takovou skupinou ve spojení, nýbrž i to, že je spáchán přímo členem této organizované skupiny. Odůvodňují-li to skutkové okolnosti, vyjádří se při právní kvalifikaci činu toliko tato podstatně závažnější forma trestné součinnosti, tj. členství v organizované skupině působící ve více státech, která v sobě nižší formu, tj. členství v organizované skupině absorbuje.¹¹⁴ Organizovaná skupina představuje jednu z forem trestné součinnosti.¹¹⁵

V souvislosti s organizovanou skupinou byla jedním ze zdrojů nejasností otázka, zda pro posouzení jednání jako spáchaného členem organizované skupiny je nutné, aby trestní odpovědnost byla dána u všech nejméně tří osob, či

¹¹³ Srov. rozhodnutí NS 8 Tdo 384/2007, Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I., II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha : C.H. Beck, 2004, str. 680

¹¹⁴ Srov. rozhodnutí NS sp. zn. 8 Tdo 384/2007

¹¹⁵ Novotný, O. Vanduchová, M., Šámal P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 310

zda lze připustit, aby byla jako postačující dána trestní odpovědnost člena byť jediného. Dřívější judikatura totiž vycházela z pojetí, že závěr, zda se jedná o trestný čin spáchaný členem organizované skupiny, musí být opřen o zjištění trestněprávní odpovědnost alespoň tří jejích členů, tj. že tito budou hmotněprávně pachateli trestného činu a v trestním řízení spoluobvinění resp. spoluobžalovaní. Proto pak v případech, kdy byly před soudem obžalovány pouze dvě osoby, nemohlo dojít ke kvalifikaci jejich jednání jakožto členů organizované skupiny, neboť soudy neshledávaly splněným požadavek účasti minimálně tří pachatelů působících v jejím rámci. Uvedenou otázku řešil i Městský soud v Praze, kde byli odsouzeni dva cizí státní příslušníci shodně za pokračující trestný čin padělání a pozměňování peněz podle § 140 odst. 1, 2 alinea 2, odst. 3 písm. a) původního tr. zák. za použití § 143 původního tr. zák. a za trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1, 3 písm. b) původního tr. zák. dílem dokonáný, dílem ve stadiu pokusu podle § 8 odst. 1 původního tr. zák. Oba obžalovaní byli odsouzeni za celkem 278 dílčích útoků majetkové trestné činnosti, kterou spáchali v letech 2002–2003 ve spojení s dalšími osobami působícími na území Bulharska, aniž by tyto byly rovněž souzeny. Městský soud se při svém rozhodování opíral o judikaturu zastávající pojetí, kdy u pachatelů - členů organizované skupiny, se nepožadovalo prokazovat trestní odpovědnost dalších na trestné činnosti zúčastněných osob. Tento závěr vyplýval mimo jiné z rozhodnutí uvedeného pod sp. zn. 2 To 159/2000, kdy Vrchní soud v Praze shledal správným odsouzení obžalovaného z trestného činu spáchaného ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech, přičemž nebylo zjištěno, kdo konkrétně se na této trestné činnosti s výjimkou obžalovaného a jednoho ze svědků podílel. V jiné věci vedené pod sp. zn. 11 To 59/1998 Vrchní soud v Praze dokonce došel k závěru, že i v případě zjištění jediného pachatele je možné učinit závěr o existenci organizované skupiny. Obdobně srov. např. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 11 To 46/1998, ze dne 10. 8. 1998, rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 11 To 50/1998, rozhodnutí sp. zn. 11 To 14/2002, apod. Z uvedené judikatury jednoznačně plyne, že není nutné, aby byla trestní odpovědnost shledávána u všech členů organizované skupiny. Opačný závěr by vedl k absurdním závěrům, kdy by

např. v důsledku úmrtí jednoho z členů tříčlenné organizované skupiny nemohl být učiněn závěr o odpovědnosti zbývajících dvou z trestného činu spáchaného jejími členy. Trestní odpovědnost se bude zkoumat pouze u osob, které budou za své jednání postaveny před soud.

Nejvyšší soud ČR se již opakovaně věnoval odlišnostem mezi organizovanou zločineckou skupinou ve smyslu ustanovení § 129 tr. zák. resp. dřívějším zločinným spolčením a prostou organizovanou skupinou. K tomu srov. např. rozhodnutí ve věci 5 Tdo 1477/2007 , 5 Tdo 28/2007, či 5 Tdo 183/2006 podle něhož organizovaná skupina nemusí vykazovat vyšší stupeň organizovanosti s vnitřními vztahy nadřízenosti a podřízenosti, může fungovat i bez vůdčí osoby, jež by přidělovala úkoly dalším pachatelům. V tomto smyslu se znak páčání trestného činu organizovanou skupinou odlišuje od organizované zločinecké skupiny dle § 129 tr. zák., která je kvalifikovanější formou trestné součinnosti. Na rozdíl od české právní úpravy, která organizovanou skupinu v zákoně nedefinuje, úprava slovenská tak činí v ustanovení § 129 zákona č. 300/2005 Zb.z.¹¹⁶

Organizovaná skupina tak bude v praxi zahrnovat širší skupinu jednání, než lze podřadit pod klasický, mafiánský organizovaný zločin, např. formy skupinové trestné součinnosti při loupežích, krádežích, podvodech apod. Mnohdy však dojde její kvalifikací právě i k postihu organizovaného zločinu, kde aplikace ustanovení § 129 trestního zákoníku nebude možná z důvodu nedostatku důkazů ohledně všech znaků zde uvedených. Institut organizované skupiny tak tvoří subsidiárně neodmyslitelný nástroj boje s organizovaným zločinem v platném trestním zákoníku. V souvislosti s novým trestním kodexem se domnívám, že právě organizovaná skupina mohla být legálně definována a v trestním zákoníku s ní mohlo být koncepčně pracováno obdobně jako s organizovanou zločineckou skupinou, srov. např. ustanovení § 107 a § 108 tr. zák. Eventuálně mohlo být zvaženo i vytvoření zvláštní skutkové podstaty

¹¹⁶ § 129 odst. 2 : „Organizovanou skupinou sa na účely tohto zákona rozumie spolčenie najmenej troch osôb na účel spáchania trestného činu, s určitou del'bou určených úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ktorej činnosť sa v dôsledku toho vyznačuje plánovitosťou a koordinovanosťou, čo zvyšuje pravdepodobnosť úspešného spáchania trestného činu.“

trestného činu obdobné té dle ustanovení § 361 tr. zák ve vztahu k organizované skupině. Jsem přesvědčen, že tato změna by přinesla možnost efektivnějšího postihu organizovaného zločinu a osob na tomto se v různé míře podílejících. Zákonná definice organizované skupiny vedle organizované zločinecké skupiny by pak jistě přispěla i k vyšší míře právní jistoty při aplikaci obou těchto institutů a lepšímu uvědomování si jejich rozdílnosti soudci, státními zástupci i advokáty. To vše za předpokladu, že by byla respektována rozdílnost ve společenské nebezpečnosti obou forem těchto uskupení v souladu se zásadou přiměřenosti a individualizace trestní represe.

5.2 Zločinné spolčení, organizovaná zločinecká skupina

Zločinné spolčení začleněné do původního trestního zákona novelou č. 152/1995 Sb. na rozdíl od prosté organizované skupiny představovalo vyšší formu společné trestné činnosti charakterizovanou znaky uvedenými v ustanovení § 89 odst. 17 původního tr. zák., když se dle jeho naposled účinného znění jednalo o *společenství více osob, s vnitřní organizační strukturou, rozdělenými funkcemi a dělbou činností, zaměřené na soustavné páchání úmyslné trestné činnosti*. Původně přijatá definice obsažená v ustanovení § 89 odst. 20 tr. zák. navíc obsahovala i požadavek zaměření zločinného spolčení na *dosahování zisku*, který byl však novelou č. 134/2002 Sb., s účinností od 1. července 2002 vypuštěn. V důsledku této legislativní změny tak došlo k rozšíření možnosti kvalifikace zločinného spolčení na širší okruh trestních jednání bez ohledu na jejich finanční motiv. Jako zločinná spolčení tak bylo možné označit i skupiny páchající trestnou činnost např. z náboženských, ideologických či jiných neziskových důvodů. Vypuštěním znaku zaměření na dosahování zisku se však institut zločinného spolčení poněkud odklonil od pojetí skupin organizovaného zločinu v tradičním kriminologickém pojetí a rozšířil svojí aplikovatelnost i na jednání či skupiny, které dnes většina autorů za organizovaný zločin nepovažuje, typicky terorismus a teroristické organizace.

Nový trestní zákoník termín zločinného spolčení opustil a nahradil jej pojmem „*organizovaná zločinecká skupina*“, již definuje v ustanovení § 129 jako „*společenství více osob s vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbou činností, které je zaměřeno na soustavné páchání úmyslné trestné činnosti.*“¹¹⁷ Z hlediska obsahového je tak institut zločinného spolčení známý z předešlé právní úpravy totožný s novým pojmem organizované zločinecké skupiny. Dosavadní judikatura a odborná literatura v této oblasti tak neztratily na své využitelnosti. Za důvod změny v názvosloví se považuje především snaha zajistit kompatibilitu s mezinárodními úmluvami zaměřenými na potírání organizovaného zločinu a vůbec tendence sjednocovat odbornou terminologii (např. Úmluva o OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu pracuje právě s pojmem „*organized criminal group*“, jemuž termín organizovaná zločinecká skupina odpovídá jednoznačně přiléhavěji, než pojem zločinné spolčení).¹¹⁸ *Společenstvím více osob* se rozumí nejméně tři trestně odpovědné osoby, *vnitřní organizační strukturou* pak vztahy nadřízenosti a podřízenosti, relativní stabilitu, přísné dodržování pravidel (tzv. kodexu organizace), včetně zásadního utajení organizace, její struktury a jejích akcí. Požadavek *soustavného páchání úmyslné trestné činnosti* předpokládá, že již při založení organizované zločinecké skupiny je zde záměr soustavně páchat úmyslnou trestnou činnost, i když se pro trestní postih nevyžaduje, aby k takovému soustavnému páchání trestné činnosti již došlo. Soustavnost se nevyžaduje při páchání úmyslných trestných činů jednotlivými pachateli, ale postačí, když znak soustavnosti je dán ve vztahu ke konkrétní organizované zločinecké skupině. Uvedené však neznamená, že by byla konstruována trestní odpovědnost organizované zločinecké skupiny jako celku, neboť naše trestní právo vychází ze zásady individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby.

Již za účinnosti původního trestního zákona bylo v něm obsažené vymezení zločinného spolčení předmětem kritiky z důvodu jeho vágnosti a obtížnosti spojených s prokazováním veškerých jeho obligatorních znaků.

¹¹⁷ **Jelínek, J. a kol.:** Trestní právo hmotné. 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 801

¹¹⁸ Srov. **Coufalová B.:** Hmotněprávní instituty pro boj s organizovaným zločinem podle nového trestního zákoníku. Bulletin advokacie 2009, č. 10

Poukazováno bylo na skutečnost, že takový stav povede často k závěru, že nebude možné na jednání osob, které fakticky páchají organizovaný zločin právně aplikovat příslušná ustanovení trestního zákona o zločinném spolčení. Uvedené lze vztáhnout analogicky i na organizovanou zločineckou skupinu vymezenou shodnými znaky. Jeden z posledních příspěvků poukazujících na tuto problematiku je od autorky B. Coufalové, která uvádí *„úskalí této definice (rozuměj definice organizované zločinecké skupiny) totiž spočívá v prokazování vnitřní organizační struktury dané organizace, stejně jako v dokazování faktu, že jednotliví členové mají určitým způsobem rozděleny funkce a že v rámci organizace funguje dělba činnosti. Pozice orgánů činných v trestním řízení je v tomto okamžiku nezáviděníhodná. Nepodaří-li se totiž jednotlivé znaky zločinného spolčení prokázat, nelze tohoto institutu využít a pachatelé mohou být stíháni již jen např. jako členové organizované skupiny, což však dostatečně nevystihuje povahu a závažnost takového protiprávního jednání.“*¹¹⁹ Dále autorka poukazuje na dle jejího názoru snadnější postih organizovaného zločinu dle slovenské právní úpravy. Domnívám se, že problém má dvě roviny, které je od sebe nutné odlišovat. Jednak vytykány způsob jazykového vymezení organizované zločinecké skupiny v českém trestním zákoníku a na druhé straně otázku zamýšlené působnosti institutu organizované zločinecké skupiny na jednotlivá jednání.

5.3 K dokazování zákonných znaků organizované zločinecké skupiny

S výše citovanou autorkou, resp. obdobnými závěry autorů dalších, bych si dovolil částečně zapolemizovat ohledně názoru, že by snad mělo dojít při právní kvalifikaci organizované zločinecké skupiny k rezignaci na prokazování znaků, které jsou pro organizovaný zločin charakteristické, byť mohu souhlasit s jejich poněkud problematickým zákonným vymezením, srov. dále. Jakékoli omezování povinnosti prokazovat jednotlivé znaky, resp. jejich vyloučení ze

¹¹⁹ Srov. **Coufalová B.**: Hmotněprávní instituty pro boj s organizovaným zločinem podle nového trestního zákoníku. Bulletin advokacie, č. 10

zákoně definice organizované zločinecké skupiny, by logicky vedlo nejen k tomu, že budou postižitelná jednání, kde tyto znaky de facto budou přítomny a nepodaří se je pouze prokázat, ale zejména také k tomu, že budou stejně přísně postižitelná i jednání, která tyto znaky vůbec nevykazují a která by zřejmě nebylo možné ani kriminologicky považovat za organizovaný zločin. *Vypuštění znaků charakteristických pro organizovaný zločin z definice organizované zločinecké skupiny by v podstatě vedlo k setření rozdílu mezi organizovanou zločineckou skupinou zaměřenou na páchání závažného organizovaného zločinu a prostou organizovanou skupinou, páchající méně závažnou organizovanou kriminalitu.* To by umožňovalo jejich shodný postih, což nepovažuji za přiměřené a odpovídající individualizaci trestní represe. Nedomnívám se, že by trestní právo mělo s organizovaným zločinem bojovat tak, že bude pod jednání organizované zločinecké skupiny subsumovat jakákoli jednání, na nichž se podílí koordinovaně více osob, aniž by se musely prokazovat znaky pro organizovaný zločin typické s odůvodněním, že to přivádí důkazní nesnáze. Nemyslím si ani, že by v tomto směru slovenská trestněprávní úprava ve světle judikatury slovenského Nejvyššího soudu činnost slovenských orgánů činných v trestním řízení jakkoli důkazně ulehčovala.¹²⁰ I ve slovenské právní praxi se totiž požaduje prokázání prvku tzv. „*štruktúrovanosti skupiny*“, jíž charakterizují v zásadě shodné znaky o nichž hovoří ustanovení § 129 českého tr. zák. a komentářová literatura k němu. Slovenský Nejvyšší soud se zabýval právě výkladem pojmu „*zločinecká skupina*“. Zaujal stanovisko, že základní předpoklad je nezbytnost správného chápání pojmu „*strukturovanost*“, kterým se rozumí *členitosť, uspořádání a hierarchické vzťahy ve skupině*. Pojem strukturovanost pak v sobě dle názoru slovenského Nejvyššího soudu zahrnuje

¹²⁰ § 129 odst. odst. 3, trestného zákona SR „*Zločineckou skupinou sa na účely tohto zákona rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viacej zločinov, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 alebo niektorý z trestných činov korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody.*“

nejen *koordinaci a plánovitost skupiny*, ale nevyhnutelně také *vnitřní organizační členění ve vertikální úrovni a to ve více stupních*.¹²¹

Rovněž i slovenští autoři Zanolita a Žilinka uvádějí, že pod pojmem „*strukturovaná skupina*“ se musí rozumět uskupení, které má *vnitřní organizační strukturu s rozdělením funkcí a dělbou činnosti*. Nestačí pouhé rozdělení úloh jako u organizované skupiny.¹²² Zkrátka i přes odlišnou a na první pohled ohledně jednotlivých znaků volnější jazykovou formulaci je slovenský institut zločinecké skupiny interpretován velmi obdobně jako český institut organizované zločinecké skupiny včetně nutnosti prokázat veškeré jednotlivé znaky, ať již tento požadavek plyne přímo ze zákona či z judikatury. Nedomnívám se tak, že by pozice slovenských orgánů činných v trestním řízení byla v tomto směru jednodušší a že by snad inspirace slovenskou, na první pohled širší definicí zločinecké skupiny přinesla možnost efektivnějšího postihu organizovaného zločinu v České republice, nebyla-li by interpretována nepřipustně extenzivně či dokonce *per analogiam in malam partem*.

Obdobným způsobem jsou organizovaný zločin resp. uskupení jej páchající vnímána i kriminologicky, když např. podle Němce je zločinecká organizace vždy hierarchicky členitá, vykazuje pevné, trvalé organizační vztahy mezi centrem a výkonnými články. Jsou u ní charakteristické vztahy nadřízenosti a podřízenosti, dělba práce apod.¹²³

Zůstává otázkou, jaká bude perspektiva dalšího vývoje trestněprávní legislativy a její aplikace při postihu organizovaného zločinu, zda zůstane zaměřena na postih organizovaného zločinu v tradičním smyslu tohoto pojmu, či začne opouštět např. požadavky existence hierarchické struktury skupiny, dělby funkcí apod. Základním předpokladem je, aby si zákonodárce nejprve uvědomil, jaká jednání hodlá sankcionovat jako závažný organizovaný zločin a tomuto

¹²¹ K tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu SR, sp. zn. 1 Ndt 12/2007, sp. zn. 3 Ndtš 1/2007 a sp. zn. 1 Ndtš 3/2007

¹²² **Zanolit, J., Žilinka, M.:** K problematice zločineckej skupiny. *Justičná revue*, roč. 57, 2005, č. 8, č.9

¹²³ **Němec, M.:** *Mafie a zločinecké gangy*. Eurounion. Praha, 2003, str. 105

nastavil trestněprávní normu. Je-li tak vůlí českého zákonodárce aplikovat institut organizované zločinecké skupiny v případech, kdy se bude jednat o mafie páchající tradiční organizovaný zločin, pak je přirozené, aby jeho základní znaky pojal do trestního zákoníku a tyto byly také obligatorním předmětem dokazování. Hodlá-li naopak zpřísnit trestní postih i uskupení volnějších, pak může např. vypustit znak vnitřní organizační struktury u organizované zločinecké skupiny, čímž se založí možnost pro širší aplikaci ustanovení § 108 resp. § 361 trestního zákoníku. Příkladem z české legislativní praxe je již výše zmíněné vypuštění požadavku na dosahování zisku zločinným spolčením v důsledku novely č. 134/2002 Sb., čímž trestní zákon umožnil považovat za zločinné spolčení právě i skupiny, u nichž absentuje tento motiv. Při respektování minimálních požadavků plynoucích z mezinárodních smluv je tak v podstatě věcí každého suverénního státu, jak široce pojme boj s organizovaným zločinem v rámci trestního práva a která jednání bude jako organizovaný zločin postihovat. Tvorba trestněprávních norem by však neměla jít dle mého názoru cestou, aby při pouhých obtížích s prokazováním jednoho ze zákonných znaků trestněprávního institutu, např. dělby činnosti u organizované zločinecké skupiny, tento znak ze zákona jednoduše vypustila. Ano prokazování organizovaného zločinu je velmi obtížné právě pro jeho specifické znaky. Chce-li však státní moc postihovat poměrně přísně jeho pachatele, musí na druhé straně vždy mít dostatek důkazů ohledně existence znaků pro organizovaný zločin v konkrétním případě typických, neboť právě přítomnost těchto znaků implikuje mimořádnou společenskou škodlivost daného jednání a legitimuje možnosti jeho zvýšeného trestního postihu oproti běžným formám kriminality. Domnívám se, že praktické důkazní obtíže by bylo vhodné překonávat spíše v rámci trestního procesu, ve vysoké specializaci policejních orgánů, státních zástupců, soudců, vhodných procesních institutech apod. než ve zjednodušování hmotného práva. Na prokazování znaků organizované zločinecké skupiny nelze resignovat, jsou-li znaky zákonnými. Kvalifikace organizované zločinecké skupiny se musí opírat o prokázaná fakta, nikoli o pouhé domněnky či indicie.

Za negativní však považuji rozdílnost v závěrech orgánů činných často v jednom trestním řízení ohledně toho, zda je v konkrétním případě naplněn

znak organizované zločinecké skupiny (dříve zločinného spolčení) či nikoli. Např. ve věci 7 Tdo 1182/2006 se Nejvyšší soud zabýval dovoláním obviněných proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě sp. zn. 1 To 613/2004. Zločinné spolčení bylo v daném případě kvalifikační okolností a z toho vyplýval požadavek, aby byly zjištěny takové konkrétní skutkové okolnosti, které bylo možné podřadit pod zákonné znaky vymezené v § 89 odst. 17 původního tr. zák. Projevila se však absolutní nepředvídatelnost právní kvalifikace jednání obviněných. V podané obžalobě bylo za zločinné spolčení považováno společenství, které se mělo skládat z obviněných zabývajících se trestnou činností organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice dle ustanovení § 171a původního tr. zák. Okresní soud obviněné za zločinné spolčení již nepovažoval a označil je za pouhou organizovanou skupinu ve smyslu § 171a odst. 2 písm. c) tr. zák. Státní zástupce se v odvolání podaném v neprospěch obviněných domáhal toho, aby jako zločinné spolčení bylo kvalifikováno společenství obviněných v souladu s obžalobou. Krajský soud v Ostravě se ztotožnil s Okresním soudem ve Frýdku-Místku v tom, že obvinění sice nejsou zločinným spolčením, nýbrž organizovanou skupinou, avšak sám z vlastního podnětu za zločinné spolčení označil „mezinárodní zločineckou organizaci zabývajících se výtěžným pašováním ilegálních migrantů“ s níž obvinění kooperovali při své trestné činnosti. Odvolací soud tento závěr učinil poněkud nepředvídatelně bez jakýchkoli skutkových zjištění, z kterých by bylo zřejmé, že jsou u oné mezinárodní zločinecké organizace splněny zákonné znaky tehdy ještě zločinného spolčení dle § 89 odst. 17 tr. zák. Uvedené svědčí o nutnosti specializace osob působících v rámci orgánů činných v trestním řízení na problematiku organizovaného zločinu a vytvoření jednotné, ustálené judikatury Nejvyššího soudu interpretující instituty související s organizovaným zločinem. Nelze připustit, aby totéž jednání bylo kvalifikováno v podstatě v každé fázi trestního řízení zcela odlišně, když právě závěr ohledně existence organizované zločinecké skupiny je okolností pro druh a výměru trestu mimořádně významnou. Takový stav je negativní pro zachování práva na obhajobu, předvídatelnost rozhodování soudů a právní jistotu vůbec.

Krajský soud ve shora uvedeném případě považoval ve vztahu ke znakům zločinného spolčení za postačující pouhé svědectví osob z řad zadržených běženců, kteří vypověděli, že přišli do styku s osobami, které je fyzicky dopravily z jednoho místa na jiné a které od nich inkasovaly peníze. Hlediska organizovanosti, která byla pro zločinné spolčení zákonem stanovena, jako vnitřní organizační struktura a rozdělení funkcí, z jejich výpovědí však zřejmá nebyla. Lze konstatovat, že soud tak v otázce zločinného spolčení v podstatě jen presumoval existenci „mezinárodní zločinecké organizace zabývající se výdělečným pašováním ilegálních migrantů“ z četnosti a způsobu provedení jednotlivých útoků. „Mezinárodní zločineckou organizaci“, kterou považoval za zločinné spolčení, nijak blíže necharakterizoval např. z toho hlediska, kde sídlí, kdo ji řídí, kdo ji tvoří, jaké má organizační složky, jaké jsou jejich vzájemné vztahy a jakými pravidly se řídí, jak jsou v ní rozděleny funkce apod. Nejvyšší soud konstatoval, že si je vědom toho, že pokud nějaké společenství více osob působí jako organizovaná zločinecká skupina (aktualizovaný pojem), nejsou o něm k dispozici běžně dostupné údaje srovnatelné s tím, co je zjistitelné např. o obchodních společnostech z obchodního rejstříku, a že takové společenství vyvíjí činnost konspirativně. Přesto mají-li být obvinění uznáni vinnými trestným činem účasti na organizované zločinecké skupině dle § 381 tr. zák., resp. trestným činem spáchaným ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 107 tr. zák., je nezbytné, aby ohledně uskupení, které má být považováno za organizovanou zločineckou skupinu, byly zjištěny dostatečně konkrétní skutečnosti v rozsahu, který odpovídá zákonným znakům organizované zločinecké skupiny dle § 129 tr. zák. V tomto směru nepovažuji za zcela jednoznačnou koncepci ustanovení § 129 tr. zák. ohledně požadavku na kumulativní přítomnost *dělby funkcí a rozdělení činnosti*, když fakticky se bude jednat často o totéž, což nepřispívá k jasnému smyslu uvedených zákonných znaků. Správně by totiž zřejmě měl být závěr ohledně přítomnosti každého z uvedených znaků založen na různých skutkových zjištěních, což mi nepřipadá logické a praktické. Důležité je rovněž, aby již od přípravného řízení bylo dokazování organizované kriminality důsledně zaměřeno na jednotlivé znaky organizované zločinecké skupiny, neboť

jak Nejvyšší soud konstatoval, nestačí jen pouhé rozdělení úkolů mezi osoby participující na trestné činnosti.

5.4 K definici organizované zločinecké skupiny

Definice organizované zločinecké skupiny není prosta nedostatků a s ohledem na požadavek jednoznačnosti a určitosti trestněprávních norem je poměrně vágní. Zákodárce si zřejmě neuvědomoval, že jednotlivé její znaky budou muset být orgány činnými v trestním řízení nejen bezpečně prokázány, nýbrž bude muset panovat jistota a jednota ohledně toho, co se tím kterým znakem rozumí.

Větší pochybnosti zřejmě nebude přinášet znak zločinecké organizované skupiny jakožto společenství „*více osob*“, kdy za toto se považují nejméně tři osoby.¹²⁴ Některé zahraniční právní úpravy stanoví početní požadavek výslovně, např. slovenská uvádí počet osob tří.

Ani požadavek *soustavnosti páchání úmyslné trestné činnosti* není výkladově příliš komplikovaný, např. slovenská úprava však tento znak nevyžaduje a postačuje jí v souladu s Úmluvou o nadnárodním organizovaném zločinu existence skupiny po určité období byť za účelem spáchání jediného trestného činu.

Nejvyšší soud podrobně interpretoval ve věci 7 Tdo 1182/2006 znak *vnitřní organizační struktury* jakožto společenství více osob, které má stabilně uspořádané vztahy mezi jednotlivými složkami jej tvořící, v tomto rámci jsou vzájemné vztahy vymezeny zejména z toho hlediska, která složka je nadřízená, která podřízená, která složka je řídicí či rozhodovací a která výkonná, zároveň jsou stanovena určitá pravidla, podle nichž se realizují vztahy nadřízenosti a podřízenosti např. mezi řídicí a výkonnou složkou, a případně také pravidla, podle nichž spolu komunikují nebo kooperují složky, které si vzájemně nejsou

¹²⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1231

nadřízené a podřízené, apod. *Rozdělení funkcí* znamená, že k dosažení cílů společenství jsou stanoveny určité typy dílčích činností, kterými jsou pověřeny osoby odpovídající za jejich provedení. *Dělbba činností* znamená konkrétní podobu kooperace mezi osobami, které se podílejí na provedení jednotlivých akcí směřujících k naplnění cílů společenství. Za trestněprávně obligatorní znaky organizované zločinecké skupiny naopak nelze považovat ty, které trestní zákoník v ustanovení § 129 tr. zák. výslovně neuvádí, byť bývají v praxi s organizovaným zločinem obvykle spojeny a kriminologicky k němu neodmyslitelně patří, typicky vysoká odbornost jeho pachatelů, propojení v mezinárodním měřítku, dosahování zisku apod.

Právě při praktickém výkladu pojmů „*vnitřní organizační struktura*“, „*rozdělení funkcí*“ a „*dělbba činností*“ mohou někdy vznikat určité problémy. Znak vnitřní organizační struktury nalézáme u každého účelového uskupení a to i zákonem aprobovaného, srov. např. sdružení ve smyslu ustanovení § 829 a násl. zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, či občanského sdružení ve smyslu zákona č.83/1990 Sb. o sdružování občanů. Trestní zákoník mohl případně blíže uvést, čím se má ona vnitřní organizační struktura projevovat a to např. výčtem některých konkrétních znaků. Nedomnívám se, že by z pojmu vnitřní organizační struktura bylo možné vyvodit, že musí organizace podnikat kroky ke svému utajení, či že v ní musí být dodržována přísná pravidla, jak je někdy dovozováno.¹²⁵ V praxi pak může docházet i k případům, kdy je závažná organizovaná kriminalita páchána např. v rámci určité obchodní společnosti, kde vnitřní organizační struktura, rozdělení funkcí a dělbba činností plynou již ze samotné podstaty takové korporace, z pracovněprávních vztahů, apod. Zde pak bude nutné důsledně odlišit, zda jsou uvedené znaky přirozeným legálním projevem korporace či projevem snahy o zefektivnění trestné činnosti páchané v jejím rámci. To však nemusí být vždy jednoduché a bude třeba vždy zkoumat u jednotlivých osob, zda si byly alespoň v hrubých rysech vědomé trestné činnosti, jíž se pachatelé v rámci dané právnické osoby dopouštějí. Není vyloučeno, aby se organizační a vnitřní struktura zločinecké organizace

¹²⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1231

prolínaly s formálně legálními pracovněprávními vztahy osob činných pro právnickou osobu. Ve věci vedené pod sp. zn. 8 Tdo 350/2008 Nejvyšší soud v případě, kdy byla organizována prostituce v rámci společnosti s ručením omezeným, která zaměstnávala barmany podílející se na výběru peněžitých prostředků získaných prostitutkami, uvedl, že pracovníci společnosti – na všech jejích úrovních – zde byli zaměstnání evidentně s vědomím, že noční klub slouží a zaštiťuje provozování prostituce a že od prostitutek jsou pravidelně vybírány části peněžních prostředků za jejich sexuální služby zákazníkům. V souvislostech zjištěných soudy to nebyly pracovněprávní vztahy, které charakterizovaly vzájemné vazby mezi zaměstnanci společnosti, ale charakterizovala je a byla pro ně určující vzájemná a na sebe navazující spolupráce za účelem dosažení co největšího zisku z provozování prostituce na všech organizačních úrovních společenství.

S odlišným názorem soudů různých stupňů rozhodujících v téže věci ohledně nutných znaků zločinného spolčení resp. organizované zločinecké skupiny se bylo možné setkat např. v rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 6 pod sp. zn. 2 T 169/2004, kde bylo 12 obviněných uznáno vinnými trestným činem účasti na zločinném spolčení dle ustanovení § 163a původního tr. zák. Odvolací Městský soud v Praze však zrušil napadený rozsudek a nově rozhodl tak, že obviněné uznal vinné trestným činem nedovoleného překročení státní hranice dle ustanovení § 171a odst. 1, odst. 2 písm. b), písm. c) původního tr. zák. bez kvalifikace jejich jednání jakožto účasti na zločinném spolčení. Jako důvod nemožnosti kvalifikovat jednání obviněných dle ustanovení § 163a původního tr. zák. odvolací soud uvedl, že v rozhodnutí soudu prvního stupně nejsou obsažena skutková zjištění, která by svědčila o tom, že se obvinění při páchání trestné činnosti řídili nějakými pravidly, resp. kodexem určujícím činnost skupiny, že by utajovali existenci, struktury a akce organizace, zkrátka absentovala skutková zjištění znaků typických pro tradiční organizovaný zločin. Nejvyšší státní zástupkyně napadla rozsudek odvolacího soudu dovoláním a uvedla, že příliš restriktivní výklad znaků zločinného spolčení nevyhovuje modernějším mafiím, které se odlišují např. od té sicilské tím, že neprosazují zřetelnou hierarchii v rámci svých organizací nebo se jí přímo vyhýbají. Znaky

městským soudem akcentované tak nejsou nezbytnými atributy společností vytvořených k páčání organizovaného zločinu. Dovolací soud se s názorem Nejvyšší státní zástupkyně ztotožnil, když nesouhlasil s odvolacím soudem v tom směru, že existence tzv. kodexu organizace by byla nezbytným předpokladem kvalifikace uskupení jakožto zločinného spolčení. Uvedený příklad je jasným důkazem toho, že otázka právní kvalifikace organizované zločinecké skupiny a jejích skutkových znaků nemusí být v praxi vždy jednoduchá a jasná, spíše naopak.

5.5 Účast na zločinném spolčení a organizované zločinecké skupině

Do přijetí novely č. 152/1995 Sb. původní trestní zákon neumožňoval dostatečně postihovat jednání, jakým bylo založení zločinecké organizace, ani jednání, která byla uskutečňována členy zločineckých organizací nebo jinými osobami ve prospěch takových zločineckých organizací, zejména pokud nebyla ještě postižitelná jako vývojové stádium konkrétního trestného činu nebo jako účastenství na konkrétním trestném činu.¹²⁶

Ustanovení § 163a původního trestního zákoníku zavedlo tři formy jednání, jimiž mohla být skutková podstata trestného činu účasti na zločinném spolčení naplněna a to a) *založením zločinného spolčení* b) *účastí na zločinném spolčení* c) *podporou zločinného spolčení*. Nový trestní zákoník ustanovení § 163a původního tr. zák. v zásadě převzal ustanovením § 361, když změnil pouze označení tohoto trestného činu na *účast na organizované zločinecké skupině*. Objektem je zde zájem na ochraně společnosti před organizovaným zločinem.¹²⁷

¹²⁶ Novotný, O., Dolenský, A., Navrátilová, J., Púry, F., Rizman, S., Vanduchová, M., Vokoun, R.: Trestní právo Hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 257

¹²⁷ Šámal P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 3053

5.5.1 Založení organizované zločinecké skupiny

Jednání spočívající v *založení organizované zločinecké skupiny* bude spočívat v jakékoli aktivitě, která vyústila v její vznik, když není vůbec nutné, aby se organizace resp. její členové na páčání jakéhokoli trestného činu již podíleli, či by takové jednání dosáhlo fáze přípravy trestného činu ve smyslu ustanovení § 20 tr. zák.¹²⁸ Je tak vlastně nižší formou přípravy k další trestné činnosti.¹²⁹ K založení organizované zločinecké skupiny může dojít ať již výslovnou dohodou či konkludentně v důsledku faktického konání určitých osob. V praxi si lze představit scénář, kdy trestná činnost prostých spolupachatelů ve smyslu ustanovení § 23 tr. zák. postupně přejde v činnost organizované skupiny a následně může dojít k vytvoření organizované zločinné skupiny jako nejzávažnější formy trestné součinnosti. V organizovanou zločineckou skupinu se může přeměnit i právně nezávadné uskupení.¹³⁰

5.5.2 Účast na organizované zločinecké skupině v užším smyslu

Účast na organizované zločinecké skupině v užším smyslu dle ustanovení § 361 odst. 1 alinea druhá tr.zák. bude často spojena s páčáním konkrétních trestných činů jejími členy (např. prodej drog, radioaktivního materiálu, organizace prostituce apod.). Taková jednání pak budou postižitelná dle jimi naplněných skutkových podstat zvláštních trestných činů v souběhu s trestným činem účasti na organizované zločinecké skupině dle ustanovení § 361 tr. zák. Členem organizované zločinecké skupiny však může být a na této se účastnit i osoba, která se na páčání konkrétních ziskových trestných činů přímo nepodílí, nýbrž svojí činností fungování organizované zločinecké skupině vědomě přispívá. Konkrétně se může jednat např. o vedení účetnictví, daňové poradenství, poskytování právních služeb, kurýrní služby, technickou podporu,

¹²⁸ Šámal P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 3053

¹²⁹ Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 328

¹³⁰ Šámal P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 3053, shodně. Novotný, O. Vanduchová, M., Šámal P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 475

zjišťování informací apod.¹³¹ Jednání takových osob často nebude spočívat v úmyslu pomoci ke konkrétnímu trestnému činu dle ustanovení § 24 odst. 1 písm c) tr. zák. a nebude tak dle tohoto ustanovení ani postižitelné, neboť jednající si nebude mnohdy vědom trestného činu, na němž by se měl účastnit. Pro naplnění skutkové podstaty dle ustanovení § 361 tr. zák. však bude postačovat alespoň jeho obecná představa, že organizace, pro kterou působí (tou může být např. i obchodní společnost, v níž bude konkrétní osoba zaměstnána) vykazuje znaky uvedené v § 129 tr. zák. S ohledem na ustanovení § 15 odst. 1 písm. b) tr. zák. pak bude postačující i vědomí konkrétní osoby ohledně možnosti znaků uvedených v ustanovení § 129 tr. zák. a srozumění s těmito, tedy úmysl nepřímý.¹³² Pro shledání konkrétní osoby účastníkem organizované zločinecké skupiny není nutné žádné její formální přijetí za člena organizace, k němuž může stále docházet v některých tradičních zločineckých skupinách.

5.5.3 Podpora organizované zločinecké skupiny

Pokud se týká jednání spočívajícího v *podpoře organizované zločinecké skupiny*, pak i tím může být činnost, která sama o sobě individuálně určitým trestným činem není, avšak je činěna alespoň v nepřímém úmyslu organizovanou skupinu podpořit v jejích aktivitách.¹³³ Jednat se může např. o poskytnutí sponzorského daru, nemovitosti do užívání, pořádání sbírky apod. Podpora může být poskytnuta organizaci jako celku nebo jen jejímu jednotlivému členu, ale v zájmu skupiny. Vedle podpory materiální je postižitelná i *podpora morální*, za kterou lze považovat např. projevy sympatií, propagaci činnosti, intervenci ve prospěch jejích cílů apod.¹³⁴

¹³¹ **Kratochvíl, V. a kol.:** Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 329

¹³² **Jelínek, J. a kol.:** Trestní právo hmotné. 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 803

¹³³ **Novotný, O. Vanduchová, M., Šámal P. a kol.:** Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 475

¹³⁴ **Šámal P. a kol.:** Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 3053

Ve věci 5 Tdo 1071/2004 se Nejvyšší soud zabýval právě otázkou výkladu znaku podpory organizované zločinecké skupiny, kdy se obviněný, který byl ve styku pouze s jedinou další osobou bránil tím, že podpora činnosti právě této jediné osoby nemůže odpovídat podpoře organizované zločinecké skupiny. Argumentaci obviněného Nejvyšší soud neakceptoval. Za stavu, kdy si je obviněný vědom také činnosti dalších osob ve skupině, bylo by nelogické, aby jeho jednání nebylo považováno za podporu organizované zločinecké skupiny, byť bylo směřováno pouze k jedinému jejímu členovi. Organizovaná zločinecká skupina nemá právní subjektivitu a rovněž izolovaná podpora jejího jednotlivého člena ve vztahu k činnosti skupiny implikuje pomoc skupině jako celku, je-li podpora vedena takovýmto úmyslem. Je třeba si uvědomit zásadní praktickou okolnost fungování zločineckých organizací, kdy se jejich členové velmi často navzájem vůbec neznají, což je základním nástrojem utajení struktury zločinecké organizace a jejím obranným mechanismem. V praxi tak může podpora organizované zločinecké skupiny probíhat právě prostřednictvím jediné styčné osoby, která slouží např. jako spojka a ochranný článek mezi informátorem a ostatními členy skupiny. Informátorovi již nemusí být známa žádná z dalších osob působících v organizaci nicméně za stavu, kdy si je vědom toho, jakému uskupení slouží jím poskytované informace, je kvalifikace jeho jednání jakožto podpory organizované zločinecké skupiny namístě. Postačující je tak podpora pouze jedné osoby za předpokladu, že si je jednajícím vědom fungování a organizace i ostatních spolčených osob. Podpory organizované zločinecké skupiny se může dopustit pouze osoba, která není jejím členem.¹³⁵

5.6 K vybraným praktickým otázkám účasti na organizované zločinecké skupině

Ve vztahu k trestnému činu účasti na organizované zločinecké skupině si lze představit i stádium jeho pokusu dle ustanovení § 20 resp. 21 tr. zák.,

¹³⁵ Šámal P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 3053

výjimečně však již účastenství, neboť skutková podstata jeho pachatelství je konstruována velmi široce (účastenství je povýšeno na pachatelství).¹³⁶

V praxi bude velmi často docházet k naplnění skutkové podstaty trestného činu účasti na organizované zločinecké skupině dle ustanovení § 361 tr. zák. společně v souběhu se skutkovou podstatou dalšího realizačního trestného činu. Vyloučení možnosti jednočinného souběhu by vedlo k některým nesrovnalostem. Typicky člen skupiny, který by jí zapůjčil svůj automobil a staral se o jeho údržbu, by byl odpovědný dle ustanovení § 361 tr. zák. s možností postihu odnětím svobody až na deset let. Naproti tomu člen skupiny, který by se specializoval na soustavné odposlechy telefonních hovorů, by byl postižitelný pouze dle ustanovení § 182 odst. 1, odst. 3 písm. a) tr. zák. a to nejvýše na čtyři léta po zvýšení horní hranice trestu dle ustanovení § 107, 108 tr. zák.¹³⁷

Pokud se týká subjektivní stránky účasti na organizované zločinecké skupině, pak tato musí zahrnovat právě skutečnost, že pachatelova činnost je vykonávána pro organizovanou zločineckou skupinu, tj. aby byl pachatel přinejmenším srozuměn s tím, že organizace splňuje pojmové znaky organizované zločinecké skupiny, neboť účast na organizované zločinecké skupině dle ustanovení § 361 tr. zák. je úmyslným trestným činem. Tyto znaky musí být zahrnuty v představě pachatele alespoň v obecných rysech. V praxi bude srozumění s existencí znaků uvedených v ustanovení § 129 tr. zák. často plynout z charakteru činnosti vykonávané organizovanou zločineckou skupinou. Okresní soud v Chebu kupříkladu ve věci vedené pod sp. zn. 7 T 49/2003, shledal skupinu obviněných mimo jiné vinnými z trestného činu účasti na zločinném spolčení dle § 163a odst. 1 původního tr. zák. Obhajoba obviněných byla založena na argumentaci ohledně absence jednotlivých znaků uvedených v ustanovení § 89 odst. 17 původního tr. zák. (dnes již § 129 tr. zák.) a úmyslu obviněných k těmto, když uváděli, že jim při jejich činnosti nebyla známa

¹³⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 803

¹³⁷ Novotný, O., Vokoun R. a kol.: Trestní právo hmotné - II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s., 2007, str. 361

přesná forma organizace skupiny, dělba konkrétních činností v ní, konkrétní osoby apod. Nejvyšší soud jako instance dovolací poukázal na správnost a logičnost závěrů soudu prvního stupně, který měl znaky uvedené v ustanovení § 89 odst. 17 původního tr. zák. a zavinění k těmto za dostatečně prokázané, aniž by považoval za nezbytně nutné prokázání vědomí pachatelů stran přesné hierarchie zločinného spolčení, identifikace jednotlivých členů a dělby jejich činnosti resp. funkcí. V daném případě (organizování ilegální migrace cizinců) soud svůj závěr o existenci zločinného spolčení a úmyslu obviněných učinil tak, že všichni museli nutně vědět, že převod běženců přes hranice cizího státu je zakončení dlouhého a složitého procesu, a že běženci se do České republiky dostávali z poměrně vzdálených zemí a značně komplikovaně. Vzhledem k tomu museli být obvinění nutně srozuměni s tím, že pro fungování a úspěšné dopravení běženců musí být návaznost na mezinárodní struktury, že je zcela nezbytné propojení různých osob, provázanost a koordinace k tomu, aby doprava běženců v takovém rozsahu, v jakém ji sami obžalovaní prováděli a tedy i mohli sledovat, fungovala. Soud podrobně rozvedl *„že všichni obvinění nutně museli mít vědomost a představu (alespoň v obecné rovině) o tom, že svoji činnost vyvíjejí v rámci širší struktury většího okruhu dalších osob a že jsou tedy článkem rozsáhlejšího systému, jehož cílem je doprava běženců přes státní hranice z jejich domovských států do cílových států zemí EU. Zároveň nutně museli předpokládat, že sami svojí činností přispívají k tomu, aby tento systém přesunu běženců fungoval a že jsou tak jedním z článků této činnosti. Zároveň tak nutně museli mít představu a vědomost o základních znacích, které charakterizují zločinné spolčení a tedy představu o tom, že jsou začleněni do takového širšího společenství osob, které má určitou strukturu, organizaci a řízení a že vykonávají oni sami úkoly či činnosti vyplývající z úrovně jejich postavení v této struktuře. Museli si být dobře vědomi i stanovených pravidel, když je sami dodržovali, utajení, když sami podnikali kroky k tomu, aby nebyli odhaleni (hledání nechráněných míst na hranici, měnění telefonů, přezdívký apod.) a museli také předpokládat, že cílem společenství je dosažení zisku, když i sami činnost prováděli právě za tímto účelem.....Obžalovaní tedy byli nejméně srozuměni s tím, že jsou začleněni do struktury zločinného spolčení a*

vyvíjeli činnost v rámci tohoto společenství. Jednali proto nejméně v úmyslu nepřímém“.

5.7 Zvláštní případ účinné lítosti

Ustanovení § 362 tr. zák. upravuje zvláštní případ účinné lítosti, stanovující beztrestnost toho, kdo učiní o organizované zločinecké skupině oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákoníkem z jiného činu organizované zločinecké skupiny mohlo být ještě odstraněno.¹³⁸ Uvedené ustanovení je obsahově totožné se zněním ustanovení § 163b původního tr. zák. s výjimkou nové terminologie nahrazující zločinné spolčení organizovanou zločineckou skupinou. Zákonodárce ustanovením o zvláštní účinné lítosti dává přednost ochraně společenských zájmů ohrožovaných trestnou činností páchanou ve prospěch organizované zločinecké skupiny před zájmem na potrestání pachatele.¹³⁹ Na rozdíl od obecného ustanovení o účinné lítosti dle § 33 tr. zák. či obdobné konstrukce zániku trestnosti přípravy dle ustanovení § 20 odst. 3 tr. zák. či pokusu trestného činu dle ustanovení § 21 odst. 3 tr. zák., ustanovení § 362 tr. zák. nevyžaduje, aby k oznámení došlo dobrovolně, když požadavek dobrovolnosti nelze vyžadovat ani analogicky dle uvedených jiných případů zániku trestnosti, neboť by se jednalo o nepřípustnou analogii v neprospěch pachatele.¹⁴⁰

¹³⁸ **Jelínek, J. a kol.:** Trestní právo hmotné. 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 804

¹³⁹ **Šámal P. a kol.:** Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 3056

¹⁴⁰ **Jelínek, J. a kol.:** Trestní právo hmotné. 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 804 shodně jako **Dolenský, A.:** Poznámky k článku Dr. Šámala o organizovaném zločinu. Právní rozhledy, 1995, č. 11, str. 452.

5.8 Beztrestnost agenta

Účast na činnosti organizované zločinecké skupiny nebo její podpora s cílem odhalit pachatele trestné činnosti spáchané v její prospěch je důvodem vylučujícím protiprávnost, jestliže se takového činu dopustil policista, agent. Ustanovení § 363 odst. 1 tr. zák. vychází z obsahově shodného ustanovení § 163c odst. 1 původního tr. zák. Policistu agenta definuje ustanovení § 158e tr. řádu jakožto policistu plnícího úkoly uložené mu řídicím policejním orgánem při odhalování zvláště závažných trestných činů anebo jiných trestných činů k jejichž stíhání zavazuje mezinárodní smlouva a pachatelů trestných činů spáchaných ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Agent vystupuje zpravidla s krycími doklady a zastírá skutečný účel své činnosti např. legendou o své jiné osobní existenci. Agent policista při své činnosti volí takové prostředky, které jsou způsobilé ke splnění jeho služebního úkolu a jimiž není jiným osobám způsobována újma na jejich právech. Jinak je ve své činnosti v podstatě neomezen jinými povinnostmi. Nasazení agenta povoluje soudce vrchního soudu. V povolení musí být uveden účel nasazení, doba nasazení a údaje umožňující jeho identifikaci.

Nutné je zdůraznit, že podmínkou ustanovení § 363 odst. 1 tr. zák. je požadavek, aby se jednalo o policistu, který byl dle ustanovení § 158e tr. řádu skutečně jako agent nasazen, tj. nemůže jím být žádná soukromá osoba ani policista, který by se takové role iniciativně ujal z vlastního rozhodnutí a fakticky začal jako agent působit.¹⁴¹

Beztrestnost agenta se nevztahuje na agenta policistu, který organizovanou zločineckou skupinu či organizovanou skupinu založil nebo zosnoval ve smyslu ustanovení § 363 odst. 3 tr. zák. Takový agent by se totiž stával agentem provokatérem, jehož činnost není právním řádem České republiky povolena.¹⁴² Fakticky by se totiž jednalo o jednání, kdy agent policista nejprve sám založí organizovanou zločineckou skupinu nebo organizovanou

¹⁴¹ Šámal P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 3060

¹⁴² Tamtéž

skupinu, která by bez jeho iniciativy vůbec nevznikla a nebyla tak hrozbou zájmům chráněným trestním zákonem, aby následně došlo k postihu osob, které by se nechaly agentem policistou do zločinného uskupení z jakýchkoli pohnutek včlenit, srov. blíže kapitola X.

Nově formulované ustanovení § 363 odst. 2 tr. zák. stanoví taxativní výčet skutkových podstat činů typických pro organizovaný zločin, za jejichž spáchání není agent policista trestně odpovědný v případě, že se jich dopustí s cílem odhalit pachatele trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny.¹⁴³ Uvedené ustanovení tak garantuje beztrestnost agenta policisty v případech, kdy se sám zapojuje do ilegálních aktivit a formálně naplňuje některou z uvedených skutkových podstat trestných činů. Dřívější absence obdobného ustanovení v původním trestním zákoně byla předmětem kritiky, poukazovalo se na skutečnost, že agent policista byl při plnění své role vystaven mimořádnému riziku, že bude sám trestně stíhán pro trestné činy, jichž se nutně musel dopouštět, aby se mohl do zločinecké skupiny začlenit, získat důvěru ostatních členů a nasbírat informace následně proti takové skupině využitelné.¹⁴⁴ Agent policista se tak nacházel ve schizofrenní situaci, kdy se na jedné straně, z důvodu co nejefektivnějšího výkonu své role musel různou měrou na jednotlivých realizačních trestných činech skupiny podílet, na druhé straně však nebyla dostatečně garantována jeho beztrestnost. Citovanou změnu tak lze hodnotit velmi pozitivně. Beztrestnost za vybrané trestné činy však v žádném případě nelegalizuje možnost jejich vyprovokování agentem policistou.¹⁴⁵

¹⁴³ Šámal P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 3060

¹⁴⁴ Srov. např. Chmelík, J.: Současná praxe při využívání právních institutů v boji s organizovaným zločinem. Kriminalistika. 1998, č. 4

¹⁴⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 805

Kapitola VI.

Trestní postih organizovaného zločinu

6.1 Úvod

Za všeobecný účel ukládání trestů za trestné činy se považuje jejich preventivní (v individuálním i generálním významu) a represivní funkce. Domnívám se však, že právní řád České republiky specifickým organizovaného zločinu v možnostech jeho postihu dostatečně neodpovídá a v tomto směru by bylo zřejmě vhodné zvážit některé legislativní změny. Nemám na mysli ani tak tresty ukládané dle trestního zákoníku, nýbrž zejména otázku zavedení dalších opatření, která pachatele organizovaného zločinu fakticky postihnou zejména finančně, srov. blíže kapitola VII. Pokud se týká systému trestních sankcí, pak současná právní úprava jde v případě organizovaného zločinu cestou zvýšení sazeb trestu odnětí svobody. Na rozdíl od méně závažných trestných činů, pro které nový trestní zákoník přinesl nové a dle důvodové zprávy přílehavější možnosti jejich postihu (trest domácího vězení či zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce), ohledně možností postihu organizovaného zločinu nový trestní zákoník v zásadě převzal koncepci zákona původního.

6.2 Polehčující a přitěžující okolnosti při ukládání trestů za trestnou činnost související s organizovaným zločinem

Pokud se týká demonstrativních výčtů přitěžujících a polehčujících okolností rozhodných pro ukládání trestů uvedených v novém trestním zákoníku v ustanoveních § 41 tr. zák. resp. § 42 tr. zák., pak zde nedošlo oproti původnímu trestnímu zákonu a jeho ustanovením § 33 tr. zák. resp. § 34 tr. zák. k zásadním změnám. Tou podstatnější je pouze ustanovení § 41 písm. m) tr. zák., které pracuje nově s institutem spolupracujícího obviněného, srov. blíže kapitola IX.

Trestní praxe si je vědoma obtížné důkazní situace v řízeních o trestných činech páchaných organizovanými zločineckými skupinami. Zákonodárce se tak snažil již od přijetí novely č. 152/1995 Sb. motivovat osoby, proti kterým je trestní řízení vedeno k poskytnutí důkazů vůči ostatním členům či aktivitám zločineckých skupin. Z toho důvodu znamenala v původním trestním zákoně polehčující okolnost skutečnost, že obviněný *přispěl k objasňování trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení*, srov. ustanovení § 33 písm. k) původního tr. zák. Nový trestní zákoník uvedené převzal v ustanovení § 41 odst. m), když namísto dříve užívaného termínu zločinné spolčení hovoří o *organizované zločinecké skupině* a ustanovení doplňuje o přispění k objasňování trestné činnosti spáchané *ve prospěch organizované skupiny a ve spojení s organizovanou skupinou*, což původní trestní zákon výslovně nestanovil. S ohledem na demonstrativní výčet polehčujících okolností však bylo možné učinit závěr i o této polehčující okolnosti analogicky. Hodnocení významu polehčující okolnosti bude závislé na každém konkrétním případě, rozsahu a nebezpečnosti jednání, úloze obviněného, významu jeho přispění apod. Pro aplikaci této polehčující okolnosti bude nerozhodné, zda konkrétní pachatel sám spáchal trestný čin jako člen organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny či nikoli. Rozhodující je, zda jeho spolupráce s orgány činnými v trestním řízení účinně napomohla v objasnění takové trestné činnosti.¹⁴⁶ Soud přiznává polehčující okolnost dle ustanovení § 41 odst. m) tr. zák. subsidiárně jen v případě, že s ohledem na všechny okolnosti nebude přispění pachatele k objasňování trestné činnosti tak významné, aby mohlo dojít dle ustanovení § 58 odst. 4 trestního zákoníku ke snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby.¹⁴⁷

Pokud se týká okolností při výměře trestu přitěžujících, pak ustanovení § 42 písm. o) nového tr. zák. doslova přebírá ustanovení § 34 písm. ch)

¹⁴⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. Vydání Praha: C.H. Beck, 2009, str. 469

¹⁴⁷ Tamtéž

původního tr. zák.¹⁴⁸ K tomu je však nutné podotknout, že tuto přitěžující okolnost nebude možné použít, pokud organizátorství, příslušnost k organizované skupině nebo spolčení již jsou zákonnými znaky skutkové podstaty, čemuž tak u většiny trestných činů páchaných organizovaným zločinem bude.

6.3 Pachatel trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny

Původní trestní zákon vycházel v IV. hlavě své obecné části z přirozeného požadavku zpřísnění postihu organizovaného zločinu. Hypotéza obsažená v ustanovení § 43 původního tr. zák.¹⁴⁹ stanovila tři způsoby jednání, která se považovala za jednání spáchaná ve prospěch tehdy ještě zločinného spolčení a to spáchání trestného činu členem zločinného spolčení, spáchání trestného činu vědomě se členem zločinného spolčení, spáchání trestného činu v úmyslu zločinnému spolčení napomáhat.

Nový trestní zákoník již hovoří v souladu s legální definicí dle § 129 o organizované zločinecké skupině, v ostatním se právní úprava shoduje s tou předchozí. Ustanovení § 107 trestního zákoníku tak za pachatelství trestného činu ve prospěch organizované zločinecké skupiny považuje případy:

- a) spáchání trestného činu členem organizované zločinecké skupiny;
- b) spáchání trestného činu vědomě se členem organizované zločinecké skupiny;

¹⁴⁸ § 42 písm. o) nového tr. zák. „Při výměře trestu se jako k přitěžující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel spáchal trestný čin jako organizátor, jako člen organizované skupiny nebo člen spolčení.“

¹⁴⁹ §43 tr. zák. „Pachatel, který spáchal úmyslný trestný čin jako člen zločinného spolčení, nebo pachatel, který takový čin spáchal vědomě se členem zločinného spolčení anebo v úmyslu zločinnému spolčení napomáhat, se považuje za pachatele trestného činu spáchaného ve prospěch zločinného spolčení, jestliže okolnosti činu nebo osoba pachatele podstatně zvyšují stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost.“

c) spáchání trestného činu v úmyslu organizované zločinecké skupině napomáhat.¹⁵⁰

V. Kratochvíl hovoří o prvních dvou formách jako o tzv. *realizační trestné činnosti*, o poslední jako o tzv. *činnosti podpůrné*.¹⁵¹ Naplnění znaku uvedeného ad a) předpokládá, že osoba, která se dopustí takového jednání, byla fakticky začleněna do struktury organizované zločinecké skupiny. Nezáleží na tom, zda jí byla přesně známa její struktura, věcné zaměření či jednotliví členové. Předpokládá se, že k trestnému činu musí dojít v souvislosti s činností organizované zločinecké skupiny a proto sem tak nebude spadat trestný čin člena, který s jeho členstvím ve skupině nesouvisí, např. zanedbání povinné výživy dle ustanovení § 196 tr. zák. Zjištění, zda je či není konkrétní osoba členem organizované zločinecké skupiny, nemusí být vždy jednoduché. U některých tradičních zločineckých organizací, kde může být přijetí za jejich člena spojeno s určitými formálními úkony, bude závěr o existenci členství možné učinit snadněji. Ve většině případů však dojde ke vzniku členství fakticky a postupně, nikoli v jediném okamžiku a členství bude předmětem podrobného dokazování. Ustanovení ad b) lze aplikovat právě na osoby, ohledně nichž nelze závěr o členství v organizované zločinecké skupině důkazně učinit, či které jejími členy vůbec nejsou. Mezi těmito osobami se pak bude jednat buď o spolupachatelství dle ustanovení § 32 tr. zák. anebo o účastenství dle ustanovení § 24 tr. zák. V souvislosti s trestným jednáním páchaným „vědomě se členem organizované zločinecké skupiny“ se vyskytla diskuze, zda se k tomuto vyžaduje jednání úmyslné, či postačuje jednání ve vědomé nedbalosti. P. Šámal považoval s odkazem na ustanovení § 6 písm. b) původního tr. zák za dostačující formu zavinění nedbalost.¹⁵² Naproti tomu A. Dolenský a V. Kratochvíl vyslovili názor odlišný. Podle V. Kratochvíla je

¹⁵⁰ Novotný, O. Vanduchová, M., Šámal P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. Vydání, Praha, : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 468

¹⁵¹ Kratochvíl V. : Organizovaný zločin a novela trestního zákona č. 152/1995 Sb., Právní rozhledy, 1996, č. 3

¹⁵² Šámal, P.: Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními trestního zákona týkajícími se organizovaného zločinu a problémy s tím spojenými. Právní rozhledy, 1995, č. 10

vědomí osoby páchající trestný čin vědomě se členem organizované zločinecké skupiny nutně součástí společného úmyslu pachatele. Autor poukazuje, že by nebylo logické, aby extraneus jednal subjektivně jako spolupachatel, avšak ve vztahu k členství spolupachatele v organizované zločinecké skupině by o tomto sice věděl, ale bez přiměřených důvodů by spoléhal na to, že realizační čin společně nespáchají. Takový závěr se jeví prakticky těžko představitelným.¹⁵³ I dle aktuálního komentáře k novému trestnímu zákoníku již zřejmě došlo k vyřešení této otázky. Také ten uvádí, že s ohledem na požadavek úmyslného trestného činu ve prospěch organizované zločinecké skupiny by měl úmysl zahrnovat právě i okolnost, že je čin páchán se členem organizované zločinecké skupiny, tedy nestačí pouhá nedbalost.¹⁵⁴

Znak uvedený pod bodem ad c) pak dopadá na případy, kdy pachatel není členem organizované zločinecké skupiny, avšak svého jednání se dopustil v úmyslu organizované zločinecké skupině jakkoli napomáhat.

Nespáchá-li fyzická osoba žádný konkrétní trestný čin ve prospěch organizované zločinecké skupiny za podmínek ustanovení § 107 tr. zák., ač se na organizované zločinecké skupině účastní, pak se na ní uvedená ustanovení nevztahují, ale její samotnou účast na existenci a činnosti organizované zločinecké skupiny lze subsidiárně postihnout dle ustanovení § 361 tr. zák., trestný čin účasti na organizované zločinecké skupině. Případy souběhu trestného činu dle ustanovení § 107 tr. zák. s trestným činem dle ustanovení § 361 tr. zák. vyloučeny nejsou.¹⁵⁵

Ustanovení § 107 a § 108 tr. zák. tak vycházejí po vzoru dřívější právní úpravy z koncepce zpřísněného postihu organizovaného zločinu dle generálního ustanovení v obecné části trestního kodexu a nikoli z koncepce okolnosti

¹⁵³ **Kratochvíl, V.:** Organizovaný zločin a novela trestního zákona č. 152/1995 Sb. Právní rozhledy, č. 3

¹⁵⁴ **Šámal, P. a kol.:** Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. Vydání Praha: C.H. Beck, 2009, str. 1104

¹⁵⁵ **Novotný, O., Vokoun R a kol.:** Trestní právo hmotné - II. Zvláštní část. Praha: ASPI 6. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 361

podmiňující použití přísnější trestní sazby uváděné u jednotlivých skutkových podstat trestných činů. Ustanovení § 107 tr. zák. se tak vztahuje na všechny úmyslné trestné činy spáchané dle zde uvedených kritérií. Tato systematika je dle mého názoru přehledná, koncepční a domnívám se, že její zavedení mohlo být zvaženo i v případě běžné organizované skupiny, která je nadále uváděna u vybraných skutkových podstat zvláštní části trestního zákoníku jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. U těch ostatních pak je členství v organizované skupině obecnou přitěžující okolností dle ustanovení § 42 písm. o) tr. zák.

Oproti úpravě dle ustanovení § 43 a § 44 původního tr. zák. došlo v ustanovení § 107 tr. zák. k vypuštění materiálního korektivu, když se za pachatele trestného činu spáchaného ve prospěch zločinného spolčení dříve považoval konkrétní pachatel pouze tehdy, jestliže okolnosti činu nebo jeho osoba podstatně zvyšovaly stupeň nebezpečnosti jeho jednání pro společnost.

6.4 Postih pachatele trestného činu spáchaného členem organizované skupiny a ve prospěch organizované zločinecké skupiny

Pachatel trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny je pak ve smyslu ustanovení § 108 tr. zák. postižitelný v rámci o jednu třetinu zvýšené horní hranici trestu odnětí svobody, když soud mu uloží trest v horní polovině takto zvýšené trestní sazby. Na rozdíl od ustanovení § 59 tr. zák., kde soud fakultativně může uložit pachateli, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin zvýšený trest, u pachatele trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny se jedná o postup obligatorní, když jedinou výjimkou je případ, že by byly splněny podmínky pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody dle ustanovení § 58 tr. zák.¹⁵⁶

U nejzávažnějších forem organizované kriminality bude velmi často přicházet do úvahy možnost postihu konkrétního pachatele jako člena

¹⁵⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 418

organizované skupiny ve smyslu okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby a zároveň jako pachatele činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle ustanovení § 108 odst. 1 tr. zák. Na tuto situaci výslovně pamatuje ustanovení § 107 odst. 2 tr. zák., které umožňuje při splnění zákonných předpokladů postih konkrétního jednání dle obou uvedených kritérií.¹⁵⁷ V tomto nelze spatřovat porušení zákazu dvojího přičítání téže okolnosti v neprospěch pachatele dle ustanovení § 39 odst. 4 tr. zák.¹⁵⁸ Ustanovení § 108 odst. 1 tr. zák. není totiž systematicky a svým účelem přitěžující okolností, nýbrž má speciální povahu. Opačný závěr by totiž stavěl v možnosti postihu naroveň pachatelství trestného činu členem organizované skupiny a pachatelství ve prospěch organizované zločinecké skupiny, přestože druhé jednání vykazuje vyšší společenskou škodlivost odůvodňující nutnost přísnějšího postihu.

Zákon výslovně neupravuje, zda je možné zvýšení trestu odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle ustanovení § 108 odst. 1 tr. zák. a zároveň mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody dle ustanovení § 59 tr. zák., budou-li splněny rovněž i podmínky tam uvedené. S ohledem na nedostatek výslovné úpravy, smysl zpřísnění trestní sazby v uvedených případech, vyloučení nadměrného zostřování trestní represe a zákaz analogie v neprospěch pachatele, lze dospět spíše k závěru, že dvojitý zvýšení horní hranice trestní sazby odnětí svobody možné nebude.¹⁵⁹

Úprava nového trestního zákoníku přináší zvýšení trestních sazeb u některých závažných trestných činů, což se může projevit právě i možností zpřísnění postihu organizovaného zločinu. Tresty odnětí svobody dle současného trestního kodexu lze dle mého názoru považovat za dostatečně

¹⁵⁷ Novotný, O. Vanduchová, M., Šámal P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. Vydání, Praha, : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 470

¹⁵⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. Vydání Praha: C.H. Beck, 2009, str. 1106

¹⁵⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. Vydání Praha: C.H. Beck, 2009, str. 1108

přísné, uvážíme-li, že naplnění některých skutkových trestných činů dle zvláštní části trestního zákoníku členem organizované skupiny je postihnutelné oproti základní skutkové podstatě až trojnásobnou sazbou.¹⁶⁰

6.5 Mimořádné snížení trestu odnětí svobody

Nový trestní zákoník počítá v souvislosti s organizovaným zločinem s možností mimořádného snížení trestu odnětí svobody v ustanovení § 58 odst. 4 tr. zák., které se vztahuje na osobu, která byla označena jako tzv. *spolupracující obviněný* ve smyslu ustanovení § 178a tr. řádu, srov. blíže kapitola IX. Smyslem mimořádného snížení trestu odnětí svobody dle ustanovení § 58 odst. 4 tr. zák. je motivovat pachatele ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení na předcházení závažné organizované trestné činnosti, jejím včasném odhalování, objasňování a dokazování.¹⁶¹

Při ukládání sníženého trestu spolupracujícímu obviněnému je jeho status základním, nikoli však jediným měřítkem. Soud tak přihlédně zejména k povaze trestného činu, k němuž se spolupracující obviněný doznal (otázka zavinění, způsobu provedení, pohnutka apod.) v porovnání s činem, jehož dokonání spolupracující obviněný pomohl zabránit, anebo k jehož objasnění přispěl, jakož i k veškerým dalším okolnostem případu. Uvedené aspekty pak budou rozhodující pro posouzení otázky, o kolik může být ukládaný trest snížen. Omezením dle ustanovení § 58 odst. 3 tr. zák. stanovícím maximální limity pro snížení trestu odnětí svobody zde není soud vázán.

Nejsem přesvědčen o správnosti obligatorního požadavku, aby obviněný musel být pro aplikaci ustanovení § 58 odst. 4 tr. zák. označen vždy jako *spolupracující obviněný* dle ustanovení § 178a tr. řádu a to ze dvou důvodů.

¹⁶⁰ Např. skutková podstata nedovolené výroby a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky dle ustanovení § 281 tr. zák. je postižitelná dle odst. 1 až pěti lety odnětí svobody, v rámci organizované skupiny je to pak až 15 let. Obdobně srov. např. trestný čin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy dle ustanovení § 283 odst. 1,2 tr. zák.

¹⁶¹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. Vydání Praha: C.H. Beck, 2009, str. 693

Prvním je skutečnost, že institut spolupracujícího obviněného je do právního řádu zaveden nově a nelze vyloučit počáteční nejasnosti s jeho využíváním. Hrozí tak dle mého názoru, že dobrodiní zákona nebude použitelné ku prospěchu obviněného pouze z důvodu, že formální status spolupracujícího obviněného ve smyslu ustanovení § 178a tr. řádu z jakéhokoli důvodu nezískal, ač by v ostatním předpoklady pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody splňoval. S tím souvisí i druhý důvod a sice ten, že zřejmě nebude možné, aby došlo k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody u obviněné osoby, která až v hlavním líčení, byť i velmi významně, přispěla k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Z ustanovení § 178a tr. řádu totiž vyplývá, že spolupracujícím obviněným se zřejmě nemůže nikdo stát po podání obžaloby, neboť při jejím podání již musí být takto označen. Lze si představit případ, kdy se obviněný rozhodne z jakýchkoli pohnutek sdělit důležité skutečnosti např. o struktuře a fungování zločinecké organizace až v rámci řízení před soudem. Důvodem může být jeho opatrnost v rámci přípravného řízení, kdy nemá dostatečnou důvěru ve vyšetřující policejní orgány, obává se úniku jím sdělených informací apod. Domnívám se, že i v takovém případě může být dotyčný obviněný velmi nápomocen k objasnění organizované kriminality, byť až v průběhu hlavního líčení. Trestní zákon na takový případ však bude pamatovat již jen v rámci polehčující okolnosti dle ustanovení § 41 písm. m) tr. zák., která dopadá rovněž především na spolupracujícího obviněného, nicméně její uvození předloškou „zejména“ ji umožňuje vztáhnout i na obviněného bez tohoto statusu. Do úvahy připadá i mimořádné snížení trestu odnětí svobody dle ustanovení § 58 tr. zák., avšak nikoli již s možností nebýt vázán ustanovením § 58 odst. 3 tr. zák. Domnívám se tak, že možnost mimořádného snížení trestu odnětí svobody ve smyslu ustanovení § 58 odst. 4 tr. zák. mohla být ponechána pro všechny obviněné, kteří významně pomohou k zabránění či objasnění organizovaného zločinu bez ohledu na jejich formální status spolupracujícího obviněného.

Kapitola VII.

K majetkovému postihu organizovaného zločinu *de lege lata a de lege ferenda*

7.1 Úvod do problematiky

Organizovaný zločin je natolik specifický od individuálně či spontánně páchané kriminality, že možnosti jeho postihu by dle mého názoru měly spočívat rovněž i jinde, než jen ve zvýšení horní hranice trestu odnětí svobody v režimu trestního práva, jak předpokládá český právní řád.

U finančně silných zločineckých organizací čítajících desítky či stovky členů, kde je snadná jejich nahraditelnost a kde jsou tito jejich členové velmi dobře finančně zajištěni i v případě jejich dlouhodobého pobytu ve vězení a návratu z něj, není dle mého názoru trest odnětí svobody, byť vyšší výměry, dostatečně efektivní a neodradí od kriminální činnosti. Zisky, jichž zločinecké organizace, potažmo jejich členové, dosahují, jsou natolik vysoké, že páchat trestnou činnost se jim i přes hrozbu přísnějšího trestního postihu stále vyplatí. Již v oddíle 1.1.5 jsem poukázal na základní a prakticky jediný motiv organizovaného zločinu, jímž je snaha o dosahování maximálního zisku. Domnívám se, že právě v zaměření se na tento aspekt tkví možnost organizovanému zločinu významně ztížit fungování. Rovněž na mezinárodní úrovni je právě tato oblast zdůrazňována a na vnitrostátní právní řády je apelováno, aby v jejich rámci byl umožněn *účinný majetkový postih pachatelů organizovaného zločinu*. V tomto směru se domnívám pak i jsou určité rezervy české legislativy i její aplikace.

Celosvětový akční plán (Global Action Plan against Organised Transnational Crime, přijatý na konferenci v Neapoli konané ve dnech 21. až 23. listopadu 1994) vyzval členské státy OSN, aby pachatele organizovaného zločinu byli zbaveni svých nezákonných zisků a zdůraznil absolutní důležitost

omezení ekonomické moci zločineckých skupin.¹⁶² *Je lépe usilovat o to zlikvidovat organizaci jako celek tím, že zaútočíme na její kapitál, než se zaměřovat na její jednotlivé členy.*¹⁶³ V této souvislosti bylo doporučeno přijetí takových legislativních nástrojů, aby bylo možné odejmout zločincům jejich nezákonné zisky a za specifických podmínek a vždy na základě soudního řízení konfiskovat nezákonné zisky nezávisle na odsouzení za trestný čin.

Výbor ministrů Rady Evropy pak v návrhu ze dne 17. února 1999 doporučil, aby vlády členských států zavedly možnost konfiskace majetku spojeného se zisky z činností organizovaného zločinu pomocí soudních postupů, které mohou být nezávislé na jakémkoli jiném soudním jednání a výjimečně mohou umožňovat zrušení nebo změnu důkazního břemene.

Dle mého názoru, podaří-li se alespoň částečně zabránit tomu, aby pachatelé z organizovaného zločinu dlouhodobě a neohroženě profitovali, přinejmenším se sníží jejich základní motivace k jeho páčání. Bez vyhlídek zákonem nepostižitelných zisků ztrácí organizovaný zločin svou přitažlivost také pro mnohé potenciální zločince ve smyslu preventivním. Organizovaný zločin by se zkrátka a dobře neměl vyplácet. Znemožnění zisku má výrazný *kriminoinhibitivní účinek*.¹⁶⁴ Efektivní systém trestních sankcí vhodně kombinovaný s dalšími netrestními opatřeními zaměřenými na postih nelegálně nabytého majetku by formoval právní vědomí v tom směru, že závratné zisky zločineckých skupin těmto nebudou bez povšimnutí ponechávány a že organizovaný zločin je spojen i s jinými než jen trestněprávními riziky.

Konfrontujeme-li uvedené teze s možnostmi českého právního řádu, dojdeme k neuspokojivému závěru, neboť se mu dle mého názoru organizovaný zločin majetkově postihovat daří zcela minimálně. Domnívám se, že příčiny spočívají zejména v následujícím:

¹⁶² **Adamoli S., Di Nicola A., Savona E., Zoffi P.:** Organizovaný zločin a odpověď mezinárodního společenství, překlad RNDr. Čeněk Novotný, vydal Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999, str. 8.

¹⁶³ Tamtéž, str. 32

¹⁶⁴ **Musil J.:** Finanční šetření - nástroj odhalování praní peněz, Kriminální věda, 1999, č. 4

- a) český právní řád umožňuje *de lege lata* majetkově sankcionovat pouze formou postihu trestných činů a správních deliktů, kde je závěr o vině *coditio sine qua non* pro uložení trestu;
- b) majetkové sankce českému trestnímu právu známé (zejména trest propadnutí majetku dle ustanovení § 66 tr. zák.) jsou využívány sporadicky, fakticky mají pouze symbolický význam a zcela selhává jejich efektivita v případech, kdy je nelegální majetek pachatelů okamžitě po jeho nabytí a často dávno před zahájením jejich trestního stíhání, resp. odsouzením, převáděn na třetí osoby či jinak legalizován. Následně se tak stává nedohledatelným a nepostižitelným.

Následující oddíly se věnují obecně systému majetkových trestních sankcí *de lege lata* a zejména také exkurzu do některých zahraničních právních úprav umožňujících odnětí nelegálně nabytého majetku netrestními nástroji, jejichž zavedení by bylo možné *de lege ferenda* zvážit i u nás. Přestože se často nejedná o nástroje trestněprávní, je jejich souvislost s postihem organizovaného zločinu velmi úzká a mohou plnit ve vztahu k trestnímu právu důležitou pomocnou úlohu.

7.2 Majetkové tresty v českém trestním právu

Pokud se týká majetkových sankcí upravených v platném trestním zákoníku, pak těmito jsou tresty:

- a) *propadnutí majetku* (dle ustanovení § 66 tr. zák.), jímž se pachateli odnímá buď celý majetek, nebo jeho část, kdy tento přechází na stát. Majetkem se rozumí souhrn všech majetkových hodnot, tedy věcí, pohledávek resp. všech aktiv pachatele. S ohledem na dikci ustanovení § 66 odst. 1, odst. 2 tr. zák. by bylo možné a vhodné trest propadnutí majetku aplikovat právě v případech postihu organizovaného zločinu, když podmínky

právě pro jeho uložení budou většinou splněny, neboť nejzávažnější formy organizované kriminality budou zpravidla zločiny zvláště závažnými, jimiž pachatel pro sebe nebo pro jiného získal, či se snažil získat majetkový prospěch.

- b) *peněžitý trest* (dle ustanovení § 67 tr. zák.), který bude sloužit k postihu nikoli organizované, nýbrž spíše méně závažné kriminality jako alternativa ke krátkodobým trestům odnětí svobody.
- c) *propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty* (dle ustanovení § 70 tr. zák.), jehož podstata spočívá v tom, že výrokem soudu se odnímá vlastnické nebo jiné podobné právo pachatele k věcem nebo jiným majetkovým hodnotám, které jsou v určitém vztahu k jím spáchanému trestnému činu a toto vlastnické či obdobné právo přechází na stát.

Nutno podotknout, že veškeré uvedené tresty byly převzaty již z trestního zákona č. 140/1961 Sb. a to z jeho původního znění, které vznikalo a mělo sloužit ve společnosti, kde byl organizovaný zločin jevem prakticky neznámým. Pouze peněžitý trest je novým trestním zákoníkem významně modifikován systémem tzv. *denních sazeb*.

Pro organizovaný zločin je příznačné, že jím získané finanční prostředky se ihned od okamžiku jejich nabytí „točí“, přesouvají se mezi řadou dalších subjektů, jsou využívány k dalším aktivitám a zejména je pak pomocí složitých finančních transakcí dosahováno stavu, kdy je téměř nemožné identifikovat původ majetku jakožto produktu organizovaného zločinu či věci jakožto získané trestným činem. To znemožňuje praktickou využitelnost shora uvedených sankcí k odčerpání zisků organizovaného zločinu a jejich ukládání nemá přílišný efekt. Činnost organizované zločinecké skupiny se podaří odkrýt často až po několika letech rozsáhlého vyšetřování a skutky, pro které je vedeno trestní stíhání a dojde k odsouzení jejich pachatelů, tvoří často zanedbatelnou část

oproti trestné činnosti zločineckou skupinou spáchané, která však zůstane nepostižena.

7.3 Zabraní věci nebo jiné majetkové hodnoty

Dalším z nástrojů, který by *de lege lata* mohl sloužit k postihu příjmů zločineckých skupin, je institut *zabraní věci nebo jiné majetkové hodnoty* upravený v ustanovení § 101 a násl. tr. zák. Toto opatření je následkem trestného činu nebo činu jinak trestného a poskytuje ochranu společnosti tím, že odnímá pachatelům, ale zejména také i případně jiným osobám, věci sloužící k páčání trestné činnosti či věci z této činnosti pocházející.¹⁶⁵ V souvislosti s organizovaným zločinem pak může být využito za účelem odejmutí finančních a jiných prostředků určených k trestné činnosti zločineckých skupin, zejména však výnosů z jejich činnosti.

Zabraní věci nebo jiné majetkové hodnoty je druhem ochranného opatření, jehož podstatou je, že se výrokem soudu (pravomocného rozsudku nebo usnesení) odnímá vlastnické právo pachatele nebo jiné osoby k věcem nebo jiným majetkovým hodnotám, které jsou v určitém vztahu ke spáchanému trestnému činu a toto právo přechází na stát.¹⁶⁶ Zabraní věci jakožto forma ochranného opatření má velmi podobný smysl jako trest jejího propadnutí dle ustanovení § 70 tr. zák. Zásadní rozdíl však spočívá v předpokladech jejich aplikace, když pro uložení propadnutí majetku jakožto trestu je *conditio sine qua non* závěr o vině za trestný čin u osoby s věcí disponující, neboť trest může být ukládán pouze tomu, u něž byla shledána trestní odpovědnost.

V případech organizovaného zločinu může mít využitelnost zejména ustanovení § 101 odst. 2 tr. zák. To vychází z rámcového rozhodnutí Rady EU č. 2003/577/SVV ze dne 22. července 2003 o výkonu příkazů k zajištění majetku nebo důkazních prostředků v Evropské unii. Důležitá je možnost jeho

¹⁶⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. Vydání Praha: C.H. Beck, 2009, str. 1060

¹⁶⁶ Tamtéž

aplikace právě i na třetí osoby (právnícké osoby nevyjímaje), které nejsou pachateli onoho trestného činu, jímž byla věc získána, ani pachateli trestného činu jiného, např. podílnictví dle ustanovení § 214 tr. zák. Významná je dále možnost postihnout výnos nikoli bezprostřední, nýbrž i následné hodnoty za tento získané.

Ustanovení § 102 tr. zák. pak upravuje možnost *zabrání tzv. náhradní majetkové hodnoty*, jestliže ten, komu náleží věc nebo jiná majetková hodnota, která by mohla být zabráná dle ustanovení §101 tr. zák. ji před rozhodnutím o zabrání zničí, poškodí nebo jinak znehodnotí, zcizí, učiní neupotřebitelnou, odstraní nebo zužitkuje, nebo jinak její zabrání zmaří.

Institut zabrání věci, jakožto nástroj boje s organizovaným zločinem, zejména pak s jeho příjmy, má svůj smysl a lze jej hodnotit pozitivně. Především umožňuje překlenout nutnost existence individualizovaného vztahu pachatele trestného činu a postihované věci vyžadovanou pro uložení trestu jejího propadnutí dle ustanovení § 70 tr. zák. V neposlední řadě pak také umožňuje postihnout majetek, který je záměrně převáděn na anonymní a od trestných aktivit důsledně oddělené právnícké osoby, které *de lege lata* pachateli trestného činu být ani nemohou. I přes uvedené pozitivní stránky a hypotetickou širokou využitelnost institutu však i pro zabrání věci vždy platí nutnost učinit závěr o spáchání konkrétního trestného činu, byť jinou osobou. Efektivita tohoto nástroje pro postih zisků zločineckých skupin se tak značně zúží z důvodu prokázání pouze minimální části spáchaných skutků. Navíc pak ani ohledně této malé části zjištěné a prokázané trestné činnosti se s ohledem na časový odstup mnohdy nepodaří vysledovat subjekt s jejími výnosy disponující.

7.4 Efektivita platné právní úpravy

Na žádost českých orgánů provedl společný tým Mezinárodního měnového fondu a Světové banky podrobné hodnocení systému boje proti praní špinavých peněz a financování terorismu v České republice. Vlastní hodnocení proběhlo již ve dnech 26. května až 6. června 2003. Hodnotící tým tvořili

pracovníci Mezinárodního měnového fondu, Světové banky a nezávislý expert na tuto problematiku, který nepodléhal jejich dohledu a byl vybrán ze seznamu expertů pro hodnocení implementace trestněprávních opatření. Zpráva konstatovala, že opatření pro zajištění majetku v rámci vyšetřování nebo stíhání praní špinavých peněz *jsou do značné míry v souladu s mezinárodními standardy*, není zde ale zavedena povinná a systematická konfiskace nebo propadnutí vypraného majetku. Upozorněno bylo rovněž i na *absenci výsledků orgánů činných v trestním řízení, pokud jde o stíhání, odsouzení a konfiskaci případů praní špinavých peněz*. Ze zprávy vyplynulo, že nástroje známé původnímu trestnímu zákoníku (převzaté zákonem č. 40/2009 Sb.) by bylo možné považovat za legislativně zdařilé, nicméně prakticky docházelo k jejich využití minimálně a nebyly efektivní. Negativně byla hodnocena rovněž skutečnost, že trestní zákon neobsahoval ustanovení, která by stanovila mandatorní konfiskaci objektu trestného činu (*corpus delicti*), tj. peněz nebo majetku, které byly trestným činem získány, resp. následně legalizovány. To může vést k situaci, kdy výnos z trestné činnosti zůstane nedotčen. Zatímco v českém právním řádu je konfiskace výnosů organizované trestné činnosti stále ponechána na uvážení soudců, měla by být univerzálně přijímaným právním principem.¹⁶⁷ V tomto směru mám za to, že by bylo vhodnější zavedení obligatorní konfiskace předmětu trestného činu s případnou výjimečnou možností tuto neuložit, budou-li tomu svědčit zvláštní okolnosti případu, které bude v odůvodnění výroku o trestu nutné uvést.

7.5 Konfiskace nelegálně nabytého majetku mimo rámec trestních sankcí

Domnívám se, že efektivita mechanismů sloužících k odčerpání zisků organizovaného zločinu nebude nikdy dostatečná, zůstanou-li zachovány výlučně ty trestněprávní. Trestní právo je důsledně založeno na zásadě *individuální odpovědnosti* konkrétní fyzické osoby. Je vyloučeno, aby trestní

¹⁶⁷ Srov. zejména ustanovení § 70 odst. 1 tr. zák., podle něhož soud tento trest pouze „*může*“ uložit.

sankce byly ukládány osobám, které nebyly odsouzeny za žádný trestný čin. Platí zásada „*nulla poena sine crimine*“, tj. že bez spáchaného trestného činu nemůže být uložen trest. Trest propadnutí majetku a propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty tak může být uložen pouze osobě odsouzené za trestný čin v trestním řízení. To značně omezuje možnost postihu nelegálně získaného majetku třetích osob, kterým je převáděn, ale které se trestného činu samy nedopustily, či jim nebyl prokázán. Byť jsou trestnímu právu známy skutkové podstaty trestných činů a instituty pamatujících právě na takové případy, srov. např. trestný čin podílnictví dle ustanovení § 214 tr. zák. či trestný čin legalizace výnosů z trestné činnosti dle ustanovení § 216 tr. zák., jakož i výše popsaná možnost zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty dle ustanovení § 101 tr. zák., bylo by naivní se domnívat, že k odčerpání významné části nelegálních zisků z trestné činnosti tyto skutečně slouží. Jejich prokazování a majetkový postih patří v praxi k těm nejkomplicovanějším. Když platí, že ani odsouzení další osoby za spáchaní některého z uvedených trestných činů opět nezajistí, že bude předmětná majetková hodnota postižena. Z praxe jsou známy případy, kdy se policejním orgánům při zásazích na organizované zločince podaří zajistit v hotovosti částky v řádech několika set tisíc či dokonce milionů korun. Tyto jsou však zcela zanedbatelné oproti ziskům, jichž bylo trestnou činností dané skupiny reálně dosaženo a které byť by pachatelům teoreticky mohly být nástroji platného trestního práva odejmuty, fakticky nikdy odejmuty nebudou. Zjišťuje se rovněž, že pachatelé závažné organizované trestné činnosti jsou formálně nemajetní a výkon případného majetkového trestu se zcela mívá účinkem, resp. se dotkne v těch lepších případech promilí skutečných příjmů konkrétního zločince či zločinecké skupiny. Rovněž i případné rozsudky s výroky o povinnosti nahradit škodu způsobenou např. organizovanými majetkovými trestnými činy dle ustanovení § 228 tr. řádu zůstávají pro poškozené ve své podstatě jen bezcenným rozhodnutím, jehož výkon v exekuci bude zcela bez výsledku a v konečném důsledku povede ještě ke vzniku povinnosti poškozeného hradit náklady exekuce.

Moderní trestní právo je založeno na principu všeobecné řádnosti občanů a jejich jednání *praesumptio boni viri*, který se pak odráží v principu důsledného

zachování presumpce nevinny a nutnosti dokázat jak jednotlivé trestné jednání, tak i že ten který majetek z onoho trestného jednání pochází, aby mohl být následně zabaven. Uvedený princip je částečně prolomen u trestu propadnutí majetku, který může postihnout veškerý majetek pachatele, tedy i ten který být výnosem trestné činnosti nemusí. Procesní zásada tzv. *materiální pravdy* pak dle ustanovení § 2 odst. 5 tr. řádu ukládá orgánům činným v trestním řízení postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Typickou situací, ke které při stíhání organizované kriminality dochází je, že se obviněného podaří usvědčit pouze z nepatrné části jím spáchaných trestných činů. Majetek získaný trestnou činností tak zůstává často nedotčen, neboť není postižitelný trestem propadnutí věci, u něhož se vyžaduje souvislost s prokázaným trestným činem, ani trestem propadnutí majetku, jenž dopadá pouze na majetek pachateli náležející.¹⁶⁸ S tím souvisí zejména také skutečnost, že fakticky největší finanční prospěch z organizovaného zločinu mají osoby zastávající pozice v jeho vyšším vedení, které se na páčání konkrétní trestné činnosti přímo nepodílí. Prokázat jim některou z forem trestné součinnosti s nižšími články je ve většině případů velmi obtížné, ne-li nemožné a i když se to podaří, zjistí se, že fakticky jejich nelegálně nabytý majetek je zastřené vlastněn spřízněnými třetími fyzickými či právníckými osobami, což opět vyloučí možnost jeho postihu po trestněprávní linii.

Právní řády mnoha zemí si s uvedeným problémem snaží dlouhodobě poradit a pracují mnohem důsledněji s možnostmi dosáhnout konfiskace majetku získaného závažnou organizovanou kriminalitou, kterou se však v trestním řízení nepodařilo prokázat, anebo kterou se prokázat podaří, avšak zisky touto dosažené není možné dohledat. Základem je myšlenka, kdy určité osoby (např. s celkovým majetkem nad stanovenou výší) musí prokazovat, že jejich majetek byl nabytý v souladu se zákony té které země. V případě, že se

¹⁶⁸ V roce 1996 bylo např. v Německu stíháno 8384 obviněných pro spáchaní organizovaných trestných činů. Škoda jimi způsobená byla oceněna na 2,7 mld. DM, jejich zisk pak na 1,3 mld. DM. V průběhu trestního stíhání se podařilo zabavit pouze 16,9 miliónů DM, z nichž část musela být vydána zpět obviněným, neboť se nepodařilo prokázat jejich zločinný původ. Zanedbatelných 1,1 milionu DM bylo konfiskováno trestem propadnutí věci., Srov.: **Scherp, D.**: Lagebild Geldwäschebekämpfung. Kriminalistik, 1998, č. 7, str. 460.

jim to nepodaří, dochází ke konfiskaci takového majetku. Největším problémem je však skutečnost, že základním principem takovýchto „*konfiskačních řízení*“ je *přenesení důkazního břemene na soukromou osobu*, kdy je to ona, kdo musí dokázat zákonný původ nabytí jejího majetku. Zakládá se ve své podstatě *presumpce viny* a je pouze na konkrétní osobě, aby přinesla důkaz o opaku. Možnost odejmutí majetků uvedenými způsoby byla již v minulosti konfrontována s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Evropský soud pro lidská práva a Evropská komise pro lidská práva však považují takové úpravy za slučitelné se standardy Úmluvy a v souladu s veřejným zájmem.

S případným zaváděním podobných institutů do českého právního řádu je však dle mého názoru třeba pracovat maximálně opatrně. Zdůraznit je nutno zejména, že tyto by neměly být nikdy produktem politického populismu, nýbrž výsledkem velmi pečlivě vedených právních a sociologických úvah. Je totiž třeba pamatovat, že myšlenka zabavování majetku těm bohatým zní u většinové společnosti tradičně líbivě a jejím propagátorům může získat mimořádnou politickou podporu. To je však pro podstatu věci zcela nežádoucí. Domnívám se, že k takto nevhodnému uchopení problému došlo např. na Slovensku, kde byl pod číslem 355/2005 Sb. schválen zákon o preukazování původu majetku, který je dle mého názoru příkladem, jak by legislativně nemělo být postupováno. Pro letitou podobnost hospodářského, politického i právního prostředí na Slovensku a v České republice níže činím stručný rozbor zmíněné slovenské úpravy.

7.6 Slovenská právní úprava prokazování původu majetku

Účelem zákona o prokazování majetku bylo dle jeho § 1 upravit postup při odejmutí movitého, nemovitého majetku, bytů a nebytových prostor, peněžitých prostředků, vkladů v bankách a některých dalších majetkových hodnot fyzickým a právnickým osobám, o nichž soud vyslovil, že majetek nabyly z nelegálních příjmů. Aniž by byl rozsah zákona důkazem jeho kvalit,

slovenský předpis čítal pouhých 11 ustanovení a nesl se ve zřejmém duchu politické snahy o maximální zjednodušení odnímání majetku vybraným osobám. Snad jen okolnost, že nebyl nikdy zaveden do praxe, znemožnila projevit se jeho praktické nepromyšlenosti a nedostatečnosti.

Zákon o prokazování majetku předpokládal postup, kdy finanční policie jako pověřený orgán měla provádět na základě vlastních poznatků, jakož i podnětů jiných veřejnoprávních orgánů a dokonce i soukromých osob prověrku příjmů, majetku a způsobu jeho nabytí. Finanční policie byla vybavena možností požadovat poskytnutí nezbytné součinnosti od orgánů veřejné moci, právnických i fyzických osob.

V případě, že finanční policie zjistila, že hodnota majetku prověřované osoby a výše jejího příjmu se liší nejméně o tisícínásobek minimální mzdy (v době přijetí zákona tato činila 6.500,- Slovenských korun), měla podat příslušnému prokurátorovi podnět na podání návrhu na *zahájení řízení o vyslovení toho, že majetek byl nabytý nelegálními příjmy*. Podnět měl dle ustanovení § 6 odst. 2 zákona o prokazování původu majetku obsahovat mimo některé formální náležitosti také zejména výsledek přezkumu příjmů a hodnoty majetku, jakož i uvedení skutečností a označení důkazů, že hodnota majetku přesahuje nejméně o tisícínásobek minimální mzdy prokazatelné příjmy. Prokurátor se podnětem následně musel zabývat a osobu v něm označenou vyzvat, aby mu poskytla vysvětlení a důkazy ohledně nabytí jejího majetku. K tomuto byla dána poměrně krátká zákonná lhůta 30 dnů. Pokud prověřovaná osoba dostatečné vysvětlení nepodala, či nepředložila důkazy o nezávadnosti způsobu, jakým majetek nabyta, podal prokurátor *návrh na zahájení řízení před soudem, kde má být vysloveno, že majetek byl nabytý z nelegálních příjmů*. Řízení pak mělo být dle ustanovení § 10 odst. 2 vedeno dle právních předpisů upravujících civilní soudní řízení.

Těžiště zákona o prokazování původu majetku pak bylo obsaženo v ustanovení § 9, které vycházelo z principu, že pouhé prokázání tisícínásobku rozdílu mezi majetkem odpůrce (procesní označení prověřované osoby) a jeho prokazatelnými příjmy bez dalšího vyúsťuje v procesní domněnku, že majetek

byl nabytý nelegálně, opak by musel být prokázán odpůrcem. V případě, že se odpůrci podařilo poskytnout důkaz o legálnosti jím nabytého majetku, měl být návrh prokurátora zamítnut, v opačném případě majetek propadal státu.

Slovenský zákon o prokazování původu majetku byl shledán nálezem Ústavního soudu Slovenské republiky z 3. září 2008 protiústavním pro svůj rozpor s čl. 1 odst. 1 první věty ve spojení s čl. 20 odst. 1 a 4 Ústavy Slovenské republiky¹⁶⁹, kdy již v roce 2005 byla jeho účinnost pozastavena. Podle slovenského ústavního soudu zkoumaná právní norma porušovala ústavní princip právní jistoty, byla retroaktivní ve vztahu k nabytým právům a nadměrně připouštěla zasahování do práva vlastnit majetek. Zákon dle názoru ústavního soudu nepřiměřeným způsobem přesouval důkazní břemeno z orgánů veřejné moci na fyzické a právnické osoby, zaváděl nový, ústavě neznámý způsob konfiskace majetku.

V podmínkách českého právního řádu by zřejmě pokus o zavedení účelem obdobného zákonného nástroje selhal rovněž pro rozpor s čl. 11 Listiny základních práv a svobod garantujícím ochranu vlastnického práva a muselo by tak dojít i k příslušné ústavní změně.¹⁷⁰ Slovenskou úpravu však lze hodnotit kriticky vedle její protiústavnosti i z dalších praktických důvodů.

7.6.1 K vybraným pozitivům slovenského zákona o prokazování původu majetku a možnostem inspirace

- a) Došlo přinejmenším k otevření problematiky a zahájení všeobecné diskuse, která může vyústit v přijetí vhodnějších a propracovanějších zákonů. Slovenský zákonodárce projevil vůli činit opatření směřující k odčerpání majetku získaného velmi často závažnou organizovanou

¹⁶⁹ **Čl. 1 odst. 1 Ústavy Slovenské republiky:** „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.“, Čl. 20 odst. 1 Ústavy Slovenské republiky: „Každý má právo vlastniť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Dedenie sa zaručuje.“ Čl. 20 odst. 4 Ústavy Slovenské republiky „Vyvlastnenie alebo nútené obmedzenie vlastníckeho práva je možné iba v nevyhnutnej miere a vo verejnom záujme, a to na základe zákona a za primeranú náhradu.“

¹⁷⁰ **Čl. 39 odst. 4 Ústavy České republiky:** „K přijetí ústavního zákona a souhlasu k ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v čl. 10a odst. 1 je třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů.“

trestnou činností, která se nepodařila prokázat v trestním řízení v souladu s tam uplatňovanými zásadami.

- b) Rozhodnutí o prohlášení majetku za nabytý nelegálně a jeho propadnutí státu přísluší výhradně soudní moci. Takovéto řešení podtrhuje princip dělby a nezávislosti státních mocí, jejich vzájemných brzd a protiváh. Nelze v žádném případě připustit, aby rozhodnutí o konfiskaci bylo činěno na úrovni moci výkoné prostřednictvím správního aktu.
- c) Po delší úvaze jsem dospěl k závěru, že shodně se slovenskou úpravou by se měl takovýto zákon vztahovat pouze na subjekty s majetkem vysoké hodnoty a to např. více než 10 mil. Kč. Jsem si vědom, že by bylo možné oponovat zakládáním nerovnosti mezi různě majetnými skupinami obyvatel, když samozřejmě nelze vyloučit, že i osoby s majetkem nižším než by činila zákonná hranice, jej mohly získat závažnou trestnou činností. Zároveň se však domnívám, že takový zákon by měl sloužit výjimečným případům, kde bude přítomno podezření z nabytí rozsáhlého majetku závažným jednáním, nikoli se stát nástrojem prověřování majetkových poměrů běžné populace. Jeho široká působnost by zároveň mohla vést k tomu, že by byl aplikován na zcela bezvýznamné, pro příslušné orgány jednoduché případy, což by zcela zmařilo jeho pravý smysl.

7.6.2 K vybraným negativům slovenského zákona o prokazování původu majetku

K následujícímu hodnocení předesílám, že jsem při jeho formulaci vážil dva aspekty, kdy tím prvním byl řekněme „veřejný zájem“ reprezentovaný státní mocí na maximální efektivitě zákona a zamezení možnosti jeho obcházení. Takovému jednostrannému zájmu by však na druhé straně odpovídalo založení velmi nepříznivé pozice jednotlivce, v demokratickém právním státě nepřijatelné, relativizace principu právní jistoty a nebezpečí šikany ze strany orgánů státní moci. Řada níže uvedených závěrů by tak teoreticky mohla vést k tomu, že se podaří konfiskovat méně „nelegálně“ nabytého majetku, na druhé

straně by však byla zachována garance určitých práv jednotlivce, což považuji za nezbytné.

- a) Za velmi nešťastné považuji ustanovení § 3 odst. 2, které výslovně předpokládá možnost podávání podnětů soukromými fyzickými či právníckými osobami. Byť ustanovení § 3 odst. 3 vylučuje z přezkumu podněty soukromých osob, v nichž není oznamovatel identifikován, bylo by naivní se domnívat, že by se takovými podáními následně nemohl zabývat příslušný orgán veřejné moci formálně z vlastní iniciativy, či zda by k sepsání podnětu nemohla být využita třetí osoba. Ač se tedy slovenský zákon tvářil jako snažící se předejít anonymnímu udávání, výslovná úprava možnosti podávání oznámení soukromými osobami by dle mého názoru vedla k přesnému opaku, tedy udavačství ať již anonymnímu nebo činěnému jinou osobou.
- b) Zákon o prokazování původu majetku svůj algoritmus pro určení „nelegálnosti nabytého majetku“ nikterak neprecizuje např. o hledisko časové, účetní či jiné. Jistěže takové zjednodušené pojetí může přinášet snadnější aplikaci zákona a vyloučí nutnost zabývat se uvedenými kritérii. V takto zásadní právní normě zasahující do mezinárodně chráněného práva vlastnit majetek však zákonodárce nemůže postupovat absolutizací svého vlastního zájmu a zjednodušením postupu svých orgánů na úkor pozice jednotlivce. Uvážíme-li dopad slovenské právní úpravy na konkrétní případ, pak v době jejího přijetí činila minimální mzda na Slovensku 6.500,- Sk¹⁷¹. Ze zákona o prokazování majetku tak plynulo, že rozdíl 6,5 miliónu Slovenských korun mezi hodnotou nabytého majetku a prokazatelnými příjmy zakládal bez dalšího možnost podání příslušného návrhu o prohlášení majetku za nabytý nelegálně. Takováto částka, byť se může zdát na první pohled vysoká, bude např. u akciové společnosti s vysokým obrátem zanedbatelnou a bude tak možné zahájit její prověřování záměrně ke zcela vedlejším účelům. K těmto by

¹⁷¹ <http://ekonomika.ihned.cz/c1-21422820-minimalni-mzda-v-zemich-eu-rozdil-vice-nej-1000-euro> (zobrazeno 17. 12. 2009)

pak mohlo být zneužito i následně zahájené soudní řízení o prohlášení majetku za nabytý z nelegálních příjmů, v němž by taková společnost byla nucena odkrýt síť svých obchodních partnerů, finanční toky, strukturu závazků, pohledávek, apod. Uvážíme-li pak, že s ohledem na předpokládanou subsidiaritu občanského soudního řádu pro tento typ řízení by toto mělo být v zásadě veřejné, netřeba blíže rozebírat k jakým důsledkům by mohla aplikace zákona vést. Zákon by tak dle mého názoru měl pro možnost prověření právnických osob reflektovat např. výši jejich obratu, hodnotu majetku apod.

Slovenská úprava dále zcela postrádala jakékoli časové ohraničení pro možnost její aplikace, což je dle mého názoru důkazem toho, že slovenský zákonodárce vůbec neuvažoval v intencích její dlouhodobější působnosti, která by však měla být takovéto normě vlastní. Zákon nikterak nestanovil zpětně časové období, za které se legálnost nabytého majetku a hodnota prokazatelných příjmů mohou zkoumat. Na Slovensku shodně jako v ostatních zemích bývalého východního bloku není rozvinutá generační tradice a kontinuita rodin podnikatelů, lékařů, příslušníků svobodných povolání apod., která byla přerušena zejména obdobím komunistického režimu. Jejich založení a postupný vývoj lze zajisté očekávat tak, jako k těmto došlo ve všech kapitalistických státech v důsledku buržoazních revolucí. U uvedených fyzických osob pak i lze předpokládat postupnou generační kumulaci majetku, ohledně něhož by bylo prakticky bez omezení do minulosti možné a nutné prokazovat jeho legální původ. Obdobně platí i ohledně osob právnických, kdy slovenský zákonodárce opět zcela pominul skutečnost, že řada obchodních společností, když v převážné míře to jsou právě ty, které provozují svoji činnost zákonně, bude působit po dlouhá období. Slovenská úprava by tak v praxi mohla ve spojení s koncepcí přenesení důkazního břemene znamenat povinnost konkrétní právnické osoby prokazovat legálnost příjmů nabytých již před několika desítkami let, což dalece překračuje doby, po které jsou obchodní společnosti povinny uchovávat účetní evidenci. Faktická časová působnost zákona by šla dokonce dalece za

promlčecí lhůty odpovědnosti za spáchané trestné činy, způsobené škody apod. Jako nezbytné tak případně považuji stanovení časového období, za které se může legálnost nabytého majetku přezkoumávat.

- d) Slovenský zákon nikterak nepočítá s nebezpečím jeho obcházení strukturou formálně či fakticky propojených skupin právnických osob. Velmi snadno by jej tak bylo možné obejít např. účelovým založením řady obchodních společností, jejichž finanční stav bude udržován tak, aby na ně nemohl být zákon aplikován dle kritéria rozdílu mezi prokazatelnými příjmy a hodnotou majetku. Zákon vychází důsledně z individuálního přezkumu konkrétního subjektu. Nepočítá s možností zahájení jediného společného řízení vůči více propojeným osobám.
- e) Domnívám se, že účelem obdobných právních norem by mělo být nejen na Slovensku nýbrž případně i v České republice, jakož i ve všech demokratických právních státech odčerpání zisků ze závažné trestné činnosti, nikoli z jednání, která mají i přes svou protiprávnost pouze soukromoprávní charakter a jsou např. porušením zásad poctivého obchodního styku, způsobením škody, získáním bezdůvodného obohacením apod. V takových případech je dle mého názoru na místě, aby se v souladu se zásadou *vigilantibus iura* domáhal reparace pouze dotčený soukromý subjekt v civilněprávním vztahu. Slovenská úprava však nikterak nedefinuje, co rozumí pojmem „*nelegální příjem*“. Tento by tak dle jeho jazykového výkladu mohl znamenat i příjem získaný porušením soukromoprávních povinností. Je však dle mého názoru nepředstavitelné, aby v těchto případech mohl být takový příjem konfiskován státem, zejména stanovil-li slovenský zákon v ustanovení § 10 odst. 3, že postupem podle zákona není dotčena odpovědnost podle předpisů práva občanského. Lze si tak představit dokonce situaci, kdy bude státem konfiskován příjem odpovídající bezdůvodnému obohacení odpůrce a následně na něj nastoupí ještě i oprávněný subjekt se svým soukromoprávním nárokem. V takových případech by došlo k absolutně nepřijatelnému zásahu do práva vlastnit majetek. Zákon by dle mého

názoru neměl zasahovat do soukromoprávních vztahů. Nutným předpokladem jeho správného smyslu je zejména vhodná definice toho, co se rozumí „nelegálně nabytým majetkem“, když z tohoto by měl být vyloučen typicky majetek nabytý nelegálně pouze v důsledku porušení soukromoprávních norem či smluv.

- f) Domnívám se, že by soukromá osoba neměla být v řízení před soudem postavena do tak nevýhodné pozice, jakou je absolutní přenesení důkazního břemene na ní. Její zmírnění si lze představit např. v procesní domněnce, resp. opětovném přenesení důkazního břemene na stát poté, co odpůrce prokázal legální nabytí alespoň ohledně 50% sporného majetku. Soud by měl být v řízení vybaven možností zvážit veškeré okolnosti případu, zhodnotit všechny rozhodné skutečnosti a neměl by to být pouze odpůrce, kdo bude nucen k procesní aktivitě.
- g) Nepovažuji rovněž za správné, aby k zahájení konfiskačního řízení postačovalo bez dalšího pouze zjištění rozdílu mezi nabytým majetkem a prokazatelnými příjmy, srov. dále.

7.7 Daňové nástroje ve Spolkové republice Německo

Německému trestnímu kodexu jsou známy obdobné majetkové sankce jako tomu českému, tj. propadnutí majetku dle ustanovení § 43a StGB, propadnutí věci dle § 73 StGB a zabránění věci dle § 74 StGB. Jejich efektivita pro odčerpání příjmů zločineckých organizací však byla rovněž minimální. V oblasti trestního práva tak došlo v roce 1992 k uzákonění institutu tzv. *rozšířeného propadnutí věci* dle ustanovení § 73 StGB. Institut měl za cíl zjednodušit propadnutí věci a to i v případech, kdy nebyl v souladu s důkazními standardy ovládajícími trestní řízení prokázán její zločinný původ, to vše za předpokladu, že okolnosti opravňovaly k závěru, že předmět byl získán protiprávním činem, nebo z takového činu pocházel. S ohledem na tradiční zásady trestního procesu, zejména zásadu materiální pravdy, však německá judikatura dovodila, že závěr ohledně získání předmětu protiprávním činem

musí být stejně nezpochybnitelný, jako je tomu při výroku o vině, čímž byl smysl zákonné změny fakticky potlačen.¹⁷²

Rovněž v SRN se tak stala předmětem diskuzí otázka možnosti konfiskace majetku, ohledně něhož se vlastníkovi nepodařilo prokázat jeho zákonný původ. V této souvislosti byla dokonce zvažována změna německé Ústavy (Základní zákon), aby se ústavní ochrana vlastnictví nevztahovala na majetek, který pochází z trestné činnosti a aby byla připuštěna konfiskace majetku, ohledně něhož nebyla vyvrácena odůvodněná domněnka, že pochází z těžkých zločinů. Nakonec bylo určité řešení nalezeno v rámci daňové legislativy a spolupráci daňových orgánů s orgány činnými v trestním řízení. Princip spočívá v povinnosti orgánů činných v trestním řízení oznámit finančnímu úřadu zahájení každého trestního stíhání pro závažné trestné činy a poskytnutí dokumentace a podkladů v trestním řízení nashromážděných, které pak může finanční úřad využít v rámci daňového řízení. V jeho průběhu musí konkrétní osoba prokázat původ svého majetku. Pokud tak neučiní, může jí být vyměřena poměrně vysoká daň a to až 50% z hodnoty majetku. V daňovém řízení je důkazní povinností zatížen prověřovaný subjekt. Legislativní úprava je vhodně podpořena moderními technickými systémy, které každoročně automaticky porovnávají u všech daňových poplatníků jejich celkové příjmy, které přiznaly ke zdanění a majetek, jímž disponují. Systém obsahuje evidenci nemovitostí i automobilů vlastněných konkrétní osobou. Propojení s centrálním registrem bankovních účtů pak umožňuje získat informace rovněž i o nich a o pojistkách movitého majetku.

7.8 Angloamerické právní systémy a úprava ve Spojených státech amerických

Také angloamerické právní řády v různých podobách znají zákonný postup, jímž je možné zabavit majetek nabytý nelegálním způsobem, resp. majetek, jehož legální způsob nabytí se nepodařilo vlastníkovi prokázat. Tento

¹⁷² Účinnost právních prostředků proti organizovanému zločinu, IKPS, Praha 1999, str. 47

institut bývá obvykle označován jako „*asset forfeiture*“, tj. zabavení majetku. Přestože je angloamerická právní kultura v řadě aspektů odlišná od kontinentálně evropské a stěží lze v ní využívané právní instrumenty bez dalšího přebírat, považují alespoň jejich stručný popis za vhodný.

V USA byla možnost konfiskace nezákonně nabytého majetku významně posílena kongresem přijatým zákonem *Comprehensive Crime Control Act* z roku 1984 a dalšími zákony přijímanými v osmdesátých letech minulého století jak na úrovni federální, tak na úrovni jednotlivých států.

V současnosti tak může dojít v USA k zabavení nelegálně nabytého majetku jednak v souvislosti s odsouzením za trestný čin (v zásadě obdobně jako je tomu v České republice), zároveň je však tato možnost dána i ve specifickém *civilním řízení* a to na základě postupu známého jako „*civil forfeiture*“. Uvedené řízení se nevede proti soukromé osobě – vlastníkovi, nýbrž proti majetku jako takovému resp. konkrétní věci, která je „*žalována*“. Vlastník nemusí být vůbec osobou, která byla odsouzena za trestný čin, či z něj obviněna. Postačuje, je-li nad konkrétním majetkem vysloveno podezření, že nebyl získán legální činností a je již na jeho vlastníkovi, aby prokázal, že tomu tak není.¹⁷³ K prokázání legálního původu majetku se vyžaduje důkazní standard „*preponderance of the evidence*“, tedy nikoli jistota, že majetek je legálního původu, nýbrž vyšší pravděpodobnost, když za její naplnění se považuje dosažení alespoň 50 % její míry, úsudek je více pravděpodobný než nepravděpodobný.¹⁷⁴

Konfiskovaný majetek je následně veřejně prodáván či dražen. Získané peněžní prostředky jsou ukládány do zvláštního fondu (Department of Justice Assets Forfeiture Fund AFF), odkud jsou čerpány pro účely pomoci obětem trestné činnosti apod. Uvádí se, že ročně dojde průměrně k zabavení 8.400 kusů nelegálně získaného majetku, kdy příjem dosažený jeho prodejem se pohybuje

¹⁷³ A Guide to Equitable Sharing of Federally Forfeited Property for State and Local Law Enforcement Agencies, U.S. Department of Justice, March, 1994

¹⁷⁴ Rozhodnutí Lorda Denninga in **Miller v. Minister of Pension**

okolo 100 miliónů USD p.a. Ve státě Kalifornie bylo např. v roce 2004 vedeno více než 4.000 konfiskačních řízení, kdy v jejich rámci byl zabaven majetek v hodnotě více než 28 milionů USD.¹⁷⁵

Ani ve Spojených státech amerických však není existence civilní majetkové konfiskace prosta kontroverzí a iniciativ k jejímu zrušení. Uvádí se, že civilní konfiskace je zneužívána a často vede k postihu zcela bezúhonných osob. Předmětem kritiky a dle mého názoru v mnohém oprávněné je poukaz na skutečnost, že stát, rozsáhle personálně, technicky a finančně vybavený, přijetím takovéto úpravy rezignuje na své základní funkce a přenáší na jednotlivce veškerou procesní zátěž. Soukromá osoba, která aniž by řízení zahájila, či měla možnost jeho zahájení ovlivnit, je v něm nucena vynakládat značné prostředky spojené již s jeho samotným vedením, nehledě na konečný výsledek. Kvalitní právní pomoc, vyhledání a zajištění relevantních důkazů, to vše je pro jednotlivce obvykle finančně velmi zatěžující. Ve Spojených státech amerických totiž může být zahájeno konfiskační řízení prakticky proti jakékoli osobě, resp. dle tamní konstrukce proti jakékoli věci, takto pak může být konfiskován majetek i osob jinak zcela nemajetných.¹⁷⁶ Poměrně rozsáhlé pravomoci policejních orgánů zajišťovat operativně na místě samém majetkové hodnoty, které jsou následně konfiskovány pak i dle všeho vedou k jejich zneužívání k osobnímu prospěchu či šikaně vybraných osob.

Vedle Spojených států amerických zná obdobné instrumenty jakými je civilní konfiskace např. Kanada, Austrálie či Velká Británie.

¹⁷⁵ <http://www.justice.gov/marshals/assets> (zobrazeno 20. 12. 2009)

¹⁷⁶ Příklady z praxe: Ve státě Iowa byla žena obviněna z krádeže svetru v nákupním centru, jehož cena činila 25\$, následně jí byl zkonfiskován automobil upravený pro potřeby postižené dcery. Zdroj: **USA Today**, 5.8.1992. V jiném případě došlo ke konfiskaci domu, automobilu a dalších movitých věcí v New Jersey, kdy se mladá žena dopustila krádeže poštovního balíku v hodnotě 500\$. Zdroj: <http://www.isil.org/> (zobrazeno 20. 12. 2009)

7.9 Shrnutí problematiky

Domnívám se, že ani jeden ze shora uvedených modelů odčerpání majetku nabytého „nelegální činností“ není prostý vad, aby jej bylo možné bez dalšího následovat, resp. zavést do českého právního řádu. Lze v nich však nalézat prvky, které považuji za podnětné a které by mohly být v případě zavedení obdobné úpravy u nás rovněž uplatněny. Některá z mnou navrhovaných řešení by jistě ztěžovala státním orgánům pozici, není však účelem takového případného zákona pouze snadnost jeho aplikace. Nikdo by si zřejmě nedovolil tvrdit, že některá ustanovení trestního řádu a jejich využití obviněným v konečném důsledku vedou k tomu, že trestní stíhání mohou komplikovat a proto je třeba tyto z trestního procesního kodexu vyloučit. Odmítám tak řešení spočívající v absolutním zjednodušení pozice příslušného orgánu státní moci, jehož činnost by se měla omezit pouze na to, aby sbíral informace o množství majetku vybraných osob a po zhodnocení jejich možných příjmů byly tyto osoby, již ze samotné podstaty existence jejich majetku, nuceny nést v plné míře důkazní břemeno ohledně zákonnosti jeho nabytí. Takový model považuji za těžko slučitelný s moderním právním státem. Zároveň však zastávám názor, že není dlouhodobě možné, aby zůstala postižitelnost majetku závislá pouze na tom, zda se podaří osobu jím disponující usvědčit z trestného činu, či prokázat jinou přímou souvislost nabytí majetku s trestným činem. S ohledem na uvedené tak navrhuji uzákonění možnosti, která fakticky k odčerpání nelegálně nabytého majetku povede, kdy však považuji za vhodné učinit jisté korekce v zájmu zachování práv jednotlivce a trvat na některých zásadách:

- a) Důsledně by mělo být řízení vedeno po soudní linii, nikoli po linii správní. Z tohoto důvodu nejsem zcela přesvědčen o správnosti postupu cestou řízení daňového, jako je tomu ve Spolkové republice Německo.

Také některé české předvolební návrhy z roku 2009 počítaly se zavedením sankční daně, tzv. „*superdaně*“ dokonce až 100%.¹⁷⁷ Takový model považuji za nesprávný, jdoucí proti samotnému principu institutu daně, neboť daň o sazbě 100% není svojí podstatou již ani daní, nýbrž nástrojem odnětí veškerého příjmu nabytého v daném období navíc orgánem výkonné moci. V tomto směru tak uvedené návrhy nelze považovat ani za inspirované německou právní úpravou, neboť ta vychází pouze ze zvýšené daňové sazby 50% a zachovává alespoň elementární daňové principy.

- b) Úprava konfiskace majetku ve smyslu této kapitoly by měla být striktně obsažena mimo normy trestního práva hmotného a procesního, neboť není slučitelná se zásadami uznávanými v těchto odvětvích. Zavádění nižších důkazních standardů do trestního řízení či dokonce převrácení důkazního břemene, majících za cíl usnadňovat konfiskaci majetku, odmítám (srov. oddíl 7.5 a tzv. rozšířené propadnutí věci dle ustanovení § 73 StGB). Uvedené by mohlo vést k erozi základních principů trestního práva, jimiž jsou např. *zásada materiální pravdy*, *presumpce neviny*, *individuální odpovědnosti za trestný čin* apod. Následně by se pak mohla objevit snaha o legislativní „zjednodušování“ i dalších problémů vznikajících při praktické činnosti orgánů činných v trestním řízení, což nelze připustit.
- c) Případné civilní konfiskační řízení by nemělo být dle mého názoru zahajováno bez dalšího pouze na základě zjištění, že konkrétní osoba disponuje větším majetkem, než činí její oficiální příjmy. Soud by se v takovém případě návrhem mohl odmítnout zabývat. Návrh by měl být dle mého názoru doprovázen tvrzeními a důkazy, z nichž by bylo možné mít alespoň za osvědčené či předpokládat, že by původ majetku jednotlivce nemusel být legální. K tomuto by sloužily např. skutečnosti zjištěné v rámci trestního řízení vedeného proti osobám, u nichž se

¹⁷⁷ <http://volby.ihned.cz/c1-37809750-cssd-pripravila-dve-superdane-76-a-100-procent> (zobrazeno 20. 12. 2009)

nepodařilo jednoznačně prokázat vinu za trestný čin, důkazy o obchodních vazbách na osoby z podsvětí, které byly za svoji činnost odsouzeny, či vazbách na společnosti takovými osobami ovládanými. Zkrátka okolnosti, které samy o sobě nelze považovat za protiprávní a trestné, přesto však mohou vyvolávat důvodné podezření, že konkrétní osoba svůj majetek nenabyla legálně. Byť nelze připustit, aby prokázání viny pouze ohledně několika z více dílčích útoků závažného pokračujícího trestného činu (např. trestný čin dle ustanovení § 283 trestního zákoníku spáchaný v organizované skupině, jímž měl pachatel získat majetkový prospěch ve výši 0,6 mil. Kč) mělo presumovat vinu i za další dostatečně neprokázané skutky, nedomnívám se, že po společnosti lze spravedlivě požadovat, aby měla absolutní důvěru např. k nemovitému majetku blízkého příbuzného takového pachatele v ceně 20 milionů korun, kterýžto příbuzný však dosahuje po celý život příjmu nikoli vyššího než 15.000,- Kč měsíčně. Zahájením takového řízení by přeci nešlo o konečné a nevyvratitelné pojetí majetku dané osoby za majetek nabytý závažnou trestnou činností, účastník by měl možnost jeho legální původ v řádném, zákonném a hlavně vyšší instancí přezkoumatelném procesu tvrdit a na podporu svých tvrzení navrhnout důkazy.

Je třeba zároveň koncepčně zvážit, zda cílem právní úpravy má být především konfiskace majetku získaného trestnou činností nebo, případně také konfiskace majetku, při jehož nabytí nebyly splněny veškeré povinnosti stanovené právním řádem, a to zejména povinnosti daňové. Je totiž možné, že aplikace právní úpravy by v praxi fakticky směřovala k postižení majetku, který nebyl „pouze řádně zdaněn“. Neplnění daňových povinností je samozřejmě jednáním protiprávním a jsou-li splněny další podmínky trestní odpovědnosti, půjde o jednání, jež naplňuje skutkovou podstatu trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby dle ustanovení § 240 tr. zák. Je jistě možná úprava zaměřená jak k postihu nezdaněných příjmů (když trestným zde není již samotné nabytí majetku, nýbrž až následné úmyslné nesplnění daňových povinností spočívající v neodvedení části příjmu jako daně, resp. jiné povinné

platby), tak k postihu majetku nabytého již samotnou trestnou činností. Z dané koncepce by pak měla vycházet zejména i výše postihu majetku, ohledně něhož by nebyl zákonem požadovaným způsobem prokázán jeho původ, když v případě majetku nabývaného trestnou činností jistě není důvodu, aby byl tento postihován jen např. co do 50 % jeho výše po vzoru německé úpravy. Pokud by koncepce konfiskační normy směřovala také k postihu nezdaněných příjmů, pak by nemělo zřejmě přicházet v úvahu postižení majetku, ohledně něhož nebyl zákonem požadovaným způsobem prokázán původ ve 100 % jeho výše, když v takovém případě by se zřejmě jednalo o postih neadekvátně přísný. Jak je již uváděno výše, ani sankční daň by neměla dosahovat 100 % nabytého majetku. Nejedná se zde o snahu preferovat a zvýhodňovat subjekty jednající v rozporu s daňovými předpisy, nýbrž o poukaz na potřebu zachování určité přiměřenosti a proporcionality v postihu směřujícím vůči majetku pořízenému z příjmů, ohledně nichž nebyly splněny „pouze“ daňové povinnosti. Otázku zaměření konfiskačního předpisu je třeba vhodně zvážit také proto, že v případě, kdy by tzv. sankční daň postihující majetek s neprokázaným původem dosahovala např. výše 50 % takového majetku, tak by mohlo v důsledku její aplikace docházet k tomu, že stát by pouze „zdanil příjmy pocházející z trestné činnosti“ takovouto 50 % daní, čímž by zbývající příjmy ve své podstatě legalizoval. Za situace, kdy náklady na legalizaci výnosů pocházejících z trestné činnosti jsou již nyní značné, je otázkou, zda by byl takovýto nástroj účinný k postihu příjmů organizovaného zločinu a zda by mu stát paradoxně nepomohl v legalizaci jeho zisků.

V souvislosti s obrácením důkazního břemene je také třeba zhodnotit, zda určitým způsobem „nezměkčit“ povinnosti subjektu, jenž by byl povinen původ nabytého majetku prokazovat. Bylo by tak např. vhodné zvážit, zda za situace, kdy by byl vlastník majetku nucen prokazovat jeho původ, nestanovit povinnost tento původ pouze „osvědčit“, nikoliv tedy bez pochybností prokázat, když takové zpětné prokazování může být zejména s ohledem na časový odstup mimořádně problematické. Institut osvědčení (nikoliv tedy prokázání) určité skutečnosti je přitom civilnímu právu procesnímu znám, jakkoliv tento nenachází uplatnění v konečném rozhodování ve věci samé, ale v řízeních svou

povahou předběžných (např. při rozhodování o předběžných opatřeních dle ustanovení § 74 a násl. zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu či v řízení o nařízení soudního prodeje zástavy dle § 200y a násl. téhož zákona).

Ve světle všech shora uvedených argumentů se tak domnívám, že český zákonodárce by zavedení nástrojů umožňujících dosahování výše uvedených účelů měl zvážit.¹⁷⁸ Země jako Velká Británie, USA, Austrálie či Kanada tradičně ctí ochranu základních lidských práv a zejména i ochranu práva vlastnického. Jsou-li v nich podobné instituty uzákoněny, nedomnívám se, že by jejich zavedení do českého právního řádu s některými korekcemi mělo být odmítáno a vnímáno apriori jako nepřípustné omezení práv jednotlivce.

¹⁷⁸ K uvedenému se přiklání např. i prof. Jan Musil, srov. např. **Musil J.:** Připravit se včas na boj s organizovanou kriminalitou. Československá kriminalistika, 1992, č. 2

ČÁST III. TRESTNÍ PRÁVO PROCESNÍ VÝBRANÉ OTÁZKY

Kapitola VIII.

Procesní nástroje boje s organizovaným zločinem

8.1 Úvod

Nutným předpokladem pro úspěšný boj s organizovaným zločinem je vhodná procesněprávní úprava umožňující jeho efektivní vyšetřování. K tomuto účelu by měl sloužit zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád jako celek, resp. veškeré orgánům činným v trestním řízení dané nástroje, z nichž některé lze však považovat za sloužící boji s organizovaným zločinem především.

Státní moc je možné vykonávat pouze způsobem a v mezích stanovených zákonem ve smyslu ustanovení čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Orgány činné v trestním řízení tak nemají možnost volit při vyšetřování pachatelů organizovaného zločinu libovolné metody, které by tomuto mohly nejlépe sloužit, nepřipouští-li je zákon. V oblasti organizovaného zločinu je možnost rozšíření pravomocí orgánů činných v trestním řízení tradičně problematická, neboť se dostává do kolize s řadou základních lidských práv a svobod. Většina do českého trestního procesu zavedených institutů tak byla předmětem diskusí a kritiky, neboť tyto v různé míře vždy omezily některou z do té doby nedotknutelných sfér života jednotlivce. Vzpomeneme-li například ustanovení § 8 odst. 2 tr. řádu umožňující prolomení bankovního tajemství či ustanovení § 55 odst. 2 tr. řádu připouštějící možnost utajení svědka, nalezneme v souvislosti s jejich aplikací kontroverzí více než dost. Ještě více jich nalezneme u institutů, o jejichž zavedení se čas od času hovoří, např. tzv. *agent provokatér*.

8.2 Procesní nástroje boje s organizovaným zločinem dle trestního řádu

Dle znění trestního řádu účinného do 31. 12. 2009 bylo možné za nástroje sloužící právě boji s organizovaným zločinem považovat zejména následující:

a) dle ustanovení § 8 odst. 2 tr. řádu již zmiňovaná možnost státního zástupce či soudce *požadovat údaje, které jsou předmětem bankovního tajemství a údaje z evidence cenných papírů*;

b) dle ustanovení § 8 odst. 3 tr. řádu možnost nařídit *sledování bankovního účtu nebo účtu u osoby oprávněné k evidenci investičních nástrojů*;

c) dle ustanovení § 55 odst. 2 tr. řádu. možnost utajení *podoby a identity svědka*, jestliže jemu nebo osobě blízké v souvislosti s podáním svědectví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí;¹⁷⁹

d) dle ustanovení § 79a a násl. tr. řádu *zajištění peněžních prostředků na účtu, zaknihovaných cenných papírů, nemovitosti a jiné majetkové hodnoty*;¹⁸⁰

e) dle ustanovení § 88 tr. řádu *odposlech a záznam telekomunikačního provozu*;¹⁸¹

f) tzv. *operativně pátrací prostředky*, tedy *předstíraný převod* ve smyslu ustanovení § 158c tr. řádu, *sledování osob a věcí* ve smyslu ustanovení § 158d tr. řádu a *použití agenta* ve smyslu ustanovení § 158e tr. řádu, je-li vedeno

¹⁷⁹ Srov. např. **Král V.**: K novele zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením. Trestněprávní revue, 2005, č. 9

¹⁸⁰ Srov. např. **Fryšták, M.**: Zajištění prostředků na účtu banky a možnost jejich vydání oprávněné osobě. Trestněprávní revue, 2005, č. 8

¹⁸¹ Srov. např. **Mandák, V.**: Odposlech a záznam telekomunikačního provozu advokáta, Bulletin advokacie, 1995, č. 3, nebo **Souček, J., Škrabalová, A.**: Odposlech a záznam telekomunikačního provozu z pohledu de lege lata i de lege ferenda. Trestní právo, 2002, č. 4, **Vantuch, P.**: K možnosti využití odposlechů a záznamů telekomunikačního provozu jako důkazu ve věci. Bulletin advokacie, 2005, č. 11, **Vantuch, P.**: Kdy lze užít odposlech telekomunikačního provozu jako důkaz proti obviněnému. Bulletin advokacie 2006. č. 11.

trestní řízení pro trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny;

g) dle ustanovení § 159a tr. řádu daná možnost *dočasného odložení zahájení trestního stíhání*, jestliže to je třeba k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny.

V souvislosti s přijetím nové trestněprávní úpravy dle zákona č. 40/2009 Sb. došlo u pod písmeny a), e), f) a g) uvedených nástrojů k určitým terminologickým změnám v důsledku novely trestního řádu provedené zákonem č. 41/2009 Sb., resp. nahrazením dřívějšího pojmu zločinného spolčení pojmem organizované zločinecké skupiny dle ustanovení § 129 tr. zák. Podstata a smysl uvedených procesních institutů však zůstaly zachovány. Novinkou je však ustanovení § 178a tr. řádu upravující institut tzv. *spolupracujícího obviněného*.

Kapitola IX.

Institut korunního svědka a jeho podoba v právním řádu ČR

9.1 Úvod k institutu korunního svědka

Zásadním problémem, s nímž se orgány objasňující organizovaný zločin setkávají, je důkazní nouze při jeho vyšetřování. Důvodem této skutečnosti jsou zejména následující faktory:

a) *Profesionalita organizovaných zločineckých skupin*

Organizovaný zločin je páchán profesionálními zločinci. Tito věnují při své nezákonné činnosti maximální úsilí jejímu zakrytí, využívají přitom nejmodernějších technických prostředků, nebrání se fyzické likvidaci nepohodlných svědků, jejich manipulaci apod.¹⁸² Organizovanému

¹⁸² Srov. např. **Musil J.**: Připravit se včas na boj s organizovanou kriminalitou. Československá kriminalistika, 1992, č. 2

zločinu mohou být nápomocny také korumpované osoby působící ve státní správě, které jej včas varují před připravovanými zásahy bezpečnostních složek. Organizovaný zločin si je dobře vědom, že má-li expandovat a působit kontinuálně, musí činit veškerá opatření ke znemožnění jeho odhalení.

b) *Mlčenlivost členů organizovaných zločineckých skupin*

Členové tradičních zločineckých skupin jsou v souladu s přísnými pravidly povinni k absolutní mlčenlivosti ohledně jejich činnosti. Porušení takového závazku může být spojeno s velmi závažnými důsledky včetně smrti.¹⁸³ Orgány vyšetřující rozsáhlou organizovanou kriminalitu tak nemohou příliš očekávat, že se jim podaří obviněného člena zločinecké skupiny přesvědčit k svědectví proti jejím ostatním členům, odkrytí jejich ilegálních aktivit, označení spolupracujících osob ve státních orgánech apod. Jev, s nímž se lze setkat při vyšetřování jednoduché skupinové kriminality, kdy jednotliví obvinění svalují vinu vzájemně jeden na druhého, je u profesionálních zločineckých skupin zcela výjimečný.

c) *Hierarchická struktura zločineckých skupin*

Tento prvek účinně chrání skutečné vedení zločineckých skupin s největším podílem odpovědnosti na nezákonných činnostech před možností identifikace. Důsledné oddělení nejvyššího „*managementu*“ od níže postavených vykonavatelů jeho vůle spojené s přísnou mlčenlivostí všech členů skupiny jej prakticky znemožňuje zjistit a postihnout. V případě zajištění řadových členů skupiny jsou pak tyto velmi rychle nahrazeni a činnost organizace může nadále pokračovat.

Autoři zabývající se statistikou organizovaného zločinu upozorňují na její nespolehlivost a potřebu zdokonalení. Všeobecně se má za to, že u žádného

¹⁸³ Tzv. „*omerta*“ – zákon mlčenlivosti je základním pravidlem zločineckých organizací, provázejícím je historicky již od jejich počátku.

jiného druhu kriminality se nepředpokládá tak dokonalá schopnost pachatelů utajovat trestnou činnost, jako u organizované kriminality.¹⁸⁴ Někdy se dokonce uvádí, že „*poznaná organizované kriminalita je toliko špatně organizovanou kriminalitou*“.¹⁸⁵ Většina právních řádů se tak snaží nalézat efektivní nástroje, které by důkazní obtíže spojené s vyšetřováním organizovaného zločinu pomohly překonat. V této souvislosti je jako jedna z možností diskutován a v řadě zemí uplatňován institut tzv. *korunního svědka*.¹⁸⁶ Tento byl původně znám angloamerickému právu jako tzv. „*accomplice witness*“¹⁸⁷ či „*crown witness*“¹⁸⁸. Dříve měl však širší význam a mohl být využíván při vyšetřování jakékoli trestné činnosti, jako svědek podporující obžalobu. Teprve koncem dvacátého století došlo k přizpůsobení tohoto institutu právě pro vyšetřování nejzávažnější organizované kriminality a terorismu. V jejich souvislosti se označení korunní svědek také postupně vžilo. Dnes je tak pojem korunního svědka spojován nikoli s jakýmkoli svědkem činným ve prospěch obžaloby, nýbrž rozumí se jím obecně spolupachatel trestného činu nebo účastník na trestném činu, který uzavře s orgány činnými v trestním řízení dohodu o tom, že bude pravdivě vypovídat a přispěje tak k odhalení nebo usvědčení jiného spolupachatele (účastníka). Korunní svědek je za podání takového svědectví „honorován“ tím, že se mu poskytne privilegium nestíhatelnosti, beztrestnosti nebo zmírnění trestu či eventuálně též zvláštní ochrana před pomstou.¹⁸⁹ Korunní svědek se tak ocitá v dvojjediné roli jako osoba, proti níž se trestní stíhání vede a zároveň jako mimořádně významný důkazní prostředek. Účelem institutu korunního svědka je především objektivita jeho výpovědi jakožto

¹⁸⁴ **Musil J.:** Připravit se včas na boj s organizovanou kriminalitou. Československá kriminalistika, 1992, č. 2

¹⁸⁵ **Burghard, W.:** Organisierte Kriminalität. Kriminalistik, 1990, č. 10

¹⁸⁶ V německé literatuře tzv. „*Kronzeuge*“, v italské „*pentiti*“, v polské „*świadek korony*“

¹⁸⁷ Volně přeloženo jako „*svědek spolupachatel*“

¹⁸⁸ Volně přeloženo jako „*korunní svědek*“, tj. svědek, který vypovídal ve prospěch obžaloby. S ohledem na koncepci britského trestního práva se označením korunní nemyslí význam hlavní svědek, ale svědek královny, tedy koruny, která reprezentuje stát prostřednictvím obžaloby.

¹⁸⁹ **Musil, J.:** Korunní svědek - ano, či ne? Trestní právo, 2003, č. 4, č. 5

důkazního prostředku nedeformovaného motivem vlastní obhajoby, jinak přirozené každému obviněnému. Pravdivé a úplné svědectví obviněné osoby pocházející ze struktury zločinecké skupiny bude nesporně vždy mimořádným přínosem pro zjištění skutkového stavu dané věci. Jednota však nepanuje v otázce, zda vůbec a případně v jakém rozsahu lze za poskytnutí takového svědectví obviněné „odměňovat“. Ve světle tradičních zásad trestního práva lze v souvislosti s korunním svědkem poukázat na několik kontroverzí. V nejjobecnější rovině při jeho využití dochází k prolamování principu oficiality a rezignaci na zjištění, vyšetření a potrestání pachatele často mimořádně závažných trestných činů. Veřejná moc tak upouští v konkrétním případě na jednu ze svých základních úloh - vynucování dodržování právních norem a to dokonce norem trestních, které jsou garantem ochrany těch nejzákladnějších společenských hodnot. Na druhé straně se však od takového postupu očekává, že přinese posílení často nulové či minimální důkazní pozice proti mnohem většímu počtu pachatelů organizované kriminality. Argumentovat lze výjimečnou nebezpečností organizovaného zločinu legitimující využití výjimečných prostředků. Dle J. Musila je za svízelné důkazní situace při odhalování organizovaného zločinu stát oprávněn, aby zákonem omezil některé ústavní principy, musí však postupovat tak, aby zabránil svévoli státních orgánů, tj. musí dostatečně určitě (příkaz určitosti právní normy) stanovit podmínky aplikace zaváděných institutů.¹⁹⁰

Efektivní využití institutu korunního svědka tak sice znamená ustoupit zcela či zčásti od potrestání jednotlivého pachatele trestného činu, avšak zároveň dosáhnout vyšetření a potihu zbývající části zločinecké skupiny a tím jí zkomplikovat další činnost. Dosažení takového účelu je společensky výrazně prospěšnější než postih jednotlivce, který činnost skupiny prakticky nijak neohrozí.¹⁹¹

Objevují se však i ohlasy kritické. Krajní možnost aplikace institutu korunního svědka může vyústit v jeho absolutní beztrestnost v případech

¹⁹⁰ **Musil, J.:** Korunní svědek - ano, či ne? Trestní právo, 2003, č. 4, č. 5

¹⁹¹ **Chmelík, J.:** Úvahy k agentu provokatérovi a korunním svědkovi. Kriminalistika, 2005, č. 1

závažných trestných činů. V této souvislosti se zejména mezi právními teoretiky vyslovují negativní stanoviska poukazující na nevhodnost jakýchkoli záruk faktické beztrestnosti pachatelům trestné činnosti. Uznává se, že je třeba provést určité zásahy do trestního práva, aby bylo možno čelit závažným formám kriminality, zejména organizovanému zločinu. Přitom je však nutné setrvat na základních principech právních. Výslovně je upozorňováno na riziko, že nové instituty zamýšlené k potlačování organizovaného zločinu mohou mít nepředvídané důsledky. Pokud jde o sankční politiku, je připomínán princip osobní odpovědnosti. Je-li považováno za nezbytné poskytovat určité výhody osobám, které se přestaly podílet na činnosti kriminálních organizací a začaly spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení, mělo by se jednat pouze o beztrestnost členství ve zločinecké organizaci a to za předpokladu, že pachatel dobrovolně opustil tuto organizaci dříve, než došlo k jeho policejnímu vyšetřování. V ostatních případech je možné uložit pouze mírnější trest. Za žádných okolností však nemá docházet k beztrestnosti pachatelů, srov. např. závěry z XVI. Kongresu Mezinárodní společnosti pro trestní právo - AIDP, který se konal v Budapešti ve dnech 5. - 11. 9. 1999.¹⁹²

Praktické riziko korunního svědka osobně spatřuji ve velmi obtížné přezkoumatelnosti jeho výpovědi jakožto důkazního prostředku, resp. verifikaci jeho věrohodnosti důkazními prostředky ostatními. Základním důvodem využití korunního svědka je obvykle důkazní nouze, do níž se obžaloba dostává. V případech, kdy bude trestná činnost dobře prokazatelná jinak, nebude nutné služeb korunního svědka využít, obžaloba si vystačí s důkazy ostatními a potenciální korunní svědek bude standardně stíhán a potrestán v souladu se zásadou legality. Korunní svědek tak často bude jedním z mála či dokonce jediným přímým důkazním prostředkem v daném trestním řízení. V případě, kdy se již jednou rozhodne takto vystupovat, se bude snažit vytěžit maximální výhody z tohoto plynoucí. Lze tak od něj očekávat zejména i přizpůsobení výpovědi k jeho vlastnímu prospěchu a naopak k tíži osob, vůči nimž svědčí. Je tak nutné, aby orgány činné v trestním řízení výpověď korunního svědka

¹⁹² **Karabec Z.**, Mezinárodní aspekty boje proti organizovanému zločinu, Kriminallistika, 2004, č. 1

hodnotily vždy s opatrností a pokusily se ji pokud možno konfrontovat s důkazy dalšími.

9.2 Korunní svědek a jeho vývoj v zahraničí

Institut korunního svědka se velmi osvědčil např. v Itálii, která se s vyšetřováním a postihem organizovaného zločinu dlouho bezúspěšně potýkala. Italský zákonodárce přijal v roce 1991 právní úpravu, která umožnila poskytnout zvláštní ochranu, beztrestnost a dokonce i finanční prospěch členům zločineckých organizací, kteří se rozhodli porušit tradiční zákon mlčenlivosti italské mafie – „*omertu*“ za účelem pomoci justičním orgánům. Jedná se o tzv. „*leniency programs*“.¹⁹³ Zkušenosti italské justice s korunním svědkem jsou mimořádně pozitivní, což potvrzuje i podrobná studie tohoto institutu z října roku 2009, Korunní svědek a organizovaný zločin, teorie a realita v Itálii.¹⁹⁴

Přimět členy organizovaných zločineckých skupin k porušení zásad po generace ovládajících jejich činnost však nebylo jednoduché. Jedním z prvních, kdo se rozhodl porušit zákon *omerty* ve Spojených státech amerických byl Joseph Valachi, který 9. září 1963 vystoupil se svým svědectvím před americkým kongresem. Výslech, který trval několik dní a přenášela jej televize i rozhlas, vedl demokratický senátor John L. McClellan.¹⁹⁵ Valachi detailně popsal strukturu mafie, její praktiky, rituály, zákony, pojmenoval klíčové osoby a veřejně přiznal obrovský rozsah působnosti, který mafie měla.¹⁹⁶ Jeho svědectví přímo nevedlo ke stíhání konkrétních osob, Valachi nebyl korunním svědkem v pravém slova smyslu, avšak díky informacím, které poskytl, měla policie v následujících letech vyšší úspěšnost při objasňování organizovaného

¹⁹³ *leniency* – omilostnění, shovívavost

¹⁹⁴ **Acconciay, A., Immordino, G., Piccolox S., Rey P.:** *Witnesses and Organized Crime: Theory and Evidence from Italy*, 2009

¹⁹⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Joe_Valachi (*zobrazeno 27. 12. 2009*)

¹⁹⁶ **Maas, P.:** *The Valachi papers*, New York, 1968

zločinu. Jeho jednání tak inspirovalo zvýšenou snahu justice získat svědectví osob přímo zevnitř organizovaných skupin.

Za zásadní bývá považováno zejména svědectví Tommase Buscetta, který byl jako dřívější zločinec klíčovým svědkem v procesu se členy mafiánských rodin vedeném v Itálii v osmdesátých letech minulého století a který vyvrcholil uvězněním jejich 350 členů. Jeho svědectví zejména pomohlo odkrýt hierarchickou strukturu italských zločinných organizací a členy jejich nejvyššího vedení. Tommaso Buscetta byl následně přestěhován zřejmě do Spojených států amerických, kde začal žít pod novou identitou. Právě z obav pomsty ze strany zločineckých organizací se do přijetí zákona na ochranu korunních svědků z roku 1991 dařilo získávat svědectví osob, jako byl Tommaso Buscetta jen výjimečně. V důsledku legislativního zakotvení této možnosti nastal výrazný zlom a ke spolupráci s italskou justicí se odhodlalo do roku 2009 více než tisíc dřívějších zločinců. Zároveň však mnozí věrni svým zásadám upřednostnili doživotní tresty před porušením pravidla omerty.¹⁹⁷

Institut korunního svědka byl postupně zaveden také do právního řádu Spojených států amerických, Kanady či Spolkové republiky Německo. Problematika korunního svědka pak velmi úzce souvisela s otázkou jeho utajení, neboť právě skutečnost, že bude korunnímu svědkovi poskytnuta maximální možná ochrana včetně možnosti změny jeho identity, bydliště či dokonce podoby, byla přirozeným předpokladem jeho rozhodnutí svědčit proti organizovanému zločinu. Např. ve Spojených státech amerických byl zvláštní program na ochranu svědka „*Witness Security Program*“ zaveden zákonem na kontrolu organizované kriminality z roku 1970 *Organized Crime Control Act* a následně pak doplněn zákonem na kontrolu kriminality z roku 1984 – *Comprehensive Crime Control Act*.

¹⁹⁷ Např. Raffaele Cutolo, Luciano Liggio, Bernardo Provenzano, Totò Riina či Francesco Schiavone, opakovaně odmítli jakoukoli formu spolupráce s prokuraturou.

9.3 Korunní svědek v České republice

Byť se v zahraničí dlouhodobě ukazovala účinnost tohoto nástroje v boji s organizovaným zločinem, v českém trestním procesu dlouhodobě chyběl a jeho zavedení patřilo k často diskutovaným otázkám. Legislativně pro něj sice nemělo být užito termínu „korunní svědek“, svým obsahem však tomuto zákonné pojetí mělo odpovídat.¹⁹⁸

Úprava připravovaná již od roku 2002 měla být obsažena v trestním řádu a provázána s institutem anonymního svědka dle ustanovení § 55 odst. 2 tr. řádu. Počítala se stádiem dočasného přerušování trestního stíhání korunního svědka a následně jeho úplným zastavením. Zamýšlelo se uzákonění tzv. „řízení proti pachateli v mimořádných případech“, jehož trestní stíhání mělo být přerušeno, pokud se jako obviněný dozná a sdělí státnímu zástupci skutečnosti, které by byly způsobilé přispět k objasnění trestné činnosti organizované zločinecké skupiny, dříve zločinného spolčení. Následně pak mělo dojít v případě, že obviněný splnil veškeré požadavky zákona a svojí výpovědí skutečně přispěl k objasnění organizované kriminality, k definitivnímu zastavení jeho trestního stíhání.

Návrh směřoval k možnosti využití korunního svědka jak v přípravném řízení trestním, kde by byl v procesním postavení obviněného či podezřelého, tak v řízení před soudem, kde by byl obžalovaným či spoluobžalovaným. V přípravném řízení mohlo být trestní stíhání korunního svědka (obviněného) dočasně přerušeno nebo dočasně odloženo za předpokladu, že:

- a) oznámí státnímu zástupci skutečnosti, ze kterých je zřejmé, že jsou způsobilé zcela výjimečným způsobem přispět k objasnění zvláště závažného trestného činu spáchaného členy organizované skupiny nebo ve prospěch tehdy ještě zločinného spolčení a k odhalení jeho pachatelů, nebo pomohou zamezit přípravě, pokusu nebo spáchání takového trestného činu a zaváže se podat úplnou a pravdivou výpověď o těchto

¹⁹⁸ Institut korunního svědka je svým označením univerzálním, avšak každý právní řád jej uplatňuje v různě modifikované podobě a nemá tak všude totožný obsah. Shoduje se však v základních rysech.

skutečnostech, zejména o okolnostech a osobách zúčastněných na spáchání takového trestného činu;

b) prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě; takové prohlášení učiní rovněž o dalších trestných činech, které do tohoto okamžiku spáchal;

c) pokud to jeho poměry umožňují, zaváže se vydat prospěch, který získal spácháním trestného činu a nahradit škodu, která byla tímto trestným činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavře dohodu, anebo učiní jiná opatření k její náhradě.

V následném trestním řízení měl obviněný, jehož trestní stíhání bylo dočasně přerušeno vypovídat v procesním postavení svědka. Teprve poté, co by bylo trestní řízení o objasňovaném trestném činu ukončeno, rozhodl by státní zástupce, že se trestní stíhání obviněného – korunního svědka zastavuje za splnění podmínek, že korunní svědek podal v řízení o objasňovaném trestném činu úplnou a pravdivou výpověď, vykonal povinnosti uložené v rozhodnutí o dočasném přerušování trestního stíhání a nedopustil se v době dočasného přerušování trestního stíhání úmyslného trestného činu. V případě nesplnění uvedených podmínek by státní zástupce rozhodl, že se v původním trestním stíhání obviněného bude pokračovat.

Vedle přípravného řízení byl institut korunního svědka v modifikované podobě zamýšlen i pro řízení před soudem, kde měl mít postavení obžalovaného, označeného jako „*spolupracující obviněný*“. Tímto byl obviněný, který nesplňoval podmínky pro dočasné přerušování trestního stíhání, pokud se zavázal podat úplnou a pravdivou usvědčující výpověď o objasňovaném trestném činu dalších osob a zároveň se sám doznal ke spáchání trestného činu.¹⁹⁹ Jeho přispění k odhalení organizované trestné činnosti mělo

¹⁹⁹ Musil, J.: Korunní svědek - ano, či ne? Trestní právo, 2003, č. 4, č. 5

být honorováno možností uložit mu trest pod dolní hranicí trestní sazby. Institut spolupracujícího obviněného našel svůj odraz v dnešní právní úpravě.

9.4 Spolupracující obviněný

K zavedení obdoby korunního svědka do českého právního řádu oproti původním návrhům ve značně zúžené podobě došlo novelou trestního řádu č. 41/2009 Sb., jíž byl zaveden institut tzv. *spolupracujícího obviněného*. Je otázkou, zda se dá hovořit o korunním svědkovi v pravém slova smyslu, neboť oproti některým zahraničním úpravám mu nejsou zdaleka garantována taková privilegia. Přesto se domnívám lze spolupracujícího obviněného za korunního svědka v podmínkách českého právního řádu považovat.

Institut spolupracujícího obviněného upravený nově v ustanovení § 178a tr. řádu umožňuje státnímu zástupci v obžalobě označit obviněného za spolupracujícího, pokud obviněný:

- a) oznámí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobilé významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny, nebo které pomohou zabránit dokonání takového zločinu, a zaváže se podat jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem úplnou a pravdivou výpověď o těchto skutečnostech,
- b) dozná se k činu, pro který je stíhán, přičemž nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho doznání bylo učiněno svobodně, vážně a určitě, a
- c) prohlásí, že souhlasí s tím, aby byl označen jako spolupracující obviněný,

a považuje-li státní zástupce takové označení za potřebné vzhledem k povaze trestného činu, k jehož objasnění se obviněný zavázal, a to i s přihlédnutím k trestnému činu uvedenému v doznání obviněného, k osobě obviněného a k

okolnostem případu, zejména zda a jakým způsobem se obviněný podílel na spáchání trestného činu, k jehož objasnění se zavázal a jaké následky svým jednáním způsobil.

Získání statusu spolupracujícího obviněného je pak spojeno s možností mimořádného snížení trestu odnětí svobody dle ustanovení § 58 odst. 4 tr. zák., srov. blíže kapitola VI.

9.5 K hodnocení platné právní úpravy

Zavedení institutu spolupracujícího obviněného lze hodnotit pozitivně, byť se jedná o úpravu prozatím velmi opatrnou. Nedomnívám se tak, že ve své současné podobě významně zefektivní boj s organizovaným zločinem, za významný však považuji již samotný fakt, že si našel místo v právním řádu a do budoucna lze snad očekávat jeho detailní precizaci v návaznosti na požadavky soudní praxe. V této souvislosti považuji za vhodné pamatovat následujících zásad, které u dnešního institutu spolupracujícího obviněného postrádám:

- a) za přispění k odhalení organizované kriminality by měl být privilegovaný přístup spolupracujícímu obviněnému zákonem jasněji garantován, tedy posílit postavení spolupracujícího obviněného;
- b) status spolupracujícího obviněného by neměl na druhé straně nikdy vést k formální či faktické beztrestnosti za spáchaný trestný čin;
- c) o spolupracujícím obviněném by mělo být rozhodováno dle přesněji formulovaných procesních pravidel

9.6 Nedostatečná garance práv spolupracujícího obviněného

Základním předpokladem vhodného uplatnění korunního svědka je jeho dostatečná motivace k pravdivému a úplnému svědectví. Ustanovení § 178a tr. řádu a zejména ustanovení § 58 odst. 4 tr. zák. upravující možnost mimořádného

snížení trestu odnětí svobody jsou dle mého názoru formulovány velmi obecně a představují až příliš široký prostor pro uvážení státního zástupce i soudce. Status spolupracujícího obviněného totiž v krajním případě umožní uložení trestu pouze symbolického při aplikaci ustanovení § 58 odst. 4 tr. zák. s možností soudu vůbec nebýt vázán ustanovením § 58 odst. 3 tr. zák., na druhé straně však nemusí být soudem nikterak zásadně zohledněn a zůstane pouhou polehčující okolností dle ustanovení § 41 písm. m) tr. zák. Spolupracujícímu obviněnému se zákonem nepřiznává žádné garantované minimum a v praxi zřejmě nebude využíván natolik často, aby se mohla vytvořit ustálená a jednotná praxe státních zastupitelství. Široce vymezená diskreční pravomoc doprovázená nižší četností využívání institutu značně omezují právní jistotu osob, které se rozhodnou jako spolupracující obvinění působit a předvídatelnost rozhodování orgánů činných v trestním řízení v této oblasti. Lze snad v praxi očekávat, že v řízeních, kde bude využití spolupracujícího obviněného připadat do úvahy, proběhne určitá komunikace mezi policejními orgány, resp. státním zástupcem a obviněným, jejímž obsahem bude neformální dohoda o podmínkách získání statusu spolupracujícího obviněného. Takovýto postup však nemá oporu v zákoně. Byť se lze i dnes v praxi setkat s možností předběžně dojednat s dozorcujícím státním zástupcem např. podmíněné zastavení trestního stíhání ještě před tím, než obviněný započne plnit nutné požadavky dle ustanovení § 307 tr. řádu, jsou takovéto dohody pouze „*džentlenskými*“, jejichž vynutitelnost a závaznost vůči orgánům činným v trestním řízení je nulová. Aniž bych si dovolil generalizovat, přísliby, jimž se dnes některým obviněným dostává ze stany vyšetřujícího policejního orgánu za doznání, či učinění výpovědi vůči ostatním spoluobviněným, jsou mnohdy za hranicí zákonnosti, činěné vědomě nepravdivě. Mám tak určitou obavu, aby obdobně úskočně nemohlo být v přípravném řízení slíbeno konkrétnímu obviněnému označení za spolupracujícího obviněného spojené s privilegovaným postupem soudu, k nimž však nakonec vůbec nedojde.

Spolupracující obviněný bude mít místo v řízení o těch nejzávažnějších trestných činech, kde bude případný nositel tohoto statusu zvažovat řadu rizik spojených s vlastním doznáním a svědectvím vůči ostatním členům skupiny.

Lze si stěží představit, že by svůj jednou zaujatý postoj mohl v průběhu trestního řízení měnit, např. poté co výpověď o činnosti organizované zločinecké skupiny již učiní v přípravném řízení. Na jedné straně jsou rizika hrozící spolupracujícímu obviněnému ze strany ostatních členů zločinecké skupiny (jim může svým svědectvím výrazně přispět k odsouzení a uložení přísných trestů) včetně jeho fyzické likvidace, obava o rodinu a blízké, výjimečná nebude ani nutnost překonání pocitu loajality ke skupině, jejímž byl spolupracující obviněný sám členem a s jejímiž členy byl úzce spjat. Co si však může takový obviněný dát na onu pomyslnou druhou miskou vah oproti uvedeným rizikům? Dle současné právní úpravy ničím negarantovanou možnost, že v obžalobě bude označen za spolupracujícího obviněného, za tohoto nepřestane být z jakýchkoli důvodů považován a soud mu nakonec výměru trestu odnětí svobody v odpovídajícím rozsahu sníží. Aniž bych chtěl činit skeptické závěry, obávám se, že současná koncepce spolupracujícího obviněného potenciální nositele tohoto statusu příliš nemotivuje. S ohledem na nedostatek praxe v jeho užívání bude dle mého názoru rovněž velmi záležet, jak bude aplikován v prvních reálných případech. Bude-li mít v těchto status spolupracujícího obviněného pouze minimální význam pro výměru ukládaného trestu a vytvoří se tomuto odpovídající právní povědomí, dovedu si představit, že se stane ustanovení § 178a tr. řádu v současném znění prakticky obsoletním.

Jsem přesvědčen o vhodnosti koncepce, aby spolupracujícímu obviněnému, který svojí výpovědí skutečně přispěje k odhalení organizovaného zločinu, bylo uložení mírnějšího trestu zákonem garantováno a to např. v dolní třetině trestní sazby, již by mohl soud v přesně stanovených a předvídatelných případech překročit. Za nezbytné rovněž považuji spolupracujícímu obviněnému jednoznačně garantovat pomoc směřující k ochraně jeho samotného a osob jemu blízkých. V této souvislosti tak půjde především o zvláštní ochranu během výkonu trestu, možnost změny identity apod.

9.7 K faktické beztrestnosti a limitům pozitivní motivace

Uvedl-li jsem potřebu garance privilegovaného postupu vůči korunnímu svědkovi resp. spolupracujícímu obviněnému, odmítám na druhé straně, aby mu byla poskytnuta úplná beztrestnost, či by dokonce měl být jakkoli finančně motivován. Nejenže by to mohlo vést k již výše naznačené erozi základních principů trestního práva, představit si lze nebezpečí i ryze praktická.

Člen organizované zločinecké skupiny by se tak např. mohl spoléhat na mimořádně benevolentní postup či dokonce absolutní beztrestnost v případě jeho trestního stíhání a dopředu s nimi kalkulovat. Po řadu let může na jedné straně páchat závažnou organizovanou kriminalitu, být významným členem zločinecké skupiny, těžit finanční prospěch z její činnosti a zároveň si na straně druhé pro případ, že by byla skupina odhalena a on sám trestně stíhán, zajišťovat ideální předpoklady, aby se stal korunním svědkem „par excellence“. Průběžně by si uchovával podrobnou dokumentaci o činnosti skupiny, mapoval její aktivity a zajišťoval důkazy, aby tyto následně mohl efektivně využít ryze ve svém vlastním zájmu. Jejich význam pro vyšetřování pak bude objektivně významný a takový korunní svědek jimi jistě přispěje k odhalení organizované trestné činnosti. V trestním řízení samozřejmě nebude otevřeně deklarovat plánovitost svého jednání, avšak takticky a vhodně zpřístupní vybrané skutečnosti tak, aby vyvolal dojem mimořádně přínosného a kajícího se korunního svědka, jenž si zaslouhuje ty nejvyšší výhody. Takovou možnost by dle mého názoru neměl zákon ani teoreticky připouštět. Jsem proto zastáncem toho, aby i korunní svědek byl za jím spáchanou trestnou činnost vždy potrestán, byť výrazně méně než ostatní členové skupiny. Navíc jsem přesvědčen o vhodnosti uzákonit nemožnost stát se korunním svědkem opakovaně a být tak jakýmsi korunním svědkem recidivistou.

Český právní řád u spolupracujícího obviněného neumožňuje formálně dosáhnout jeho zproštění obžaloby či zastavení jeho trestního stíhání. Ustanovení § 58 odst. 4 tr. zák. však umožňuje uložit spolupracujícímu obviněnému trest pouze symbolický, neomezený dolní hranicí. V tomto směru se domnívám, že by bylo vhodnější stanovení ještě mírnějších minimálních

sazeb než uvedených v ustanovení § 58 odst. 3 tr. zák., nikoli však omezení žádné.

S ohledem na mnou zastávanou nesprávnost úplné beztrestnosti korunního svědka nejsem přesvědčen o vhodnosti výše uvedeného legislativního návrhu, který umožňoval trestního stíhání korunního svědka zcela zastavit, jakožto formu určitého odklonu.

9.8 Spolupracující obviněný v kontextu obžaloby, přípravného řízení, řízení před soudem *de lege lata* a *de lege ferenda*

Status spolupracujícího dnes může obviněný ve své podstatě nést až v řízení před soudem po podání obžaloby státním zástupcem, srov. ustanovení § 178a odst. 1 tr. řádu. „*státní zástupce může v obžalobě označit*“, a to i přesto, že se na obviněném vyžaduje, aby veškeré zákonné podmínky splnil již v řízení přípravném, kde však ještě bude zcela běžným obviněným bez garance jeho budoucího statusu, srov. ustanovení § 178a odst. 1 písm a) tr. řádu „*.....zaváže se podat jak v přípravném řízení, pravdivou výpověď o těchto skutečnostech*“. Zákon tak vyžaduje, aby obviněný „spolupracoval“ již v přípravném řízení, aniž by však formálně spolupracujícím obviněným také byl.

Namísto současné koncepce, kdy spolupracující obviněný musí proto, aby byl teprve v obžalobě takto označen, nejprve splnit řadu zákonných podmínek včetně svého doznání k trestnému činu, když zákon nikterak nevylučuje použitelnost takového doznání v případě, že jako spolupracující obviněný označen nakonec nebude, bych navrhoval jisté korekce. Ustanovení § 178a tr. řádu navíc nepovažuji ohledně jeho provázanosti na různé fáze trestního řízení za legislativně čisté, neboť § 178a odst. 2 tr. řádu ve svém závěru stanoví, že jakmile obviněný „*v přípravném řízení*“ poruší své závazky, nebude nadále považován za spolupracujícího obviněného. Uvedené tak poněkud nekonvenuje s koncepcí zákona o získání statusu spolupracujícího obviněného v podané obžalobě, neboť až v ní může být takto označen. Lze si tak těžko představit, že

by obviněný přestal být v přípravném řízení považován za spolupracujícího obviněného, když jím do podání obžaloby být ani nemůže. Taktéž i do budoucna formulovaný závazek *podat v přípravném řízení úplnou a pravdivou výpověď* není koncipován zcela logicky a smyslu zákona by zřejmě lépe odpovídala dikce, že obviněný v přípravném řízení již „*podal úplnou a pravdivou výpověď*“, neboť obžalobou se přípravné řízení fakticky končí.

Vázanost získání statusu spolupracujícího obviněného pouze na obžalobu může přinášet praktické komplikace. *De lege ferenda* se domnívám, že by bylo vhodnější, aby o tomto mohlo být rozhodováno již ve fázi přípravného řízení, jakož i po podání obžaloby ve stádiu řízení před soudem, a to samostatným rozhodnutím. Rozhodnutí učiněné již v přípravném řízení by vhodněji garantovalo procesní pozici obviněného a lépe jej motivovalo k další součinnosti. Rozhodnutí o spolupracujícím obviněném před soudem by naopak umožnilo pružně reagovat na vývoj v této fázi řízení, kdy se typicky jeden ze spoluobžalovaných členů organizované zločinecké skupiny rozhodne podat úplné a pravdivé svědectví z jakýchkoli pohnutek až zde.

Jak jsem již naznačil, problematicky vnímám vůbec samotnou otázku „*označení za spolupracujícího obviněného*“, jeho další „*nepovažování za spolupracujícího obviněného*“ a vůbec způsob rozhodování ve věcech spolupracujícího obviněného dle dnes platné právní úpravy.

Zákon např. nikterak nevymezuje způsob, jak má být ono „*nepovažování za spolupracujícího obviněného*“ procesně realizováno. Učiní snad státní zástupce tento závěr kdykoli v průběhu hlavního líčení, ve své závěrečné řeči, má vyložit důvody, které jej k tomu vedly? Nebo tak učiní až soud ve svém rozsudku, v němž zkrátka vůči obžalovanému neaplikuje ustanovení § 58 odst. 4 tr. zák.? Nejasností je řada, přitom se jedná o rozhodnutí, které může mimořádně významně ovlivnit postavení osoby, proti níž se trestní řízení vede. Nejen způsobu takového rozhodnutí, nýbrž i jeho důvodnosti a přezkoumatelnosti by měla být trestním řádem věnována pozornost. Ze současné dikce zákona zřejmě plyne, že posouzení této věci bude realizováno pouze na základě subjektivního rozhodnutí státního zástupce, které nemusí

nikterak zdůvodňovat, obviněný se proti tomuto nemůže nikterak bránit a žádný orgán je zřejmě nemůže ani měnit. Domnívám se, že by bylo vhodné, aby status spolupracujícího obviněného, resp. korunního svědka, jeho získání i pozbytí, provázela jasná procesní pravidla. O jeho získání by se např. mohlo rozhodovat zvláštním rozhodnutím, když k návrhu na ně by byl oprávněn státní zástupce. Podnět k podání návrhu by mohl učinit vyšetřující policejní orgán či sám obviněný. Návrhu by předcházela zvláštní způsob výslechu obviněného státním zástupcem, v němž by se obviněný doznal ke svému jednání, popsal aktivity zločinecké skupiny, uvedl skutky, ohledně nichž může podat výpověď, resp. jinak přispět k jejich prokázání a zavázal by se ohledně těchto skutečností v následném řízení pravdivě vypovídat. Zároveň by byl obviněný v rámci takového výslechu poučen o veškerých konsekvencích spojených s podáním korunního svědectví a důvodech ztráty tohoto statusu. Protokol o uvedeném výslechu by byl nezbytnou součástí návrhu na rozhodnutí o statusu korunního svědka, v němž by státní zástupce vyličil důvodnost takového návrhu v kontextu dalších procesních okolností. Skutečnosti uvedené obviněným ve výpovědi k podávanému návrhu by v případě nezískání jeho statusu korunního svědka nebyly v trestním řízení použitelné a musely by být prokazovány jinak. Zejména doznání obviněného by nemohlo sloužit jako podklad k závěru o jeho vině. Jako hodný inspirace vnímám názor J. Musila, dle něhož mělo být rozhodnutí o dočasném přerušení trestního stíhání korunního svědka ve smyslu již zmíněného legislativního návrhu činěno Nejvyšším státním zástupcem. Institut korunního svědka totiž představuje tak vážný zásah do pravidelné struktury a zásad trestního řízení, že je zapotřebí zajistit velkou obezřetnost a jednotnost při jeho aplikaci.²⁰⁰ Byť uvedený názor směřoval původně k možnosti přerušení trestního stíhání korunního svědka a následně i jeho zastavení, neztratil na aktuálnosti ani dnes. Rozhodnutí o statusu korunního svědka bude spíše výjimečné, vždy však s potenciálem významně ovlivnit průběh daného trestního řízení. Jeho svěřením vrchním státním zastupitelstvím či Nejvyššímu státnímu zastupitelství by tak bylo vhodné.

²⁰⁰ Musil, J.: Korunní svědek - ano, či ne? Trestní právo, 2003, č. 4, č. 5

V případě, že by se v průběhu dalšího trestního řízení ukázalo, že korunní svědek nevypovídá k okolnostem, k nimž vypovídat přislíbil, nedoznal se ke svému jednání, jeho výpověď je zcela bezvýznamná, neúplná nebo v konfrontaci s dalšími důkazy nepravdivá, mohl by státní zástupce v přípravném řízení, jakož i v řízení před soudem, rozhodnout o tom, že status korunního svědka pozbývá a nadále s ním bude vedeno trestní řízení jako s běžným obviněným. Proti takovému rozhodnutí by mohl korunní svědek podat opravný prostředek, o kterém by ve fázi řízení před soudem zřejmě mohl rozhodovat soud, který by v kontextu všech okolností posoudil, zda bude obviněnému status korunního svědka ponechán či nikoli. Lze si totiž představit i případy, kdy se státní zástupce rozhodne status korunního svědka zrušit či ve smyslu dnešní úpravy nepovažovat obviněného za spolupracujícího poté, co jej tento již přivedl na řadu důkazů dalších, dostačujících pro stíhání ostatních obviněných. Následně pak může z pohledu státního zástupce začít převažovat zájem na standardním, nepriviligovaném stíhání a odsouzení korunního svědka. Závazky uvedené v ustanovení § 178a odst. 1 tr. řádu, s jejichž porušením je ztráta statusu spolupracujícího obviněného spojena, jsou povinnost podat úplnou a pravdivou výpověď ohledně skutečností, které jsou způsobilé významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny, nebo které pomohou zabránit dokonání takového zločinu. V případech závažného organizovaného zločinu jsou předmětem trestního řízení často i desítky skutků páchaných řadu let a pravidelně se je všechny prokázat nepodaří, či se prokáže jejich odlišný skutkový děj apod. Může být tak složité učinit závěr o tom, zda spolupracující obviněný vypovídal úplně a pravdivě, resp. státní zástupce bude moci učinit účelově závěr o tom, že úplně a pravdivě nevypovídal a za spolupracujícího obviněného nadále považován nebude. Možnost obrany proti ztrátě statusu spolupracujícího obviněného či korunního svědka ať již tento bude mít jakoukoli legislativní podobu, se tak jeví vhodnou.

Za určitým způsobem problematickou považují dikci ustanovení § 178a odst. 1 písm. a) tr. řádu i z dalšího aspektu. Státní zástupce může v obžalobě označit obviněného za spolupracujícího, jestliže *obviněný oznámí státnímu*

zástupci skutečnosti, které jsou způsobilé významně přispět k objasnění takového zločinu spáchaného členy organizované skupiny. Ve smyslu uvedeného se zdá, že by status spolupracujícího obviněného měla získat pouze osoba sdělující státnímu zástupci skutečnosti nové, resp. osoba sdělující takové skutečnosti za situace, kdy dosavadním vyšetřováním není trestný čin dostatečně objasněn (srov. *...oznámí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobilé významně přispět k objasnění...*). Jakkoliv lze souhlasit s tím, že není důvodu, aby jakýkoliv doznávající se obviněný získával privilegovaný status spolupracujícího obviněného jen proto, že učinil doznání a jakkoliv je rozumné vyhradit status spolupracujícího obviněného pouze osobám, které k objasnění závažné kriminality skutečně významně přispívají, má tato dikce určitá úskalí. Předně je otázkou, zda vůbec a popřípadě jakým způsobem by mělo být obviněnému sdělováno, v jakém stavu se vyšetřování trestné činnosti nachází a zda tak mohou být skutečnosti, které by obviněný sdělil, skutečnostmi, jež jsou způsobilé významně přispět k jejímu objasnění. Je otázkou, zda bude obviněný svolný spontánně uvádět skutečnosti týkající se trestné činnosti za situace, kdy mu nebude nijak známo, zda státní zástupce následně nebude považovat jím uváděné skutečnosti za již dříve a v dostatečném rozsahu objasněné. Policejní orgány mají v praxi tendenci obviněné spíše utvrzovat, že veškeré potřebné důkazy již mají dostatečně zajištěny a „nemá tak smysl zapírat“. Za takovéto situace však obviněný již zřejmě nebude motivován k tomu, aby výpověď směřující k získání statusu spolupracujícího obviněného vůbec podával. Na druhé straně otevřená deklarační nouze orgánem činným v trestním řízení může vyvolat u obviněného reakci shodnou, byť z opačného důvodu. Obviněný může v takovém případě učinit subjektivně závěr, že nepodá-li korunní svědectví, zůstane trestná činnost zcela neprokázána, z čehož plynou příznivé závěry vedle ostatních členů skupiny zejména i pro něj samotného včetně možnost úplného zproštění obžaloby namísto uložení pouze mírnějšího trestu. Komunikace mezi orgány činnými v trestním řízení a obviněným týkající se otázky, zda vůbec mohou být skutečnosti, které chce obviněný sdělit, skutečnostmi novými, resp. skutečnostmi objasňujícími trestnou činnost, která není doposud jinými prostředky dostatečně prokazována, může být za

současného stavu vedena zřejmě pouze jako komunikace neformální. Takováto neformální komunikace nutně klade značné nároky na „*fér přístup*“ orgánů činných v trestním řízení a na důvěru obviněného v to, že mu bude orgány činnými v trestním řízení pravdivě sdělováno, jaké skutečnosti mohou být skutečnostmi, jež *jsou způsobilé významně přispět k objasnění trestné činnosti* ve smyslu ust. § 178a odst. 1 písm. a) tr. řádu. Je však otázkou, zda v zájmu jistoty obviněného a tedy i v zájmu účelnějšího využívání institutu spolupracujícího obviněného neupravít formální dohodu mezi obviněným a orgány činnými v trestním řízení, kde by byly skutečnosti, k nimž má obviněný usilující o status spolupracujícího obviněného vypovídat, blíže a konkrétněji specifikovány. Problém má však i jiný rozměr, kdy rovněž i orgány činné v trestním řízení musí postupovat s vhodnou vyšetřovací taktikou a nemohou obviněnému otevřeně sdělit svoji reálnou důkazní situaci. Takovýto postup by mohl vést ke zneužití institutu spolupracujícího obviněného, kdy by byl konkrétní obviněný zločineckou skupinou cíleně pověřen, aby v trestním řízení jako spolupracující obviněný zastřeně vystupoval v zájmu získání poznatků o důkazní pozici orgánů činných v trestním řízení a jejich znalostech o zločineckých aktivitách skupiny.

Výše navrhované změny mohou být na první pohled považovány za procesní komplikace, spojené s nutností činit další úkony a tím celé řízení dále zatížit. Domnívám se však, že trestní řízení ve věcech závažného organizovaného zločinu s využitím korunního svědka budou probíhat spíše v jednotkách ročně a přesněji stanovená procedura rozhodování v nich by orgány činné v trestním řízení významně nezatížila. Vyšetřování organizovaného zločinu již nyní často provází v zákoně jasným způsobem popsané rozhodování o institutech, jako jsou např. operativně pátrací prostředky, telefonní odposlechy, domovní prohlídky, vazby apod. Dle mého soudu by i o korunním svědkovi mělo být rozhodováno odpovídajícím způsobem. Jasný rozhodovací postup spojený s garancí privilegovaného přístupu by lépe motivoval potenciální korunní svědky a fakticky tak pomohl k prosazení tohoto institutu do praxe.

Kapitola X.

Policejní provokace, agent provokatér

10.1 Definice policejní provokace

Frekventovaně diskutovanou v boji s organizovaným zločinem je otázka možnosti využití *policejní provokace*, resp. činnosti tzv. *agenta provokatéra*. Uvedené instituty však nemusí být spojovány pouze s organizovaným zločinem, nýbrž i s klasickou, individuálně páchanou trestnou činností, jedná se tak o problematiku širší.

Policejní provokaci lze definovat jako *záměrné, aktivní podněcování nebo navádění či jiné iniciování spáchání trestné činnosti druhé osoby, která by jinak protiprávně nejednala*.²⁰¹ Hovoří se o ní rovněž jako o *utajeném postupu policie, jehož důsledkem je čin (skutek) spáchaný jinou osobou, jenž se stal předmětem jejího následného trestního stíhání, nebo který se takovým stát měl*.²⁰² Vrtěl pak definuje policejní provokaci jako *institut agenta provokatéra, který aktivně podněcuje nebo navádí jiné osoby ke spáchání trestné činu s cílem tyto udat, nebo získat jejich doznání*.²⁰³

10.2 Charakteristika policejní provokace

Přípustnost policejní provokace je již tradičně spojována s ještě větší názorovou nejednotností než institut korunního svědka popsany v předchozí kapitole. Její příznivci jsou přesvědčeni o tom, že díky ní lze pod kontrolou orgánů činných v trestním řízení usvědčit z trestného činu osobu, která má k jeho spáchání jisté predispozice a která by se tak zřejmě trestného činu někdy v budoucnu dopustila i za spontánně nastalých okolností, avšak toto jednání by

²⁰¹ Chmelík, J.: Úvahy k agentu provokatérovi a korunnímu svědkovi, Kriminallistika, 2005, č. 1

²⁰² Kratochvíl, V.: Policejní provokace „trestného činu“ z pohledu právního a ústavněprávního. Trestní právo, 2001, č. 10

²⁰³ Vrtěl, P.: Nepřípustnost policejní provokace. Trestní právo, 2001, č. 5

již bylo složitě prokazatelné, či by zůstalo orgánům činným v trestním řízení zcela neznámým, v rovině pouhé latentní kriminality. Podaří se tak díky policejní provokaci zjednodušeně řečeno umožnit spáchání trestného činu za podmínek umožňujících jeho snadné „zjištění“, „vyšetření“, potrestání a zároveň se i další osoby odvrátí od trestné činnosti, neboť se ve společnosti vytvoří povědomí (spíše strach), že by se v situaci vybízející jedince k ilegálnímu aktu mohlo jednat právě o iniciativu policejních orgánů. Policejní provokace by tak byla i nástrojem generální prevence.

Vůči uvedeným východiskům však lze vznést řadu oponentních argumentů. V subjektivní sféře jednotlivce je totiž podstatou policejní provokace ovlivnění jeho volního procesu, jednatel tak na jejím základě pojme úmysl spáchat trestný čin, jenž by jinak nespáchal. Jedná se tak o navození jistých umělých okolností, které by však v reálném světě nemusely nastat vůbec, či by nastaly odlišně a v kontextu s jinými okolnostmi, kdy by rozhodnutí spáchat trestný čin u dané osoby nevyvolaly.

Stát policejní provokací nepřipustně zasahuje do volního rozhodování člověka a zasahuje do jeho práv a svobod. Tam, kde stát zasahuje do soukromí občanů, nebo kde jeho úředníci nevystupují jednoznačně a zřetelně proti páchání trestné činnosti, ale předstírají, že jsou s touto srozuměni, ba dokonce ji sami vyvolávají, jedná stát sám *contra legem*.²⁰⁴

Úvahy příznivců policejní provokace o tom, že vyprovokovaná osoba se zpravidla již mohla nějakého trestného jednání v minulosti dopustit, či že k takovému má sklony a zřejmě by se jej dopustila dříve či později v budoucnu, je sice možné teoreticky vést a jistě i předpokládat jejich nikoli ojedinělou oprávněnost. Zároveň však budou existovat mnohdy situace, kdy se policejní provokace zkrátka jen dobře „trefí“ do psychického rozpoložení jedince daného mimo jiné zcela specifickými okolnostmi případu, jakými může být např. mimořádně důvěryhodné působení agenta provokatéra, sympatie k němu, perspektiva velkého zisku ve finanční tísní apod., které vyvolají

²⁰⁴ **Cimr, V.:** K zákonnosti provokace trestného činu policejními orgány. Trestní právo, 2001, str. 12

zamýšlenou reakci vyprovokované osoby. Do té doby zcela bezúhonný jedinec, jenž by se ani do budoucna skutečné trestné činnosti nedopustil, stane se jejím pachatelem se všemi konsekvencemi s tímto spojenými. Dojde tak k jeho trestnímu stíhání a vzhledem k tomu, že využití policejní provokace se zpravidla předpokládá u závažných forem trestné činnosti, bude mu často hrozit poměrně vysoký trest, jehož výkonem může dojít k nenávratnému zmaření osobního života dotyčného, ztrátě do té doby budovaného zázemí, blízkých osob, zaměstnání, kariéry apod. Domnívám se dále, že důležitým předpokladem dodržování zákonů je důvěra občana v stát, k jejímuž posílení by policejní provokace jistě nepřispěla. Samozřejmě existuje řada natolik morálně zásadových osob, které by se za žádných okolností porušení trestněprávních norem nedopustily a to ani při vidině získání jakéhokoli prospěchu. Zároveň však dle mého soudu velká část populace, která se v reálném světě trestného činu nedopustí, by k takovému jednání za určitých výjimečných podmínek přistoupila, byť každý jednotlivec za podmínek odlišných (aktivní korupční jednání by např. někdo nezvolil za žádných okolností, někdo v zájmu přijetí jeho potomka na vysokou školu, jiný v zájmu kvalitnější lékařské péče pro osobu sobě blízkou, apod.). Jsem přesvědčen, že nelze připustit, aby nastal byť jen jeden jediný případ, kdy se vyprovokovaný trestný čin rozhodne spáchat osoba do té doby bezúhonná, která by se jej ani v budoucnu jinak nedopustila. Je nepředstavitelné, aby státní moc mohla postihnout osobu za jednání, kterého se dopustila prakticky výlučně díky jejím orgánům. Další otázkou je, podle jakých kritérií by se určovaly konkrétní osoby, vůči nimž by policejní provokace měla směřovat. Lze vyjádřit obavu ze snadného zneužívání tohoto institutu na předem vytypované, čímkoli a komukoli nepohodlné osoby.

10.3 Policejní provokace a organizovaný zločin

Zvážíme-li využitelnost policejní provokace úžeji v kontextu boje s organizovaným zločinem, pak se paradoxně domnívám, že v této oblasti by zřejmě nebyla mimořádně efektivní, ač je často prezentována právě jako nástroj sloužící tomuto účelu. Ano, pomohla by snad k postihu jeho individuálních a

díličích projevů, avšak spíše na nižší úrovni, nikoli k zasažení samotné podstaty rozsáhlých, vysoce strukturovaných zločineckých skupin. Tyto si jsou vědomé rizik jejich odhalení již za situace, kdy policejní provokace přípustná není a tomuto volí odpovídající obranné mechanismy. Proto se často různé úrovně zločineckých skupin mezi sebou neznají a vzájemný kontakt je zajišťován přes řadu let prověřené osoby těšící se té nejvyšší důvěře vyšších článků. Možnost odkrýt nástroji policejní provokace střední či nejvyšší články zločinecké skupiny by byla reálná snad jen ve zcela extrémních případech, pokud by takový agent provokatér působil v rámci zločinecké organizace po několik let a postupně se v její hierarchii propracoval až do těch nejvyšších struktur. Při představě, kolika trestných činů, často mimořádně závažných by se zřejmě musel za takovým účelem agent provokatér po řadu let dopouštět, by bylo připuštění takového postupu za podpory státní moci nepřijatelné. Jinou možností uplatnit nástroje policejní provokace vůči vyššímu vedení skupiny, by bylo snad ještě získání osoby již zaujímající vysoký post v hierarchii organizace ke spolupráci s policií v roli agenta provokatéra. Ani takový postup by však v praxi zřejmě nebyl příliš nadějný, neboť taková osoba právě s ohledem na jí zastávanou pozici jednak nebude policejnímu orgánu často známa a navíc by u ní nebylo možné s jistotou očekávat, že bude skutečně sloužit policejnímu orgánu a nikoli zločinecké skupině, kterou by mohla varovat poté, co ji policie vybídne ke spolupráci, eventuálně se stát jakýmsi dvojitým agentem. Domnívám se, že v praxi by tak policejní provokace posloužila spíše k postihu jednotlivých členů skupiny působících na jejím nejnižším článku, kteří jsou snadno nahraditelní, s jejichž občasným odhalením skupina již počítá a k němuž i dnes dochází, aniž by tím byly vyšší struktury ohroženy.

Téměř jako absurdní se jeví představa, že by snad mohlo v praxi docházet k vyprovokování trestného činu účasti na organizované zločinecké skupině ve smyslu ustanovení § 361 tr. zák. Agent provokatér by snad musel nejprve takovou skupinu uměle vytvořit, či alespoň představu o její existenci vyvolat u dalších osob a pak k trestnému činu účasti v ní tyto osoby vyprovokovat. Jednalo by se tak o postih organizovaného zločinu reálně neexistujícího. Navíc představa, že by se kdokoli ze skutečně profesionálních,

etablovaných organizovaných zločinců nechal vlákat do takovéto nově vytvořené skupiny, s jejíž činností ani členy se doposud nikdy nesetkal, je bizarní. Taková provokace by tak posloužila namísto zkušených a profesionálních zločinců nanejvýše k postihu osob z přesně opačného spektra. Dá se očekávat, že v případě zavedení institutu policejní provokace do praxe by zločinecké skupiny navíc ještě výrazněji posílily prvky své vlastní ochrany speciálně ve vztahu k tomuto instrumentu a riziku jeho využití přizpůsobily své postupy. K zásadnímu postihu skupin reálně se zabývajících závažným organizovaným zločinem by tak dle mého názoru institut policejní provokace nepřispěl.

10.4 Policejní provokace a český právní řád

Český právní řád policejní provokaci nezakazuje výslovně tak jako např. v Rakousku rakouský trestní řád v ustanovení § 25.²⁰⁵ Její nepřípustnost však vyplývá z judikatury soudů a nepřímo z ustanovení trestního řádu, stanovících možnosti a meze postupu orgánů činných v trestním řízení při vyšetřování trestných činů, které při této činnosti nemohu volit libovolné nástroje dle svého uvážení, či postupovat cestou porušování právních norem jimi samotnými s ohledem na povinnost státních orgánů jednat pouze v mezích zákona, *secundum et intra legem* v souladu se zásadou vyjádřenou v čl. II. odst. 2 Listiny, resp. čl. II. odst. 3 Ústavy. Je však třeba podotknout, že nepřípustnost určitého policejního postupu nelze dovozovat pouze ze skutečnosti, že jeho použitelnost zákon výslovně neupravuje. Např. možnost policie řídit jednání vydírané osoby s cílem ztotožnit pachatele, zadržet ho a zachránit unesenou osobu není výslovně zákonem upravena, přesto však jde o legitimní postup opodstatněný zákonem sledovaným zájmem na ochraně společnosti i jednotlivých občanů před trestnou činností. Nezákonným by však byl takový postup, pokud by jím byl překročen určitý zákaz nebo podmínky stanovené zákonem, případně pokud by vedl přímo k naplnění znaků trestného činu

²⁰⁵ Vrtěl P.: Nepřípustnost policejní provokace, Trestní právo, 2001, č. 5

policistou, který jej realizuje, nebo jinou osobou, jejíž jednání je policií řízeno.²⁰⁶ Institut policejní provokace lze navíc považovat za kolidující se zásadou presumpce nevinny.

Ustanovení § 158e tr. řádu upravuje jako jeden z operativně pátracích prostředků *použití agenta*, ten však není v žádném případě povolán vyprovokovat trestnou činnost třetích osob. Na rozdíl od provokace, kde policie aktivně koná již v době předcházející naplňování znaků skutkové podstaty určitého trestného činu a nepřipustně iniciuje trestněprávně postižitelné jednání, jde v případě prostého agenta o aktivitu policie související s jednáním pachatelů, které samo o sobě již naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, aniž bylo iniciováno policií.²⁰⁷ Použití agenta ustanovení § 158e tr. řádu umožňuje, je-li vedeno trestní řízení pro zvláště závažný zločin, pro trestný čin přijetí úplatku dle § 331 tr. zák., pro trestný čin podplácení dle § 332 tr. zák., pro trestný čin nepřímého úplatkářství dle § 333 tr. zák., jakož i pro jiný úmyslný trestný čin, k jehož stíhání zavazuje vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, zejména však i pro trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Použití agenta povoluje na návrh státního zástupce vrchního státního zastupitelství soudce vrchního soudu, v jehož obvodu je státní zástupce podávající návrh činný. Ustanovení § 158 odst. 2 tr. řádu pak dává agentovi k zastření jeho totožnosti možnost vytvořit legendu o jiné osobní existenci, možnost provádět hospodářské činnosti, k jejichž vykonávání je třeba zvláštní oprávnění, povolení či registrace a přirozeně i možnost zastírat příslušnost k Policii České republiky. Úkolem agenta ve smyslu české právní úpravy tak sice je jistá forma kontroly trestné činnosti, či „umožnění“ spáchání trestného činu, kdy tomuto není ihned zabráněno a je naopak do určité míry i podpořen. Na rozdíl od provokace, kde policie trestněprávní jednání iniciuje a kde by k jeho provedení nebyl této iniciace vůbec nedošlo, je použití agenta pouze doprovodnou aktivitou policie, bez níž by pachatel trestný čin spáchal shodně či obdobně.

²⁰⁶ Šotolář, A., Púry, F.: Skrytá reakce policie na již páchanou trestnou činnost, Trestněprávní revue, 2003, č. 1

²⁰⁷ Tamtéž

Obecně převládající restriktivní výklad možností účasti policie na páchaní trestného činu nebudiž chápán jako jejich úplné vyloučení, když právě na těchto jsou založeny operativně pátrací prostředky, když např. realizací předstíraného převodu ve smyslu ustanovení § 158c tr. řádu se policejní orgán „zapojuje“ typicky do ilegálních dispozic s narkotiky. Prvotní iniciativa k takovému jednání však vychází nikoli od příslušného policejního orgánu, nýbrž od pachatele trestného činu a ke shodnému skutkovému ději by došlo, i pokud by se na místě policejního orgánu nacházela jiná osoba. Předstírání určitých skutečností nebo jejich zastírání je ústavně akceptovatelným průlomem do práva na spravedlivý proces, odůvodněným účelem ochrany před organizovaným zločinem a pácháním úmyslné trestné činnosti, musí však splňovat přísné procesní garance před možným zneužitím takového postupu policií povolením soudu nebo státního zástupce, dále omezení možných účelů, jakož i vymezení hranic beztrestnosti takového jednání policisty.²⁰⁸

Úkolem agenta ve smyslu trestního řádu je tak pouze jeho infiltrace do zločineckého prostředí za účelem získání maximálních poznatků o aktivitách pachatelů závažné kriminality. Je tak pouhým sběratelem informací o trestné činnosti, nikoli iniciátorem jejího páchaní. I při této činnosti by se však formálně vzato mohl dopustit protiprávního jednání, typicky ve formě účastenství na trestném činu. Právě pro takovéto případy je mu poskytnuta beztrestnost dle ustanovení § 363 odst. 2 tr. zák., dopustí-li se trestného činu s cílem odhalit pachatele trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny, srov. blíže oddíl 5.8.

Infiltraci policejních agentů do činnosti zločineckých organizací připouští i Evropský soud pro lidská práva, zdůrazňuje však nezbytnost minimalizovat podíl policejního orgánu na průběhu skutkového děje a zaměřit se především na zadokumentování páchané trestné činnosti, srov. případ *Kostovski proti Nizozemí*. Využití operativně pátracích prostředků obecně pak považuje Evropský soud pro lidská práva v zásadě za záležitost národních

²⁰⁸ Šotolář, A., Púry, F.: Skrytá reakce policie na již páchanou trestnou činnost, *Trestněprávní revue*, 2003, č. 1

právních úprav, vyžaduje však, aby byly podmíněny kontrolou nezávislého orgánu soudního typu, zároveň vylučuje jejich použití k iniciaci trestněprávně postižitelného jednání.²⁰⁹

Ani v případě použití agenta ve smyslu ustanovení § 158e tr. řádu není policie oprávněna rezignovat na tradiční zásady legality a oficiality trestního řízení a neprocesně vyčkávat výsledků jeho činnosti. Je stále její povinností zahájit trestní stíhání ve všech případech, kdy zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že došlo ke spáchání skutku, který má znaky určitého trestného činu a jsou dány důvody, že tento skutek spáchala konkrétní osoba. Důraz na včasné zahájení trestního stíhání je opodstatněn tím, že jakákoli prodleva v tomto směru omezuje práva podezřelého.²¹⁰ Na případy, kdy bude v zájmu náležitého zjištění relevantních okolností vč. použití agenta nezbytné vyčkat se zahájením trestního stíhání, pamatuje ustanovení § 159b tr. řádu možností *dočasně odložit trestní stíhání*. O dočasném odložení rozhoduje policejní orgán se souhlasem státního zástupce. Případ, kdy k včasnému zahájení trestního stíhání nedojde a nebude rozhodnuto ani o jeho dočasném odložení bez dalšího neznamena, že jsou nepoužitelné veškeré po tomto okamžiku opatřené důkazy a že pachatele nelze postihnout za tu část jednání, která následovala poté, co trestní stíhání proti němu zahájeno být mělo. Rozhodující bude, zda takováto další část jednání byla provázena iniciativou policejního orgánu, či vzešla bez ohledu na ní, čistě z vůle pachatele.²¹¹

10.5 Vybraná judikatura související s policejní provokací

Mezi využitím operativně pátracích prostředků dle ustanovení § 158b a násl. tr. řádu, resp. dalšími zákonnými nástroji využívanými policejními orgány

²⁰⁹ Šotolář, A., Púry, F.: Skrytá reakce policie na již páchanou trestnou činnost, *Trestněprávní revue*, 2003, č. 1

²¹⁰ Tamtéž

²¹¹ Tamtéž

na straně jedné a policejní provokací ve výše popsaném smyslu na straně druhé může být někdy poměrně tenká hranice, když limity postupů policejních orgánů se již opakovaně zabývaly jak obecné soudy v České republice, tak soud Ústavní či Evropský soud pro lidská práva.

Ústavní soud řešil otázku policejní provokace ve svém nálezu II. ÚS 597/99 ze dne 22. 06. 2000, kde šlo skutkově o jednání, kdy navrhovatel jako policejní důstojník měl v další osobě vyvolat dojem, že je schopen zajistit, aby tato osoba ve vyšetřované trestní věci nebyla vzata do vazby a nakonec ani trestně stíhána (toto nebezpečí jí mělo hrozit). Navrhovatel měl naznačit, že za uvedenou aktivitu očekává od oné osoby blíže neurčenou finanční částku, snad na pokrytí jakýchsi nákladů. Měl tedy navodit takovou situaci, aby mu byl úplatek nabídnut, což se také stalo, navrhovatel převzal od uvedené osoby částku 250.000,- Kč v hotovosti, poté byl Policií ČR zadržen a nakonec pro uvedený skutek trestně stíhán a odsouzen. V odůvodnění ústavní stížnosti navrhovatel uvedl, že základní otázkou, kterou již měly řešit obecné soudy a nestalo se tak, je to, zda lze za ústavně konformní považovat postup Policie ČR, která prostřednictvím jiné osoby zinscenovala, či vyprovokovala předání částky peněz, jejíž výši sama určila, nadto peněz ve vlastnictví České republiky, a to jako předstíraný úplatek. Jinými slovy řečeno, zda lze považovat za zákonnou a ústavní provokaci trestného činu. Stěžovatel považoval nezákonnost postupu policejního orgánu zejména v následujících skutečnostech:

- a) Prokazatelně nebyl obviněn a samozřejmě tedy ani odsouzen za žádný trestný čin, který by spáchal do okamžiku, než převzal od svědka příslušnou finanční částku, když do tohoto okamžiku by bylo možné uvažovat o kvalifikaci jeho jednání jako o přípravě trestného činu. Orgány činné v trestním řízení tak nepostupovaly v trestním stíhání a jeho zahájení v souladu se zákonem.
- b) Bylo rozhodnuto o aktivním vstupu policie do vztahu mezi navrhovatelem a svědkem, který nakonec vedl k tomu, že policie zajistila peněžitou částku, jejíž výše byla stanovena po dohodě se svědkem a tato byla svědkem navrhovateli předána. V této souvislosti lze za

mimořádného zřetele hodný považovat argument stěžovatele, podle něhož o výši předané částky rozhodl využitý svědek po spolupráci s policií a vlastně tak i rozhodl o právní kvalifikaci jeho jednání, srov. dále.

Ústavní soud ve svém nálezu podrobně rozvedl, že český právní řád postup policejních složek spočívající ve vyprovokování trestného jednání neupravuje a nezná. Je to přirozené a samozřejmé, neboť v demokratické společnosti a právním státě, kterým je Česká republika, naznačený postup policie musí být vyloučen a pokud je takovým způsobem postupováno, je nutné jej označit nejenom za protizákonný, ale i protiústavní. V souvislosti s trestním řízením je na místě zdůraznit, že základním procesním předpisem, který toto řízení upravuje je trestní řád. Jeho základní zásady jsou potom obsaženy v jeho paragrafu druhém, kdy hned v prvním odstavci je jednoznačně uvedeno, že nikdo nemůže být stíhán jako obviněný než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví tento zákon. Toto ustanovení je promítnutím ústavních zásad, na kterých především trestní proces spočívá a v dané věci je vyjádřením čl. 8 odst. 2 Listiny, který stanoví, že „*nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon*“. Vycházeje z uvedeného nelze než konstatovat, že uvedený postup policie s těmito základními zákonnými a ústavními předpoklady nekoresponduje. Lze za daných okolností souhlasit s argumentací navrhovatele v tom, že v okamžiku vlastně fingovaného předání úplatku nebyl trestně stíhán a tedy ani obviněn, a to ani v souvislosti s jednáním, pro které byl v dané věci později odsouzen. Pokud již v předchozí době totiž vzniklo podezření, že navrhovatel více či méně jedná tak, že vlastně žádá o poskytnutí úplatku a toto podezření bylo relevantní, byl na místě postup plně odpovídající trestnímu řádu, tedy sdělení obvinění navrhovateli pro příslušný trestný čin, eventuálně pro jeho přípravu k němu či pokus o něj. K tomu však nedošlo a státní moc reprezentována policií v určitém okamžiku svým jednáním a postupem sama vytvořila podmínky a navodila situaci se zjevnou snahou umožnit případný trestný čin dokonat. Takový postup je však zřetelným excesem z hranic, ve kterých se odehrává trestní řízení, a to i z hranic vyznačených rovinou ústavně právní. Ústavní soud již dříve ve svých

rozhodnutích jednoznačně dovodil, že výrazným znakem právního státu je také to, že vymezení trestného činu, stíhání jeho pachatele a jeho potrestání je věcí vztahu mezi státem, jím reprezentovanou státní mocí a pachatelem za nepostradatelné podmínky, že totiž právě stát svými orgány rozhoduje podle pravidel trestního řízení o tom, zda byl trestný čin spáchán. Zmíněná pravidla představuje právě trestní řád, jenž je vybudován na principech neodmyslitelných od základních charakteristik provázejících demokratický a právní stát. Z hlediska základních zásad trestního práva procesního a jejich vyjádření z pozice práva ústavního je nutno znovu připomenout čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a také konstatovat, že rozhodnutími soudů obou stupňů napadených návrhovatelem byla zasažena takto nerespektovaná jedna ze základních ústavněprávních zásad demokratického a právního státu, tedy zásada, že nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.

Evropský soud pro lidská práva se problematikou policejní provokace zabýval v často citovaném rozhodnutí *Teixeira de Castro proti Portugalsku*. Podstatou uvedeného byla situace, kdy policisté v civilu požádali muže podezřelého z užívání drog o zprostředkování koupě heroinu s cílem identifikovat překupníky. Tento muž kontaktoval stěžovatele, který drogu obstaral. Při jejím předání policisté odhalili svoji totožnost a stěžovatele zatkli. Evropský soud dospěl v tomto případě k závěru, že zásah policistů a jeho použití v trestním řízení zbavilo stěžovatele nenapravitelně práva na spravedlivý proces. Ve svém rozsudku Evropský soud připustil, že EÚLP nebrání, aby ve stadiu předběžného vyšetřování, pokud to povaha trestné činnosti odůvodňuje, bylo spoléháno na zdroje, jakými jsou např. utajení informátoři. Uvedl však, že použití takových agentů musí být omezené a provázené zárukami. I když rozmach organizovaného zločinu dle přesvědčení Evropského soudu nepochybně vyžaduje přijetí přiměřených opatření, právo na řádný chod spravedlnosti zaujímá v demokratické společnosti tak výsadní místo, že nemůže být obětováno tomu, co je výhodné. Veřejný zájem nemůže ospravedlnit použití důkazů získaných v důsledku policejní provokace. Evropský soud se v uvedeném rozhodnutí zabýval tím, zda činnost policistů překročila meze

činnosti infiltrovaných agentů. Konstatoval, že není zřejmé, že by příslušné orgány měly pádné důvody k tomu, podezírat pana Teixeiru de Castra z účasti na vytýkané trestné činnosti (obchodování s drogami), neboť proti němu nebylo nařízeno žádné předběžné vyšetřování. Policisté s ním vstoupili do kontaktu prostřednictvím jiné osoby. Stěžovatel neměl nadto drogy doma, ale musel je obstarat. Neexistoval důkaz, že by měl sklon k páčání této trestné činnosti. Evropský soud za těchto okolností dovodil, že se policisté neomezili na čistě pasivní přezkoumání činnosti stěžovatele, ale působili na něho vlivem, který ho podnítil ke spáchání trestného činu. Dospěl k závěru, že činnost policistů překročila meze činnosti infiltrovaných agentů kontrolorů a vyprovokovala trestný čin.

Jako další rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva vztahující se k této problematice lze zmínit např. *Van Mechelen a další proti Nizozemí*, *Kostovski proti Nizozemí* či *Delcourt proti Belgii*.

Z postoje Evropského soudu pro lidská práva možno uzavřít, že tento se k využití již pouhých skrytých informátorů staví velmi obezřetně a zdůrazňuje nutnost posouzení, zda provedení důkazu v trestním řízení mělo spravedlivý charakter. Přímo policejní provokaci pak považuje za nepřipustnou zcela a za nacházející se v rozporu s čl. 6 odst. 1 EÚLP, dle něhož má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem. Případné legislativní změny v trestním řádu připouštějící policejní provokaci by tak byly v rozporu nejen s Listinou základních práv a svobod, nýbrž dle všeho i s Úmluvou, na jejíž limity by narazily i případné provokační policejní postupy fakticky tolerované českou justicí bez výslovné zákonné úpravy.

V některých evropských zemích je policejní provokace výslovně zakázána, v jiných je její nepřipustnost shledávána judikaturou. Např. ustanovení § 25 rakouského trestního řádu zakazuje bezpečnostním orgánům, stejně jako všem veřejným úřadům působit při získávání důvodnosti podezření nebo doznání podezřelých tak, že jsou tito sváděni ke spáchání, pokračování

nebo dovršení trestného činu, nebo jsou svedeni tajně najatou osobou k doznáním, která mají být soudu oznamována.²¹²

Pro posouzení, zda se tak jedná o policejní provokaci či nikoli bude rozhodující posouzení zejména následujících otázek:

- a) zda existoval na počátku jednání úmysl pachatele spáchat trestný čin, nebo zda jej pachatel pojal až v důsledku policejní provokace;
- b) zda pachatel jedná z podnětu policie nebo z vlastní svobodné vůle;
- c) zda jednání naplňující skutkovou podstatu konkrétního trestného činu by pachatel spáchal i bez podnětu policie;
- d) zda by čin pachatel mohl objektivně, fakticky realizovat i bez přispění policejní provokace, když za pouhý úmysl nelze nikoho postihnout.²¹³

O policejní provokaci se naopak nebude jednat v případech, kdy je skrytá policejní aktivita pouze reakcí na jednání pachatele, jenž je schopen čin spáchat nezávisle i bez zvláštního přispění ze strany policie, projevil úmysl jej spáchat a tento svůj úmysl začal naplňovat. Nepřípustným zásahem do skutkového děje by však bylo doplňování chybějících zákonných znaků skutkového podstaty trestného činu iniciativou policie, srov. i *Luedi proti Švýcarsku*.²¹⁴

10.6 Policejní provokace v USA

V angloamerické právní literatuře i praxi se hovoří o policejní provokaci jako o tzv. „*entrapmentu*“.²¹⁵ Entrapment je nástrojem nepřipustným a spáchání trestného činu vyvoleného takovouto metodou není trestně postižitelné, unese-li

²¹² Vrtěl P.: Nepřípustnost policejní provokace. Trestní právo, 2001, č. 5

²¹³ Chmelík J.: Úvahy k agentu provokatérovi a korunnímu svědkovi. Kriminalistika, 2005, č. 1

²¹⁴ Šotolář, A., Púry, F.: Skrytá reakce policie na již páchanou trestnou činnost, Trestněprávní revue, 2003, č. 1

²¹⁵ Pojem *entrapment* lze volně přeložit jako *polapení* či *chycení do pasti*.

obžalovaný důkazní břemeno ohledně skutečnosti v rámci tzv. *defense of entrapment*.²¹⁶ Vedle nepřipustného entrapmentu však umožňuje právo USA využití tzv. *encouragementu*, jakožto operativní metody používané policií při odhalování vybraných druhů trestné činnosti, často se označují jako tzv. *sting operations*, jimiž se rozumí využití určitého standardního a povoleného podnětu vůči osobě mající sklony k páčání trestné činnosti.²¹⁷ Skrytí představitelé orgánů států zde vystupují jako potenciální partneři v ilegální činnosti pachatelů či jako jejich oběti. Byť je ve Spojených státech v porovnání s praxí v České republice zřejmě širší prostor pro aktivnější roli skrytých agentů na trestném jednání třetích osob, ani zde však nesmí jejich účast překročit limity stanovené ustálenou judikaturou, když otázka těchto mezí je často předmětem právní argumentace a nástrojem obhajoby ohledně trestných činů spáchaných za účasti policejních složek.

V roce 1932 ve věci *Sorrells v. United States* byl entrapment Nejvyšším soudem USA popsán jako nedovolené jednání představitelů veřejné moci, v důsledku něhož úmysl spáchat trestný čin pojala jinak nevinná osoba. Úmysl spáchat trestný čin pak pochází od vládních složek, které vkládají do mysli nevinné osoby sklon ke spáchání údajného činu a navádí k jeho spáchání tak, aby jej mohly následně soudně stíhat.²¹⁸

Je-li osoba obžalována za jednání, které bylo dle jejího přesvědčení neoprávněně vyprovokováno a naplnilo podstatu entrapmentu, má takový obžalovaný povinnost nést důkazní břemeno ohledně toho, že byl ze strany vládních orgánů *neoprávněně naváděn k trestnému jednání* a zároveň, že *na jeho straně nebyly splněny jiné předpoklady zaplést se do kriminálního jednání*.

²¹⁶ Způsob obhajoby, v jehož rámci se obžalovaný snaží přesvědčit porotu o tom, že se jedná o osobu jinak bezúhonnou, která se trestného činu dopustila pouze v důsledku nepřipustné policejní provokace.

²¹⁷ **Fenyk, J.:** K operativním metodám odhalování korupce (použití některých zvláštních operativních metod k odhalování korupce a jiné trestné činnosti v USA z pohledu českého, resp. kontinentálního pojetí základů trestní odpovědnosti). *Trestní právo*, 2003, č. 2

²¹⁸ **Gardner T.J., Anderson T.M.:** *Criminal law*, Ninth edition, Thomson higher education, Belmont, USA, 2006, str. 145

Naopak policejní orgány prokazují připravenost obžalovaného dopustit se trestného činu.²¹⁹

Napříč Spojenými státy se umožňuje státním orgánů, resp. jejich zvláštním agentům vytvářet příležitosti ke spáchání trestného činu, avšak jen pokud trestný záměr a vůle vznikly v mysli obžalovaného. Skutečnost, že úřední osoba poskytla obžalovanému příležitost nebo prostředky ke spáchání trestného činu za účelem získání důkazů není sváděním ke spáchání trestného činu. Např. pouhá nabídka na nákup narkotik bez dalšího navádění není sváděním k trestnému činu. Sting operation není samo o sobě neoprávněným naváděním ke spáchání trestného činu, pokud vytváří pouhou příležitost ke spáchání trestného činu. V případě, že by se však policejní agenti dopouštěli opakovaných pobídek k nezákonnému jednání, výhrůžek, či naléhání, pak se jedná o nepřipustný postup a osobu, která se jím nechala k protiprávnímu jednání přesvědčit nelze odsoudit. FBI tak pokládá v rámci svého doporučení za vhodné v zájmu zachování zákonnosti účasti skrytých agentů na trestném činu, aby:

- a) existovaly legitimní důvody, pro které byla sting operation využita vůči konkrétní osobě;
- b) policejní agenti by se měli vyhnout jakémukoli naléhání nebo donucování ke spáchání trestného činu a namísto toho vytvářet pouhé možnosti a poskytovat případné prostředky ke spáchání trestného činu.
- c) měly by existovat důkazy svědčící o tom, že obžalovaný již měl sklony spáchat trestný čin ještě před tím, než do jednání vstoupily orgány státu.

Závěr o předpokladech uvedených pod body a) a c) lze učinit zejména z trestního rejstříku, důkazů o předchozí trestné činnosti, snaze podílet se na trestné činnosti apod.²²⁰

²¹⁹ **Gardner T.J., Anderson T.M.:** Criminal law, Ninth edition, Thomson higher education, Belmont, USA, 2006, str. 145

²²⁰ FBI Law enforcement Bulletin, April, 1993

Přestože orgány vymáhající právo mohou vytvářet a poskytovat příležitosti ke spáchání trestného činu, nesmí za tímto účelem používat nadměrné naléhání, navádění, pokušení či pobízení.²²¹ Jak uvedl Nejvyšší soud USA v případě Sorrells, je pevně ustáleno, že návnady mohou být užívány k polapení zločinců a poskytnutí příležitosti tomu, kdo zamýšlí, nebo chce spáchat trestný čin, nejsou však přípustné k nalákání nevinných a právo dodržujících osob k páchání trestné činnosti. Pokud trestný úmysl nepochází z myšlenek obviněného, ale je vytvořen v mysli vládního úředníka a obviněný je nátlakem, podvodem nebo návodem zlákán k jeho spáchání, vláda ztrácí právo obžaloby.

²²¹ **Gardner T.J., Anderson T.M.:** Criminal law, Ninth edition, Thomson higher education, Belmont, USA, 2006, str. 145

ČÁST IV. DALŠÍ VYBRANÉ OTÁZKY BOJE S ORGANIZOVANÝM ZLOČINEM

Kapitola XI.

Právní nástroje boje s organizovaným zločinem v mezinárodním a unijním kontextu

11.1 Úvod

Netřeba příliš zdůrazňovat, že organizovaný zločin je problémem celosvětovým, vyžadujícím při jeho potírání koordinovaný přístup všech členů mezinárodního společenství.²²² Řada zejména ostrovních států s limitovanými možnostmi standardní tvorby hospodářského produktu ve snaze stát se atraktivními pro zahraniční kapitál však stále častěji přistupuje k mimořádně liberální nejen daňové, ale i bankovní politice, čímž umožňují na jejich území organizovanému zločinu zcela anonymně, nedohledatelně a nepostižitelně kumulovat jeho příjmy (srov. zejména *tzv. off shore jurisdikce*, např. Bahamy, Belize, Kajmanské ostrovy, Západní Samoa, Seychely, apod.). Globální snahy zejména v oblasti boje proti praní špinavých peněz tak mohou být významně oslabovány a řešení tohoto novodobého fenoménu nabývá stále více na aktuálnosti.

Důvody pro které se stal organizovaný zločin globálním jevem, jsou shodné s těmi, které vedly ke globalizaci ekonomické a společenské. Snadného pohybu osob a zboží napříč jednotlivými státy či kontinenty mohou využívat jak bezúhonné osoby, tak organizovaní zločinci. K tomu přispívají stále dostupnější a rychlejší letecká i námořní doprava, prostředky moderní komunikace, internet, využívání elektronického bankovníctví, apod.²²³ Tak jako se obchodní

²²² **Reuter P., Petrie C.:** Transnational organized crime: summary of a workshop: National Research Council (U.S.). Committee on Law and Justice, 1999, str. 33

²²³ **Angela, V., Leong M.:** The Disruption of International Organized Crime An analysis of legal and Non Legal Strategies MPG Books Ltd., Bodmin, Cornwall, 2007, str. 17

společnosti snaží v globalizovaném světě prosazovat mezinárodně vzájemné kooperace, slučováním i tvrdým konkurenčním bojem, fungují i zločinecké skupiny.²²⁴

Globální charakter organizovaného zločinu spočívá ve dvou rovinách. Na jedné straně se většina států na svém území setkává s organizovaným zločinem bez ohledu na mezinárodní či lokální působnost konkrétní zločinecké organizace, na druhé straně řada silných zločineckých organizací svoji činnost vyvíjí stále více napříč několika státy či dokonce kontinenty. Světový rozměr problému shrnul trefně Z. Karabec do následujících premis:

- a) trestné činy, jako je praní špinavých peněz, korupce, obchod s lidmi, pašování zbraní a obchodování s drogami, představují vážné problémy narůstajících rozměrů;
- b) globalizace a moderní technologie poskytují nové možnosti, které urychlují dynamiku jak legálních, tak i nelegálních aktivit a zvětšují prostor pro jejich uplatnění;
- c) organizované zločinecké skupiny se rozrůstají, mají více členů, jednají ve větší míře transnacionálně, často v rámci sítí, přičemž narůstá i rozsah jejich kriminálních aktivit;
- d) transnacionální povaha těchto problémů vyžaduje nadnárodní řešení.²²⁵

K mezinárodnímu boji s organizovaným zločinem tak bylo přistoupeno jak na nejširší, celosvětové úrovni na půdě OSN, tak na úrovni lokálně užší, zejména evropské, kde se projevují jednak aktivity Evropských společenství, jednak aktivity řady organizací, např. Rada Evropy, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) či Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). V důsledku toho tak i dochází ke značnému

²²⁴ Siegel, Dina, Henk van de Bunt, and Damian Zaitch (eds.): *Global Organized Crime: Trends and Developments* Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 2003

²²⁵ Karabec Z.: *Mezinárodní aspekty boje proti organizovanému zločinu*, Kriminalistika, 2004, č. 1

prolínání jednotlivých mezinárodních závazků a jejich dublování v několika smluvních dokumentech, jimiž je konkrétní stát vázán. V tomto směru lze konstatovat, že zákony České republiky jsou v zásadě konformní s jejími mezinárodními závazky a většinou i fakultativními doporučeními. Jednou z otázek, ohledně níž zatím nepanuje shody, je např. zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, srov. kapitola XII.

Podrobný rozbor problematiky organizovaného zločinu v kontextu mezinárodního práva veřejného či práva unijního by šel dalece nad rámec této práce, za vhodné však považuji poukázat alespoň na vybrané dokumenty či aktivity mezinárodního společenství, neboť mnohé z nich výrazně ovlivnily podobu právního řádu České Republiky.

11.2 OSN a boj s organizovaným zločinem

Na půdě Organizace spojených národů došlo ke zdůraznění úsilí v boji s organizovaným zločinem a to jak vytvořením potřebného institucionálního zázemí, tak přijetím řady dokumentů zaměřených zejména na boj s korupcí, obchodem s narkotiky, zbraněmi či organizováním prostituce.

Pokud se týká orgánů zřízených v rámci OSN, pak za významný lze považovat zejména Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (dále také jen jako „UNODC“), dříve Úřad pro kontrolu drog a prevenci zločinnosti, založený v roce 1997. Tento byl vytvořen s cílem posílit úlohu OSN v oblasti kontroly drog, prevence zločinnosti a terorismu. Členskými zemím poskytuje úřad technické poradenství, statistické informace z oboru, pomáhá navrhovat vhodnou legislativu a školit justiční pracovníky. Jeho činností je rovněž informování světové veřejnosti o nebezpečí zneužívání drog a posilování mezinárodní součinnosti v potírání obchodu s drogami i s ním související kriminality. Byť ve svém názvu zdůrazňuje drogovou kriminalitu, zaměřuje se na boj s mezinárodním organizovaným zločinem obecně. UNODC má přibližně

500 zaměstnanců a síť 22 místních pracovišť.²²⁶ Podílí se na řadě praktických doporučení v boji s organizovaným zločinem. Z poslední doby lze poukázat např. na doporučení týkající se ochrany svědků v trestních řízeních vedených proti organizovanému zločinu. Doporučení provádí podrobnou komparaci legislativní úpravy ochrany svědků ve vybraných státech, její hodnocení a návrhy vhodných opatření v této oblasti.²²⁷

Významným počinem OSN pro realizaci dalších aktivit bylo uspořádání *Světové ministerské konference o organizovaném mezinárodním zločinu*, která proběhla na podzim roku 1994 v Neapoli. Na té došlo k přijetí tzv. *Neapolské politické deklarace*, která zdůraznila nutnost mezinárodní spolupráce při vyšetřování a stíhání organizovaného zločinu, přípravy mezinárodních dohod o organizovaném zločinu, sjednocování zákonů jednotlivých států a *Celosvětového akčního plánu (Global Action Plan against Organised Transnational Crime)*, který doporučil kriminalizaci účasti na skupině organizovaného zločinu, zdůraznil nutnost mezinárodní spolupráce, využívání extradice, zajišťování důkazů apod.

11.2.1 Úmluva proti nadnárodnímu organizovanému zločinu

V devadesátých letech došlo na půdě OSN z iniciativy neapolské konference k vytvoření zvláštní skupiny odborníků, kteří se zaměřili na přípravu v roce 2000 schválené *Úmluvy proti nadnárodnímu organizovanému zločinu*, která vstoupila v platnost 29. září 2003. Jedná se o komplexní dokument vytvářející základ pro legislativní úpravu v jednotlivých členských státech jak v oblasti trestního práva hmotného a procesního, tak v jiných právních odvětvích. Pokud stávající úprava členských států požadavkům Úmluvy nevyhovuje, měly by tyto provést potřebné legislativní změny a zajistit harmonizaci s Úmluvou.

²²⁶ <http://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/> (zobrazeno 20. 02. 2010)

²²⁷ United Nations Office on Drugs and Crime: Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime, 2008.

Úmluvu tvoří 41 článků, čl. 1 si klade za cíl posílit spolupráci v prevenci a boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu. Následuje vymezení jednotlivých v Úmluvě užitých pojmů vč. „*skupiny organizovaného zločinu*“, jakožto „*strukturované skupiny tří či více osob existující po určité časové období a jednající ve vzájemné dohodě za účelem spáchání jednoho či více závažných trestných činů či trestných činů stanovených v souladu s Úmluvou za účelem získání přímého či nepřímého finančního či jiného hmotného prospěchu*“, srov. čl. 2. písm. a) Úmluvy. Za zajímavý lze považovat zejména i výklad znaku strukturovanosti skupiny v čl. 2. písm. c) Úmluvy, dle něhož „*Strukturovaná skupina*„ znamená skupinu, která není náhodně utvořena za účelem bezprostředního páčání trestného činu a která nemusí mít formálním způsobem definované funkce svých členů, nepřetržitost členství ani rozvinutou strukturu.“ Porovnáme-li dikci Úmluvy s ustanovením § 129 tr. zák., pak lze konstatovat, že na rozdíl od Úmluvy, která nepožaduje pro klasifikaci zločinného uskupení za nezbytné definování funkcí jednotlivých jeho členů ani rozvinutou strukturu, český trestní zákoník i judikatura tyto vyžadují. Česká úprava naopak neobsahuje účel spočívající v nutnosti získání přímého či nepřímého finančního či jiného hmotného prospěchu. Lze tak shrnout, že k dosažení úplné konformity s Úmluvou by se zřejmě vyžadovalo buď vypuštění některých z obligatorních znaků zločinné organizované skupiny z ustanovení § 129 tr. zák., nebo zavedení v zásadě obdobného trestného činu účasti na organizované zločinecké skupině dle ustanovení § 361 tr. zák. také ve vztahu k českému trestnímu právu známé *organizované skupině*, která ke své existenci veškeré znaky uvedené v ustanovení § 129 tr. zák. nevyžaduje, k tomu srov. zejména čl. 3 odst. 1 Úmluvy. V zásadě lze však konstrukci českého trestního zákoníku a ustanovení § 129 tr. zák. ve spojení s ustanovením § 361 tr. zák. považovat za požadavkům Úmluvy vyhovující.

Ustanovení čl. 6 Úmluvy předpokládá postih legalizace výnosů z trestné činnosti resp. praní špinavých peněz. V českém právním řádu taková jednání kriminalizují ustanovení § 214 až 217 tr. zák. (skutkové podstaty trestných činů podílnictví a legalizace výnosů z trestné činnosti). K zamezení legalizace výnosů z trestné činnosti slouží i systém trestních sankcí, zejména trest

propadnutí majetku dle ustanovení § 66 tr. zák., jakož i trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty dle ustanovení § 70 tr. zák. Navazující čl. 7 Úmluvy klade požadavky zejména do oblasti práva finančního, ukládá členským státům zavedení komplexního vnitrostátního dohledového systému a kontrolního režimu pro banky i finanční instituce nebankovního typu s cílem zabránit všem formám praní špinavých peněz, pamatováno je na identifikaci zákazníků, vedení evidence, hlášení podezřelých transakcí apod. Úprava této problematiky je v právním řádu České republiky provedena především zákonem č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

Pozornost věnuje Úmluva rovněž otázce konfiskace výnosů z trestné činnosti a to v ustanovení čl. 12, stanovícím povinnost států přijmout nezbytná opatření umožňující jejich zabránění. Čl. 14 odst. 7 Úmluvy dokonce ukládá členským státům zvážit možnost požadovat, aby pachatel prokázal zákonný původ domnělých výnosů z trestné činnosti nebo jiného majetku podléhajícího konfiskaci v rozsahu, v němž takovýto požadavek bude v souladu se zásadami jejich vnitrostátního práva (srov. blíže kapitola VII.).

V dalších ustanoveních se Úmluva zabývá trestní odpovědností právnických osob, vzájemnou právní pomocí, extradicí, ochranou svědků, pomocí obětem organizovaného zločinu, shromažďováním, výměnou a analýzou informací o povaze organizovaného zločinu apod.

Obecná ustanovení Úmluvy jsou doplňována protokoly zaměřujícími se podrobněji na specifické formy organizované kriminality. První z nich je *Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zvláště ženami a dětmi*, přijatý v prosinci roku 2000. Protokol doplňuje Úmluvu a musí být vykládán v souladu s ní. Z protokolu vyplývá závazek trestně postihovat obchod s lidmi včetně jeho organizování či účasti na něm. Státy se zavazují ke vzájemné spolupráci a výměně potřebných informací. *Protokol proti pašování přistěhovalců po zemi, moři a letecky* je zaměřen na prevenci a postih organizace ilegální migrace. *Protokol proti nedovolené výrobě a obchodu se zbraněmi, jejich částmi, komponenty a municí* obsahuje závazek kriminalizace

nedovolené výroby a obchodu se zbraněmi včetně pokusu a účastenství na takovýchto činech.

11.2.2 Další vybrané dokumenty OSN zaměřené na boj s organizovaným zločinem

Z ostatních dokumentů vzniklých na půdě OSN lze zmínit zejména Vídeňskou *Úmluvu OSN proti nedovolenému obchodování s omamnými a psychotropními látkami* přijatou 20. prosince 1988. Ta je zaměřena zejména na drogovou problematiku a praní špinavých peněz, ve svém čl. 3 stanoví povinnost kriminalizace praní špinavých peněz pocházejících z obchodu s drogami. Zásadním nástrojem předpokládaným touto úmluvou je institut sledované zásilky, známou našemu trestnímu řádu v ustanovení § 87b tr. řádu.

Rezolucí č. 51/191 přijatou 16. prosince 1996 byla dále vyhlášena *Deklarace OSN proti korupci a úplatkářství v mezinárodních obchodních transakcích*, ukládající členským státům povinnost zavést v národních právních rádech efektivní nástroje boje s korupcí, úplatkářstvím a podobnými praktikami v obchodních vztazích. Za úplatkářství deklarace považuje nabídku, slib nebo poskytnutí jakékoliv platby, daru nebo jiné výhody, přímo nebo nepřímo jakoukoliv soukromou nebo veřejnou korporací, včetně korporací mezinárodních, nebo jednotlivcem kteréhokoliv státu kterémukoliv veřejnému činiteli nebo volenému zástupci jiného státu jako nepřiměřené protihodnoty za vykonání nebo nevykonání jakékoliv povinnosti veřejného činitele. Státy mají v souladu s deklarací zavést standardy, které prohloubí průhlednost obchodních transakcí a podpoří soukromé i veřejné korporace, včetně mezinárodních korporací a jednotlivců zde zaangažovaných, při vyhýbání se a boji proti korupci, úplatkářství a příbuzným nelegálním praktikám. Státy mají dále podporovat rozvoj obchodních kodexů, které zakazují korupci, úplatkářství či jiné podobné praktiky.

Z dalších lze uvést např. 15. prosince 1998 přijatou *rezoluci č. 53/176 o Akci proti korupci a úplatkářství v mezinárodních transakcích* (Action against corruption and bribery in international commercial transaction), *rezoluci č.*

54/126 o *Návrhu konvence OSN proti mezinárodnímu organizovanému zločinu a návrhu protokolu k němu* (Draft United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the draft protocols thereto) ze dne 17. 12. 1999, *rezoluci č. 54/128 proti korupci* (Action against corruption) v níž valné shromáždění OSN mimo jiné upozorňuje na skutečnost, že korupce je mimořádně spojena právě s organizovaným zločinem a často řízena na mezinárodní bázi. V *rezoluci č. 54/205 o Prevenci podvodných praktik a nezákonného převodu finančních prostředků* (Prevention of corrupt practices and illegal transfer of funds) přijaté dne 22. prosince 1999 valné shromáždění OSN prohlásilo korupci za vážný problém, poukázalo na důležitost národních zákonů v boji s ní, jakož i nutnost přijímat další mezinárodní a národní opatření.

11.3 Rada Evropy a boj s organizovaným zločinem

Významnými jsou v boji s organizovaným zločinem rovněž aktivity Rady Evropy. Úmluvy vznikající při této jsou zaměřeny především na procesní problematiku boje s kriminalitou, vzájemnou právní pomoc, provádění důkazů na území jiných států, vydávání osob za účelem jejich trestního stíhání, uznávání rozsudků cizích států apod. Rada Evropy se zaměřuje samozřejmě nejen na problematiku organizovaného zločinu, nýbrž problematiku zločinnosti vůbec. Z obecných trestněprávních úmluv Rady Evropy tak lze poukázat např. na *Evropskou úmluvu o vzájemné pomoci ve věcech trestních* z 20. dubna 1959, k níž byly přijaty dodatkové protokoly 17. března 1978 a 8. listopadu 2001, *Evropskou úmluvu o mezinárodní platnosti trestních rozsudků* ze dne 28. května 1970, *Evropskou úmluvu o předávání trestního řízení* z 15. května 1972, *Úmluvu o předávání odsouzených osob* z 21. března 1983 apod.

V oblasti potírání korupce je významná zejména *Trestněprávní úmluva o korupci* z 27. ledna 1999, ta zavazuje zejména ke kriminalizaci aktivního a pasivního úplatkářství, uzákonění trestní odpovědnosti právnických osob, jejichž

statutární orgán se dopustil korupce v její prospěch.²²⁸ *Občanskoprávní úmluva o korupci* ze 4. listopadu 1999 pak směřuje do oblasti soukromoprávních vztahů a náhrady škody způsobené v důsledku korupčního jednání.²²⁹ V souladu s úmluvou je pak každá smlouva, jejíž uzavření doprovázela korupce, neplatnou.

Pokud se týká oblasti organizovaného zločinu, resp. nástrojů konfiskace jeho příjmů, lze poukázat především na *Úmluvu Rady Evropy č. 141 o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů zločinu* z 8. listopadu 1990. Úmluva zavazuje smluvní strany k přijetí legislativních a jiných opatření, která budou nezbytná, aby bylo možno konfiskovat výnosy a majetek pocházející z trestné činnosti a to i s využitím možnosti zpřístupnění nebo zabavení bankovních a finančních záznamů, bez možnosti dovolávat se ochrany bankovního tajemství. Úmluva dále zavazuje smluvní strany ke kriminalizaci jednání odpovídajícím praní špinavých peněz a k vzájemné spolupráci v co nejširší míře za účelem vyšetřování a řízení zaměřených na konfiskaci ilegálních příjmů. Obsahem úmluvy je rovněž upřesnění terminologie, systém vnitrostátních opatření (konfiskační opatření, vyšetřovací a prozatímní opatření, speciální vyšetřovací pravomoci a techniky, legislativní opatření vztahující se k trestným činům praní výnosů ze zločinu apod.), dále pak pravidla mezinárodní spolupráce (vzájemná pomoc, poskytování informací, ustanovení o odmítnutí a odložení spolupráce a další všeobecné postupy) apod. Úmluva je otevřena podpisu nejen členským státům Rady Evropy, ale i jiným, které nejsou členy a účastnily se jejího vypracování. Tyto státy mohou vyjádřit s úmluvou svůj souhlas a být jí vázány, učinily tak USA, Austrálie či Kanada.

11.4 Boj s organizovaným zločinem na bilaterální úrovni

Vedle mnohostranných mezinárodních smluv je problematika boje s organizovaným zločinem rovněž předmětem řady bilaterálních smluv. Jejich

²²⁸ David, V., Nett, A.: Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 173

²²⁹ Tamtéž, str. 176

hlavní výhodou je, že mohou lépe vycházet vstříc nárokům, které vyplývají ze specifického geografického umístění smluvních stran a jejich požadavků.²³⁰ Dvoustranné mezinárodní úmluvy pak lépe vystihují konkrétní bezpečnostní i právní aspekty mezistátní spolupráce na rozdíl od vícestranných mezinárodních smluv, které musejí být formulovány univerzálněji a obecněji tak, aby jimi mohly být překonány odlišné přístupy států často z různých kontinentů a právních kultur.

Bilaterální smlouvy uzavírané Českou republikou zpravidla vykazují velmi podobnou strukturu a obsah. Za účelem demonstrace lze poukázat např. na *Dohodu mezi vládou ČR a vládou Ukrajiny o spolupráci v boji proti organizovanému zločinu, terorismu a nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami*, uveřejněnou ve sbírce mezinárodních smluv pod. č. 81/2006 Sb. m. s. V čl. 1 Dohody se smluvní strany zavázaly spolupracovat a poskytovat si vzájemně pomoc při prevenci a odhalování trestných činů, zjišťování jejich pachatelů, zejména v oblasti boje proti terorismu, organizovanému zločinu, padělání peněz, kuplířství apod. Spolupráce se má dle čl. 2 projevovat zejména ve výměně materiálu a informací o vnitrostátních právních předpisech vztahujících se k předmětu dohody, systémech operativních a kriminalistických evidencí, možnostech jejich využívání apod. V *Dohodě mezi vládou České republiky a vládou Italské republiky o spolupráci v boji proti terorismu, organizovanému zločinu a nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami* č. 37/2000 Sb.m.s. smluvní strany deklarují vědomí skutečnosti, že trestná činnost související s omamnými a psychotropními látkami postihuje oba státy, čímž ohrožuje veřejný pořádek a bezpečnost, jakož i životní úroveň a fyzickou integritu vlastních občanů. Obě strany v Dohodě uznaly význam mezinárodní spolupráce v boji proti terorismu, organizovanému zločinu a nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami a dohodly se na tom, že v rámci boje proti nim si budou neprodleně a systematicky poskytovat vzájemně informace, poznatky a údaje, které mohou být užitečné při potírání zmíněných druhů kriminality. Spolupráce má obsahovat

²³⁰ Srov. **Adamoli S., Di Nicola A., Savona E, Zoffi P.:** Organised Crime arend the World, European Institute for Crime and Control affiliated with the United Nations, 1998

zejména výměnu aktuálních informací o hrozbě nedovoleného obchodování s omamnými a psychotropními látkami, poznatků týkajících se struktur zločineckých organizací nebo kriminálních skupin apod. Vzájemná spolupráce by se měla uskutečňovat v oblasti kriminologie a kriminalistiky, včetně spolupráce příslušných odborných institucí, jakož po vzájemné dohodě i společným využitím operativní techniky a operativně pátracích prostředků, včetně sledovaných zásilek, předstíraných nákupních operací, skrytých vyšetřovatelů dle čl. 3 písm. g) Dohody apod.

V obdobném znění uzavřela Česká republika dvoustranné dohody s řadou dalších zemí, např. Bulharskou republikou, Spolkovou republikou Německo, Chile, Republikou Kazachstán, Republikou Uzbekistán, Slovinskou republikou a dalšími. Dohody se zaměřují v největší míře na problematiku obchodu s omamnými a psychotropními látkami, terorismus, obchod s lidmi, korupci a organizovaný zločin jako takový. Smlouvy uzavírané se státy s Českou republikou přímo sousedícími pak obsahují konkrétnější a podrobnější úpravu vzájemné spolupráce.

11.5 Organizovaný zločin a Evropská unie, právní prameny

Pojem evropského trestního práva se poprvé objevil před více než třiceti lety.²³¹ Aktivitu boje s kriminalitou v evropském právním prostoru nalzáme ve dvou základních liniích. Jedná se jednak o aktivity na půdě Rady Evropy, jejichž výsledkem jsou převážně mezinárodní smlouvy, rezoluce a doporučení, srov. oddíl 11.3. Další, jejíž význam nepochybně roste se stále se prohlubující evropskou integrační, je pak linie práva Evropské unie.²³²

V Evropské unii je problematika organizovaného zločinu vnímána zejména v souvislosti s realizací základních evropských svobod, mezi které patří svoboda volného pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu. Pouze formální význam

²³¹ Droit pénal européen, Presses Universitaires. Brussel 1970 – interní dokument Komise EU

²³² **Bryhtová K.:** Evropské trestní právo procesní, Jurisprudence, 2005, č. 8

vnitřních státních hranic na evropském kontinentu přináší vedle nesporných výhod rovněž i rizika spočívající v rozšíření geografického spektra, kde mohou zločinecké skupiny působit a volně se přesouvat.²³³ Prakticky bez jakéhokoli omezení státními hranicemi lze dnes transportovat komodity tradičně obchodované zločineckými skupinami od Karpat až po evropské břehy Atlantského oceánu. Bylo to právě zavedení tzv. *Schengenského systému*, otevírajícího vnitřní Evropu, které nutně vyžadovalo posílení spolupráce v oblasti bezpečnosti a trestního práva.

Obavy z růstu organizovaného zločinu projevovала Evropská unie zejména také vůči státům ucházejícím se v devadesátých letech minulého století o členství v ní. Stávající členové si dobře uvědomovali hrozbu, kterou představovala sílící organizovaná zločinnost na území států, které s nimi sousedily a stále těsněji se integrovaly. Významným byl v tomto směru zejména tzv. *Předvstupní pakt o organizovaném zločinu mezi členskými státy Evropské unie a kandidátskými zeměmi střední a východní Evropy* přijatý 28. května 1998 na společném zasedání ministrů vnitra a spravedlnosti členských zemí Evropské unie a kandidátských států. Hlavními cíly paktu bylo zejména sblížení kandidátských zemí s prioritami Evropské unie, pomoci kandidátským zemím při přijímání *acquis* v oblasti vnitra a justice a příprava společných projektů boje proti organizovanému zločinu.²³⁴

I přes značné nebezpečí organizovaného zločinu však nebylo v oblasti boje s ním dosaženo v rámci Evropské unie tak zásadních integračních pokroků jako v jiných oblastech, typicky zemědělství, dopravě či jednotné měny. Uvedené souvisí s vnímáním trestního práva v unijním kontextu vůbec a naráží na tradiční chápání trestní legislativy a jejího výkonu jako nástrojů příslušejících výlučně jednotlivým státům. Existence trestního práva se odvozuje od suverenity nad určitým územím. Moc trestat se vztahuje na trestní stíhání a na

²³³ Srov. **Ivor J.**: Harmonizácia trestného práva v svetle bezpečnosti Európskej únie. Karlovarská právnická revue. 2009, č. 4

²³⁴ http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/glossary/term_116_cs.htm (zobrazeno 25. 02. 2010)

souzení pro trestné činy, spáchané na území suveréna, tedy uvnitř jeho hranic. Otázky trestního práva tak stojí dlouhá léta spíše na okraji diskusí o evropské integraci, zvláště když evropské právo bylo pojmáno jako určené primárně k ochraně ekonomicky motivovaných svobod. Stále přetrvává zásada, vyslovená Evropským soudním dvorem v právní věci *Casati*, že trestní právo a trestní řízení zůstává plně v kompetenci členských států.²³⁵

Na druhé straně však vůli bojovat s organizovaným zločinem obsahovala již základní norma Evropských společenství a to *Smlouva o Evropské Unii* (tzv. *Maastrichtská smlouva*), která předpokládala v čl. 31 mimo jiné i *postupné přijímání opatření k zavedení minimálních norem o skutkových podstatách trestných činů a trestech v oblasti organizované kriminality, terorismu a obchodu s drogami*.

Trestní právo Evropské unie, užíjeme-li již tento pojem, není žádným uceleným, kodifikovaným systémem tak, jako tyto známe z národních právních řádů. Jedná se spíše o dílčí úpravy některých nástrojů sloužících boji s kriminalitou fragmentované do řady předpisů unijního práva, jakož i spolupráci ve věcech trestních mezi členskými státy Evropské unie. V hmotněprávním smyslu nejde zatím o odstranění stávajících rozdílů v trestněprávních kodifikacích členských států, ale o jejich minimalizaci a sblížení skutkových podstat tam, kde jsou členské státy schopny se dohodnout na kriminalizaci některých druhů jednání.²³⁶

11.5.1 Třetí pilíř Evropské unie

Přijetím Smlouvy o Evropské unii (tzv. *Maastrichtská smlouva*) v roce 1992, byl vytvořen tzv. „*třetí pilíř*“ – spolupráce v oblasti justice a vnitra, jakožto jeden ze tří pilířů soustavy politik Evropské unie.²³⁷ Zatímco Maastrichtská smlouva obecně formulovala cíl třetího pilíře jako „*rozvoj úzké*

²³⁵ **Tomášek M.:** Existuje „evropské trestní právo“? *Trestněprávní revue*, 2004, č. 5

²³⁶ Tamtéž

²³⁷ http://cs.wikipedia.org/wiki/T%C5%99i_pil%C3%AD%99e_Evropsk%C3%A9_unie (zobrazeno 20. 10. 2010)

spolupráce v oblasti justice a vnitra“, tzv. *Amsterodamská smlouva* přijatá s účinností od 1. května 1999 ukládala již konkrétněji rozvíjet Unii jako „*prostor svobody, bezpečnosti a práva, ve kterém je zajištěn volný pohyb osob ve spojení s vhodnými opatřeními, týkajícími se kontroly na vnějších hranicích, práva azylu, přistěhovalectví a předcházení a potírání zločinnosti*“. V posledně jmenované souvislosti, totiž *potíráním zločinnosti* v rámci prostoru svobody, bezpečnosti a práva Evropské unie vyvstala otázka tzv. „*evropského trestního práva*“²³⁸

Policejní spolupráce v oblasti třetího pilíře tak zahrnuje společné postupy, tedy neformální procesy a metody, v jejichž rámci měly spolupracovat zejména policejní orgány. Společné postupy zahrnovaly spolupráci při konkrétních akcích, odhalování a vyšetřování trestných činů včetně těch organizovaných. Součástí spolupráce bylo opatřování, uchovávání, zpracování a analýza příslušných informací. Jinou formou spolupráce bylo společné vzdělání, výměna policejních příslušníků apod.²³⁹ Spolupráce v oblasti justice zahrnuje jak faktickou součinnost příslušných ministerstev, soudů v trestním řízení a při výkonu rozhodnutí, tak i legislativní činnost s cílem zabezpečit úpravu extradice mezi členskými státy a slučitelnost norem trestního řízení.²⁴⁰ Oblast policejní spolupráce byla v důsledku přijetí tzv. Lisabonské smlouvy nově rovněž začleněna do Smlouvy o fungování Evropské unie, ustanovení čl. 87, srov. dále.

Oblast hmotněprávní úpravy jakož i problematiky trestního postihu organizovaného zločinu byly zásadně ponechány úpravám národních právních řádů, byť i zde došlo k projevům jisté unifikace. Jedním z příkladů je požadavek trestního postihu padělání evropské měny. V roce 2000 tak došlo v rámci III. pilíře k přijetí *Rámcového rozhodnutí Rady č. 2000/383/JaV o posilování ochrany trestními a jinými sankcemi proti padělání v souvislosti se zavedením eura*. Uvedené rozhodnutí předpokládá obligatorní a dostatečně účinný postih

²³⁸ **Tomášek M.:** Existuje „evropské trestní právo“? *Trestněprávní revue*, 2004, č. 5

²³⁹ **Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J. Král, R.:** *Evropské právo* 2 vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, str. 784

²⁴⁰ *Tamtéž*, str. 785

padělání evropské měny s horní hranicí trestu odnětí svobody nejméně na osm let odnětí svobody.

Dne 21. prosince 1998 přijala Rada Evropské unie dále zejména *Společný postup o tom, že trestným činem je účast ve zločinecké organizaci v členských státech Evropské unie (Joint action on making it a criminal offence to participate in a criminal organisation in the Member States of the European Union 98/733/JHA).*²⁴¹ Jeho pilířem je definice „zločinecké organizace“ v čl. 1. Touto Společný postup rozumí *uspořádanou společnost, založenou na určité časové období, nebo více než dvě osoby, působící v souladu s tím, aby páchaly zločiny, které jsou trestné odnětím svobody nebo příkazem k zadržení na maximálně čtyři roky nebo závažnější tresty, ať jsou takové zločiny výsledkem jich samotných nebo prostředkem k získání materiálního prospěchu a nebo nečistého působení na činnost veřejných úřadů.* Společný postup ukládá členským státům postihovat jednání kterékoliv osoby, která se aktivně účastní v kriminálních činnostech organizace.

11.5.2 Lisabonská smlouva

Snahy o institucionální reformy a prohloubení evropských integračních procesů v rámci Evropské unie vedly k ratifikaci tzv. *Lisabonské smlouvy*, jíž byly překonány předchozí neúspěšné pokusy o přijetí tzv. *Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu.*²⁴²

Lisabonská smlouva vstoupila v účinnost dne 1. prosince 2009. Její význam je značný, přináší změny Smlouvy o Evropské unii resp. Smlouvy o založení Evropského společenství, fungování evropských orgánů, hlasovacích procedur v nich, mění postavení členských států apod. Předchozí Evropské společenství nahrazuje Lisabonská smlouva Evropskou unií, která je tak jeho nástupkyní a Smlouvu o založení Evropského společenství nově označuje jako Smlouvu o fungování Evropské unie (dále také jen jako „SFEU“). Lisabonská

²⁴¹ **Angela, V., Leong M.:** The Disruption of International Organized Crime An analysis of legal and Non Legal Strategies MPG Books Ltd., Bodmin, Cornwall, 2007, str. 19

²⁴² Tato byla odmítnuta referendy konanými v Nizozemsku a Francii v roce 2005

smlouva je předmětem časté kritiky zejména v souvislosti s tím, že pokračuje v nastoleném trendu dalšího prohlubování evropské integrace, přičemž dále omezuje možnost států vetovat rozhodnutí v Radě Evropské unie v řadě oblastí.²⁴³

V kontextu předmětu disertační práce není smyslem tohoto oddílu činit komplexní hodnocení Lisabonské smlouvy, nýbrž reflektovat opatrný, avšak jistý integrační posun v oblasti trestněprávní politiky, k němuž v jejím důsledku dochází a jenž může do budoucna předznamenat další posílení úlohy Evropské unie v této oblasti. Postupně tak může docházet až k relativizaci dosavadního dogmatu o výsadní roli členských států. V důsledku Lisabonské smlouvy totiž zjednodušeně řečeno došlo k začlenění tzv. II. a zejména pak III. pilíře (*spolupráce v oblasti justice a vnitra*) do mechanismů komunitárních charakteristických dříve pro tzv. *první pilíř*. Do té doby byly oblasti II. a III. pilíře a opatření v jejich rámci přijímaná projevem suverenity jednotlivých členských států a jednalo o postupy charakteristické pro mezinárodní právo veřejné, respektující zásadu svrchované rovnosti a možnosti suverénního státu rozhodovat zcela o přijetí či nepřijetí toho kterého opatření. Pro přijetí opatření v rámci II. a III. pilíře byl vyžadován jednomyslný souhlas Rady, který tak fakticky znamenal nutnost souhlasu všech členských států Evropské unie. V důsledku Lisabonské smlouvy a zrušení tzv. pilířové soustavy byly II. a III. pilíř, resp. jejich obsah zahrnuty přímo pod Evropskou unii, jakožto zvláštní subjekt mezinárodního práva veřejného. Pokud se týká pro oblast trestního práva nejvýznamnějšího, tzv. třetího pilíře, pak tento byl začleněn do hlavy V. části III. SFEU označené jako „*Prostor svobody, bezpečnosti a práva*“, která obsahuje zejména kapitoly IV. (*justiční spolupráce v trestních věcech*) a V. (*policejní spolupráce*). Čl. 82 odst. 1 SFEU pak uvozuje justiční spolupráci v trestních věcech v Unii jako založenou na zásadě vzájemného uznávání rozsudků a soudních rozhodnutí a zahrnující sblížování právních předpisů členských států ve vybraných oblastech. Významným základem pro sblížování právní úpravy v oblasti trestního práva je pak zejména ustanovení čl. 82 odst. 2

²⁴³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Lisabonsk%C3%A1_smlouva (zobrazeno 10. 09. 2010)

SFEU, které umožňuje v rozsahu nezbytném pro usnadnění vzájemného uznávání rozsudků a soudních rozhodnutí a policejní a justiční spolupráce v trestních věcech s přeshraničním rozměrem Evropskému parlamentu a Radě řádným legislativním postupem stanovit formou směrnic minimální pravidla za předpokladu jejich přihlednutí k rozdílům mezi právními tradicemi a systémy členských států. Tato pravidla se mají týkat vzájemné přípustnosti důkazů mezi členskými státy, práv osob v trestním řízení, práv obětí trestných činů a dalších zvláštních aspektů trestního řízení, které Rada předem určí. Při jejich přijímání se vyžaduje jednomyslné rozhodnutí Rady po obdržení souhlasu Evropského parlamentu. Pokud se člen Rady domnívá, že by se návrh příslušné směrnice dotkl základních aspektů systému trestního soudnictví jeho země, může požádat, aby se návrhem zabývala Evropská rada. V takovém případě se řádný legislativní postup pozastaví. Po projednání, a pokud bylo dosaženo konsensu, Evropská rada do čtyř měsíců od tohoto pozastavení vrátí návrh zpět Radě, která ukončí pozastavení řádného legislativního postupu. Zásadním pro oblast trestního práva je rovněž čl. 83 SFEU umožňující Evropskému parlamentu a Radě stanovit ve formě směrnic minimální pravidla týkající se vymezení trestných činů a sankcí v oblastech mimořádně závažné trestné činnosti s přeshraničním rozměrem z důvodu povahy nebo dopadu těchto trestných činů nebo kvůli zvláštní potřebě potírat ji na společném základě. Jsou to oblasti terorismu, obchodu s lidmi a sexuálního vykořisťování žen a dětí, nedovoleného obchodu s drogami, nedovoleného obchodu se zbraněmi, praní peněz, korupce, padělání platebních prostředků, trestná činnost v oblasti výpočetní techniky a zejména pak i organizovaná trestná činnost. Všechna uvedená jednání jsou trestná již dle českého trestního práva a v tomto směru tak zřejmě nelze očekávat jeho zásadní změny či doplnění. Začlenění oblastí dřívějšího třetího pilíře do komunitární úrovně však navíc znamená rovněž i založení jurisdikce Soudního dvora EU, která může ovlivnit trestní politiku České republiky.

Dle čl. 83 odst. 2 SFEU pak ukáže-li se, že sbližování trestněprávních předpisů členského státu je nezbytné pro zajištění účinného provádění politiky Unie v oblasti, která byla předmětem harmonizačního opatření, mohou směrnice stanovit minimální pravidla pro vymezení trestných činů a sankcí v dané oblasti.

Novinkou je také ustanovení čl. 84 SFEU, které povolává Evropský parlament a Radu k možnosti přijmout pobídková a podpůrná opatření pro činnost členských států v oblasti předcházení trestné činnosti. Doposud nástroje dle citovaného ustanovení využity nebyly.

11.5.3 Legislativní opatření proti praní špinavých peněz

Pro oblast boje s organizovaným zločinem lze zřejmě za nejvýznamnější aktivity Evropské unie považovat snahy o potírání praní špinavých peněz. Ti, kdo perou peníze, by se totiž k usnadnění své trestné činnosti mohli pokoušet využívat právě volného pohybu kapitálu a volného pohybu finančních služeb, které integrovaný finanční prostor zahrnuje, pokud nebudou na úrovni Evropského společenství přijata určitá koordinační opatření.²⁴⁴

Již v roce 1991 došlo k přijetí *Směrnice Evropského společenství č. 91/308/EEC o prevenci využívání finančního systému za účelem praní špinavých peněz.*²⁴⁵ Tato směrnice požaduje, aby členské státy zakázaly praní peněz a zavázaly finanční sektor zahrnující banky a široký okruh dalších finančních institucí, aby zjišťoval totožnost svých klientů, uchovával příslušné záznamy, zavedl vnitřní postupy pro školení pracovníků a podával příslušným orgánům oznámení o jakýchkoliv náznacích praní peněz. Citovaná směrnice definovala praní špinavých peněz, jako *úmyslný převod či přesun majetku s vědomím jeho kriminálního původu za účelem jeho zastření.* Vědomost a úmysl se odvozují z objektivních skutečností. Důležité je přitom, že evropské právo nerozlišuje, zda k jednání došlo na území jiného členského státu, ale dokonce bere v úvahu i jednání, která se stala na území nečlenských států, pokud se jejich důsledky projevují na území EU.²⁴⁶ Členským státům, resp. prostřednictvím národního zákonodárství bankám a finančním institucím uložila směrnice povinnost při peněžních operacích převyšujících částku 15.000,- EUR zjišťovat totožnost

²⁴⁴ Srov. směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2005/60/EEC z 26. října 2005 o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu

²⁴⁵ Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering

²⁴⁶ **Tomášek M.:** Existuje „evropské trestní právo“? *Trestněprávní revue*, 2004, č. 5

klienta, v případech podezřelých bankovních transakcí pozdržet jejich provedení, spolupracovat s orgány učenými k boji proti praní špinavých peněz apod.

K výraznějšímu propracování problematiky praní peněz došlo *směrnici Evropského parlamentu a Rady č. 2005/60/EEC z 26. října 2005 o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu*. Tato v řadě svých ustanovení odkazuje na směrnici č. 91/308/EEC, avšak považuje za nezbytně nutné legislativní úpravu problematiky zásadně upřesnit a konkretizovat. Směrnice č. 2005/60/EEC označuje v čl. 1 za praní peněz:

- a) přeměnu nebo převod majetku při vědomí, že tento majetek pochází z trestné činnosti nebo z účasti na takové činnosti, za účelem zatajení nebo zakrytí nezákonného původu majetku nebo za účelem pomoci jakékoliv osobě, která se účastní páčání takové činnosti, aby se vyhnula právním následkům svého jednání;
- b) zatajení nebo zakrytí skutečné povahy, zdroje, umístění, nakládání, pohybu, práv k majetku nebo jeho vlastnictví při vědomí, že tento majetek pochází z trestné činnosti nebo z účasti na takové činnosti;
- c) nabývání, držení nebo užívání majetku při vědomí, v době jeho obdržení, že tento majetek pochází z trestné činnosti nebo z účasti na takové činnosti;
- d) účast na spáchání, spolčení ke spáchání, pokus o spáchání, napomáhání, usnadňování a návod ke spáchání jakéhokoliv jednání uvedeného v předchozích písmenech.

Směrnice ukládá nejen bankovním ústavům a finančním institucím, ale např. i notářům, advokátům, pojišťovacím makléřům, obchodníkům s pohledávkami, provozovatelům kasin, apod. řadu povinností, omezení a obligatorních postupů při provádění peněžních operací. Citovaná směrnice je

implementována do právního řádu České republiky *zákonem č. 253/2008 Sb. o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu*. Trestní zákoník pamatuje na problematiku ustanovením § 216 skutkovou podstatou trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti. Z nařízení upravujících související problematiku lze poukázat např. na *nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1889/2005 ze dne 26. října 2005 o kontrolách peněžní hotovosti vstupující do Společenství nebo je opouštějící* a *nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1781/2006 ze dne 15. listopadu 2006 o informacích o plátcích doprovázejících převody peněžních prostředků*.

Kapitola XII.

Úvaha nad efektivitou trestní odpovědností právnických osob jakožto nástroje boje s organizovaným zločinem

12.1 Úvod k problematice trestní odpovědnosti právnických osob

Otázka, která je předmětem časté odborné diskuze v České republice i zahraničí je trestní odpovědnost právnických osob. Náš právní řád ji v současnosti neuznává a je striktně vybudován na individuální trestní odpovědnost jednotlivce.²⁴⁷ Jedná se o problematiku obecnou, mající význam nejen trestněprávní, nýbrž zásadně přesahuje i do práva obchodních společností, práva správního, soukromoprávních vztahů, do nichž právnické osoby vstupují apod. Tato kapitola neaspiruje v žádném případě na vyčerpávající rozbor všech aspektů trestní odpovědnosti právnických osob, ani nečiní jednoznačný závěr o vhodnosti či naopak nevhodnosti jejího zakotvení v českém právním řádu, všímá si však některých jejích základních souvislostí s organizovaným zločinem.

²⁴⁷ Zvláštní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim byl předložen vládou Poslanecké sněmovně společně s návrhem trestního zákoníku dne 21. 7. 2004. Jedním z důvodů, proč trestní odpovědnost právnických osob nebyla zapracována přímo do návrhu trestního zákoníku, byla obava předkladatelů, aby v případě nesouhlasu poslanců se zavedením trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu nebyl zamítnut celý nový trestní zákoník.

Uzákonění trestní odpovědnosti právnických osob se obecně zdůvodňuje mimo jiné jejich rostoucí ekonomickou silou jakožto tržních subjektů a hojným výskytem závažné trestné činnosti, k níž jsou využívány.²⁴⁸ Přesvědčivě působí i skutečnost, že se stále rozšiřují řady zemí kontinentální právní kultury, které přes veškerá odmítavá stanoviska nakonec institut trestní odpovědnost právnických osob ve svých právních řádech přijaly.²⁴⁹

Koncepční východiska trestní odpovědnosti právnických osob jsou různými autory pojímána často rozličně. J. Jelínek např. rozlišuje dva základní modely, jednak model *angloamerický*, jednak model *kontinentální*. V rámci kontinentálního pak dále rozlišuje tři možné koncepce deliktní odpovědnosti právnických osob a to:

- a) *koncepti pravé trestní odpovědnosti*, která pracuje s úpravou trestní odpovědnosti právnických osob obsaženou buď přímo v trestním zákoně (např. francouzská, nizozemská, finská právní úprava) anebo ve zvláštních zákonech o trestní odpovědnosti právnických osob (např. polská, slovinská, rakouská právní úprava), kdy trestní odpovědnost právnických osob je vnímána shodně, jako osob fyzických a jsou jim ukládány obdobně sankce v trestním řízení;
- b) *koncepti nepravé trestní odpovědnosti*, která umožňuje uložit právnickým osobám quasitrestní sankce, i když přímo jejich trestní odpovědnost zákonem upravena není (např. španělská právní úprava);
- c) *koncepti administrativněsprávního trestání* splňující kritéria pro ukládání „účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí“ ve smyslu mezinárodních závazků a doporučení (např. německá právní úprava).²⁵⁰

²⁴⁸ **Fryšták, M.:** Trestní odpovědnost právnických osob jako jeden z možných nástrojů boje s hospodářskou kriminalitou. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva 2008 Days of Law. AUB – Iuridica. No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1711

²⁴⁹ **Kavěna, M.:** Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut, 2007, č. 5.270

²⁵⁰ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 22; shodně **Fenyk, J.:** Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In:

12.2 Právnícké osoby v českém právním řádu

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník v ustanovení § 18 odst. 2 vyjmenovává entity vnímané českým právním řádem jakožto právnícké osoby, jimiž tak jsou:

- a) sdružení fyzických nebo právníckých osob (typicky obchodní společnosti upravené v příslušných ustanoveních zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník);
- b) účelová sdružení majetku;
- c) jednotky územní samosprávy;
- d) jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon (např. státní podniky, státní příspěvkové organizace).

Shodně jako většina kontinentálně evropských právních řádů se i ten český opírá o tzv. *fikční koncepci* právnícké osoby, která právníckou osobu považuje za umělý výtvar, který je následně vnímán a vystupuje jako právní realita.²⁵¹ K. Eliáš podotýká, že nynější postoj českého zákonodárce je charakterizován spíše jako kompromis mezi teorií fikce a teorií reality.²⁵²

12.3 Jednání právníckých osob, otázka způsobilosti projevat vůli

Jednání právnícké osoby může být realizováno ve dvou formách. Jedná-li právnícká osoba svým statutárním orgánem, jedná přímo. Jedná-li za právníckou osobu zástupce, jde o jednání nepřímé, neboť zástupce jako osoba od právnícké osoby odlišná projevuje svou vlastní vůli, avšak činí tak jménem právnícké osoby a s právními důsledky pro ni samotnou.

Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1700

²⁵² Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 176

Právnícká osoba je jako plnohodnotný subjekt soukromoprávních vtaů nadána jak způsobilostí být nositelem práv a povinností, tak způsobilostí k právním úkonům, kterou uplatňuje prostřednictvím statutárních orgánů. Statutární orgány právnícké osoby mají tzv. generální jednatelské oprávnění a mohou tak činit právní úkony ve všech věcech. Takovéto oprávnění statutárního orgánu nelze platně omezit, je jeho základním atributem. Pokud zákon určitá omezení dovoluje, pak zároveň stanoví, že tato jsou vůči třetím osobám neúčinná, neboli působí pouze dovnitř právnícké osoby a mohou zakládat výhradně odpovědnost jednajících subjektů vůči společnosti samotné. V soukromoprávních vztazích tak právnícké osobě, byť je fiktivním útvarem bez možnosti utváření skutečné vlastní vůle, přiznává právní řád způsobilost zakládat, měnit či rušit práva a právní povinnosti jejím projevem.

V oblasti trestního práva a odpovědnosti za trestné činy je situace odlišná. Česká trestněprávní nauka i praxe vycházejí většinou ze striktního názoru, že právnícká osoba je ryzí fikcí, umělou konstrukcí, nemá vůli, bez vůle pak není viny a tím ani trestní odpovědnosti. Trestní odpovědnost právníckých osob dle takového názoru není slučitelná s pojetím trestního práva spočívajícím na individuálním zavinění. Za trestné činy spáchané ve sféře právnícké osoby tak může být *de lege lata* trestně odpovědná jen fyzická osoba, která trestný čin spáchala, nebo se na něm účastnila. U kolektivních orgánů mohou být odpovědní všichni jejich členové jako jednotlivci, pokud následek zavinili.²⁵³ Je tak třeba zkoumat trestní odpovědnost u každého z nich. Z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 7 Tdo 320/2008 se pak podává, že pouhý výkon funkce statutárního orgánu bez dalšího nezakládá trestní odpovědnost.²⁵⁴

²⁵³ Nejvyšší soud ČR sp. zn. 5 Tz 43/1998 „Pokud rozhodlo představenstvo akciové společnosti jako kolektivní statutární orgán o určité otázce, která má význam pro naplnění znaků trestného činu, nevylučuje to obecně individuální trestní odpovědnost jednotlivých fyzických osob jako členů takového kolektivního orgánu, kteří se na zmíněném rozhodnutí podíleli, jestliže naplnili svým jednáním všechny znaky konkrétního trestného činu...Konkrétní podíl jednotlivých fyzických osob na takovém rozhodnutí kolektivního orgánu však musí být prokázán“

²⁵⁴ Nejvyšší soud ČR, sp. zn. 7 Tdo 320/2008 „Zjištění, že obviněný „byl odpovědný za to, že společnost ... neuhradila ... daň z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti a funkčních požitků za zaměstnance“ (ve skutečnosti neuhradila zálohy na daň z příjmů), není zjištěním, které by vyjadřovalo nějaké konkrétní jednání obviněného, jímž by naplnil zákonný znak trestného činu spočívající v tom, že pachatel „nesplní ... povinnost“. Podkladem výroku o vině může být pouze

Domnívám se, že uvedená argumentace neexistencí vůle právnické osoby není zcela přílehlavá pro odmítnutí její trestní odpovědnosti, neboť shodný důvod by pak vylučoval možnost projevovat vůli právnické osoby rovněž i v soukromoprávních vztazích. Tam by však pochybnost nad způsobilostí právnické osoby volně jednat zmařila smysl korporací vůbec.

12.4. České trestní právo a koncepce jednání za jiného

Novelou č. 253/1997 Sb., byl s účinností od 1. 1. 1998 do českého trestního práva zaveden institut *jednání za jiného*, tehdy dle ustanovení § 90 odst. 2 původního tr. zák., dnes srov. ustanovení § 114 odst. 2 tr. zák. Smyslem této úpravy je postihnout fyzickou osobu jednající za korporaci v případech, kdy trestní zákoník počítá s okruhem pachatelů, jejichž specifické znaky vykazuje právě ona korporace, nikoliv však za ní jednající fyzická osoba.

Nový trestní zákoník navíc výslovně zakotvil aplikovatelnost ustanovení § 114 odst. 2 také na případy, kdy k trestnému jednání došlo ještě před vznikem právnické osoby, srov. ustanovení § 114 odst. 2 písm. a) tr. zák.; jestliže vznik právnické osoby byl neplatný, srov. ustanovení § 114 odst. 2 písm. b) tr. zák.; anebo právní úkon, který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu, byl neplatný nebo neúčinný, srov. ustanovení § 114 odst. 2 písm. c) tr. zák. Fyzická osoba jednající za osobu právnickou tak může být pachatelem nebo spolupachatelem trestného činu pouze za předpokladu, že zaviněně naplní všechny jeho znaky a současně se musí jednat o skutkové podstaty trestných

takový skutkový stav, jehož součástí je zjištění, jak konkrétně obviněný jednal, přičemž jednání může mít formu konání i formu opomenutí (§ 89 odst. 2 tr. zák.). V návaznosti na to musí skutkový stav obsahovat také zjištění týkající se příčinné souvislosti mezi jednáním obviněného a následkem. Samotná skutečnost, že obviněný byl členem představenstva obchodní společnosti, která byla plátcem daně a která proto byla povinna odvést za zaměstnance jako poplatníky zálohy na daň z jejich příjmů, není dostatečným podkladem výroku o vině, pokud nebylo zároveň zjištěno, že obviněný nějakým konkrétním projevem své vůle (např. příkazem nebo i jinak) naplnil znaky jednání, jež vedlo k tomu, že obchodní společnost neodvedla zálohy na daň. Při nedostatku konkrétních zjištění ohledně jednání obviněného a příčinné souvislosti mezi jeho jednáním a neodvedením záloh na daň je oprávněná námitka, že soudy koncipovaly trestní odpovědnost obviněného jen jako odpovědnost za následek, což není s principy odpovědnosti za trestný čin slučitelné.“

činů se zúženým okruhem pachatelů, tedy ty, kde přicházejí do úvahy pouze *subjekty konkrétní a speciální*.²⁵⁵

12.5 Právnícké osoby a jejich účast na aktivitách organizovaného zločinu

Právnícké osoby mohou být organizovaným zločinem využívány v nejobecnější rovině ve třech základních směrech. Jednak jako subjekty účastníci se bezprostředně jeho nezákonných aktivit, do nichž jsou přímo angažovány, jednak jako osoby disponující formálně s příjmy zločineckých skupin, striktně funkčně i personálně oddělené od osob zabývajících se přímými zločineckými aktivitami a konečně pak jako osoby vědomě poskytující kriminálním organizacím různorodé pomocné služby, např. daňové či právní poradenství.

Zejména obchodní společnosti se mohou stávat přímými účastníky ziskových aktivit zločineckých skupin. Vstupují do právních vztahů, jejich jménem jsou uzavírány smlouvy, účastní se veřejných soutěží, nabývají účast v jiných obchodních společnostech, slouží k vytváření složitých korporátních uskupení znemožňujících jednoznačnou identifikaci odpovědných subjektů a to vše jako nástroj organizovaného zločinu. Ve své podstatě se právnícké osoby v takových případech stávají členy zločineckých skupin svého druhu, členů, jichž si mohou zločinecké skupiny opatřit jejich založením libovolné množství a zcela je ovládat, nejčastěji pomocí tzv. *bílých koňů*. V podmínkách České republiky se bude nejčastěji jednat o společnosti s ručením omezeným ve smyslu ustanovení § 105 a násl. zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

Korporace budou v tomto směru sloužit spíše sofistikovaným formám hospodářské kriminality, finančním deliktům, ilegálnímu či pololegálnímu obchodu se zbraněmi, podvodům a korupci v oblasti veřejných zakázek,

²⁵⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. Vydání Praha: C.H. Beck, 2009, str. 1130

získávání úvěrů, podvodným modelům kapitálových investic, krácením daní apod.²⁵⁶ Méně využitelné budou naopak pro bezprostřední ziskové aktivity skupin zabývajících se např. vydíráním, nájemnými vraždami, výběrem výpalného apod., byť ani u nich nelze možnost využití korporací k jakýmkoli účelům vyloučit. Podle výsledků výzkumu Max-Planckova institutu pro zahraniční a mezinárodní trestní právo ve Freiburgu je v Německu více než 80% registrovaných případů hospodářské kriminality pácháno právě za využití obchodních společností.²⁵⁷

Právnícké osoby různých forem často slouží jako uschovatel a správce kapitálu získaného organizovaným zločinem. Tyto se pak nepodílí přímo na jeho zločineckých aktivitách a jejich činnosti nebudou z pohledu trestního práva zásadně rizikové, aby se minimalizovalo nebezpečí identifikace jimi ovládaného majetku jako získaného trestnou činností, spojené s možností jeho postihu. Právnícké osoby takto využívané se zabývají např. investicemi do následně pronajímaného a dále obchodovaného nemovitého majetku, zlata, drahých kamenů, provozem kasin apod.²⁵⁸ Zpravidla stojí na koncových člancích procesu praní špinavých peněz s pouze teoretickou možností vysledovat jejich pravý původ. Využívání právníckých osob k tomuto účelu bude velmi atraktivní pro většinu zločineckých skupin nehledě na jejich věcné zaměření, neboť všechny je pojí jediný cíl - dosahování maximálního finančního profitu bez možnosti jeho identifikace jakožto příjmu z nezákonné činnosti. Velmi aktuální je v této souvislosti problematika již v oddíle 11.1 zmíněných *tzv. off shore jurisdikcí*, které umožňují snadné zakládání obchodních společností s využitím služeb jejich nominálního jednatele a akcionáře, příslušníka daného státu, který ve společnosti oficiálně figuruje. Skutečná ovládající osoba tak zůstává zcela v anonymitě. Taková offshorová společnost se může následně stát společníkem např. české společnosti s ručením omezeným, která formálně vlastní rozsáhlý majetek financovaný ze zločineckých aktivit. Možnost jeho postihu je však

²⁵⁶ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právníckých osob. Praha: Linde, 2007, str. 82

²⁵⁷ Čečot, V., Segeš, I.: Trestná zodpovednosť právnických osôb? Justičná revue, 2001, č. 1

²⁵⁸ Tamtéž

pouze teoretická, neboť vysledovat původ finančních toků jdoucích přes tradiční off shore destinace, které u svých společností mnohdy nevyžadují ani vedení účetnictví, je prakticky nereálné.

12.6 Efektivita trestního postihu korporací ve vztahu k organizovanému zločinu

Je otázkou, zda a jak by realizace trestní odpovědnosti právnických osob v českém právním řádu mohla vyloučit, či alespoň snížit možnost jejich využití k výše popsaným účelům.

Trestní odpovědnost, resp. aplikace trestních sankcí slouží generálně k ochraně společnosti před kriminalitou, zároveň mají obecný výchovný účel. V individuálním směru pak tyto plní funkci represivní i preventivní ve vztahu k jedinci, který je různou měrou vnímá. Smysl trestní odpovědnosti tak dle mého názoru nalézáme pouze u subjektů, které se budou subjektivně cítit více či méně dotčeny rizikem jejího založení. Takový vjem je přirozený všem fyzickým osobám, které jsou nositeli občanské cti, lidské důstojnosti, jsou jedinečné, nezaměnitelné, nezrušitelné a netransformovatelné do jiného subjektu. Shledání trestněprávní odpovědnosti fyzické osoby v trestním řízení a její odsouzení mají většinou značně negativní dopad na její společensko-sociální postavení. Odhlédneme-li od skutečnosti, že *de lege lata* jsou trestně odpovědné pouze osoby fyzické, lze konstatovat, že obdobný difamující dopad by mělo mít vyslovení odsuzujícího rozsudku i na postavení osoby právnické. V konkurenčním prostředí tržního hospodářství, kde se právnické osoby většinou pohybují, by měly mít difamující účinky trestání významný kriminoinhibitivní a tím i preventivní účinek²⁵⁹, bude tomu však takto u každé právnické osoby? Domnívám se, že situace bude mimořádně individuální. Etablovaná korporace s letitou historií, prosperujícím podnikem a dobrým jménem bude vnímat hrozbu trestní odpovědnosti a aplikace trestní sankce

²⁵⁹ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob *de lege ferenda*. Trestní právo, 2001, č. 3

velmi intenzivně. Taková právnická osoba však zřejmě nebude typickým „pachatelem“ organizované kriminality. Těmito budou naopak spíše ad hoc účelově zakládané právnické osoby bez cíle jejich vedení s dlouhodobou perspektivou zdravé společnosti. Jejich trestněprávní postih by tak byl postihem zcela formálním, nikoho netížícím a jeho efekt snadno vylučitelný založením nové právnické osoby následně využitě opět k nezákonným účelům.

Již dnes se lze setkat v podmínkách České republiky s tisíci tzv. mrtvých společnostmi, formálně zapsanými v obchodním rejstříku, které v minulosti byly využity k ilegálním aktivitám. Po řadu let nevyvíjí žádnou činnost, nemají obsazené statutární orgány a jejich společníci oficiální ani stínoví o ně nejeví jakýkoli zájem. Jsem přesvědčen, že jejich trestní postih v jakékoli formě - peněžité, zákazem činnosti či zrušením, by nevedl ke snížení jejich počtu a byl v podstatě bezvýznamným. Většinou se totiž od samého počátku s těmito společnostmi uvažovalo tak, že budou po splnění svého účelu ponechány ladem.

Na druhé straně hrozba trestněprávního postihu právnických osob s tradicí, vážnou snahou budovat své dobré jméno a transparentní obraz před veřejností, obchodními partnery i orgány veřejné moci by mohla působit velmi účinně. Typicky u bank, finančních institucí, renomovaných advokátních či daňových kanceláří by případná realizace jejich trestněprávní odpovědnosti jakožto právnických osob např. v souvislosti s hospodářskou kriminalitou či praním špinavých peněz mohla působit velmi účinně jak individuálně preventivně tak i generálně. Současná konstrukce striktní trestněprávní odpovědnosti jednotlivce totiž umožňuje právnické osobě se od jeho jednání zcela distancovat a prezentovat je za excesivní, s nímž právnická osoba nemá nic společného, byť opak může být pravdou. Závěr o trestní odpovědnosti celé korporace podílející se např. na rozsáhlém poskytování odborného poradenství organizované zločinecké skupině by mohl být vnímán jako velmi rizikový a přimět korporace ke zvýšené opatrnosti při výkonu jejich činnosti. V tomto směru by tak dle mého názoru trestní odpovědnost právnických osob k boji s organizovaným zločinem přispět rovněž mohla.

Pokud se týká problematiky využívání právnických osob ke kumulaci příjmů organizovaného zločinu, pak zde se domnívám by zavedení trestní odpovědnosti právnických osob situaci příliš nezlepšilo. U disponentů s příjmy organizovaného zločinu se jejich trestní postih nedaří dostatečně realizovat ani v režimu trestní odpovědnosti fyzických osob a typicky skutkových podstat trestných činů podílnictví dle ustanovení § 214 tr. zák. či legalizace výnosů z trestné činnosti dle ustanovení § 216 tr. zák, zejména z důvodů důkazních obtíží. Navíc majetkový postih takových právnických osob by v souladu s českým trestním zákoníkem přicházel do úvahy již nyní, v režimu zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty dle ustanovení § 101 tr. zák., reálné výsledky v této oblasti však chybí. V tomto směru se tak domnívám bylo by efektivnější zvážit možnost podrobit korporace některé z forem prokazování zákonného původu jejich majetku, srov. kapitola VII.

12.7 Závěr

Shora popsané modely tak naznačují, že případné zavedení trestní odpovědnosti právnických osob může přinést další nástroj posilujících možnosti boje s organizovaným zločinem, jehož význam zároveň nelze příliš přeceňovat. Možná realizace trestní odpovědnosti korporací však má jistě mnohem širší pole využitelnosti např. při ochraně životního prostředí, spotřebitelů, hospodářské soutěže apod. Oblast organizovaného zločinu tak zřejmě nebude sama o sobě stěžejním argumentem pro její zavedení či odmítnutí.

Kapitola XIII.

Závěr, zamyšlení nad přítomností organizovaného zločinu ve společnosti

Již v jednotlivých kapitolách práce jsem se podrobně zabýval konkrétním hodnocením a možnostmi změn právní úpravy problematiky boje s organizovaným zločinem a odkazuji tak na tam učiněné poznatky. V dlouhodobém horizontu by však jednotlivé dílčí návrhy a podněty měly být naplněním obecnějšího cíle, k němuž mají směřovat. Jak jsem uvedl již v úvodu, nelze si dle mého názoru dát za cíl společnost bez organizovaného zločinu, neboť tento byl by utopickým stejně jako cíl společnosti bez kriminality vůbec. Organizovanému zločinu bude zajisté do budoucna věnována pozornost řady kriminologů, legislativců a odborné veřejnosti vůbec. Jistě lze očekávat další diskusi o aktuálních otázkách možnosti prokazování původu majetku, policejní provokace, korunního svědka či trestní odpovědnosti právnických osob jakožto nástrojů boje s tímto fenoménem. Řada nových námětů bude jistě vznikat s postupujícím vědecko- technologickým pokrokem, obecným vývojem nejen trestněprávní úpravy, jakož i rozmachem aktivit organizovaného zločinu v dalších oblastech, který lze jistě očekávat a na který bude nutné reagovat.

Organizovaný zločin v dnešním smyslu je poměrně mladým jevem, když v současné podobě se začal projevovat až v průběhu dvacátého století. Prochází svým vývojem, formováním a nelze očekávat, že by zůstal staticky takovým, jakým jej dnes známe. Je úlohou právního řádu klást mu překážky v jeho činnosti a vytvářet nástroje jeho postihu. Za neméně významné, či dokonce mnohem významnější považuji společenskou atmosféru a vnímání organizovaného zločinu širší veřejností.

Zásadní problém přítomnosti organizovaného zločinu dle mého názoru spočívá v tom, že přesto, že jej většinová společnost považuje za hrozbu a riziko, je jejím produktem a odrazem jejích hodnot. Ekonomický blahobyt a komfort života jsou lidstvu vlastní a snaha o jejich dosahování jsou důležitým předpokladem pokroku. Zdravá společnost však uznává jako prostředek

k dosažení hmotných cílů jednotlivcem pouze jednání, které je v souladu se zákony, jakožto pravidly lidského chování. Společnost vnímá odlišně ohrožení či porušení různých právních norem, typicky trestněprávních. Trestní jednání namířená proti životu a zdraví jednotlivce, jeho sexuální svobodě či proti dětem jsou společností hodnoceny mimořádně negativně a jejich pachatelé se stávají terčem odsudku společnosti. Oni sami se často snaží nebýt identifikováni jako narušitelé uvedených hodnot. Organizovaná zločinci jsou však kategorií značně odlišnou. Lze mít občas pocit, že oni sami jsou pyšní na svoji činnost, uvědomují si, jak jsou často atraktivní a zajímaví pro nemalou část běžné populace a jak namísto opovržení jimi čas od času leckdo takticky naznačí své kontakty na ně, na osoby které jsou s nimi ať již právem či neprávem spojované apod. Dobrymi styky se sexuálním delikventem či vrahem recidivistou se bude někdo prezentovat jen zcela výjimečně. Naopak dobré kontakty a na osoby považované za jakési bossy v regionech či odvětvích bývají považovány za důkaz vlivu, moci, a schopností jednotlivce.

Nelze se pak divit, že organizovaný zločin ovlivňuje v takovém míře chod společnosti např. v oblasti podnikání, když za účelem získání veřejné zakázky se považuje často za vhodné kontaktovat jistou skupinu, která pomocí „svých lidí vše zařídí“, když namísto nástrojů práva se řeší spory podnikatelů autoritou místních hlav, když jako důkaz síly slouží spojení s nimi apod. Obdobně společnost veřejně, dle mého názoru však spíše pokrytecky opovrhuje i dalšími aktivitami spojovanými s organizovaným zločinem. Ve skutečnosti však vůči jejich konkrétním projevům a konkrétním vykonavatelů zůstává často imunní, ba dokonce jejich jednání nepřímo podporuje. Měl jsem např. možnost při výkonu právní praxe poznat skupinu osob zabývajících se z počátku organizováním prostituce spojeným s občasnou distribucí drog jim využívaným prostitutkám, když tuto činnost postupně transformovali na obchod s nemovitostmi, provoz restaurací, obchody s módním zbožím atd. Bez ohledu na právní kvalifikaci jejich jednání a množství paragrafů trestního zákona, které svým jednáním zřejmě naplnily, byla pozoruhodná zejména kvalifikace jejich jednání společenská, když tyto v žádném případě nebyly vnímány jako někdo z okraje společnosti, ale naopak někdo s kým je atraktivní udržovat styky, s kým

jsou možnosti dobrého obchodu, někým, kdo je dobrým zákazníkem a ve svém okolí symbolem úspěšného člověka. Právě v uvedeném společenském klimatu spatřuji zásadní problém, neboť získání ekonomického profitu jakýmkoli prostředky je organizovaným zločinem sice realizováno, avšak nemalou částí společnosti tiše tolerováno či dokonce nepřímo podporováno.

Domnívám se tak, že nejvýrazněji může boji s organizovaným zločinem přispět společnost sama v okamžiku, kdy se namísto obdivu a uznání přepychu života hlav zločineckých skupin a jejich vlivu začne zamýšlet nad podstatou jejich jednání. Je tak především věcí společnosti samotné, do jaké míry dovolí organizovanému zločinu působit v různých oblastech tím, že jej nechá zavádět jeho pravidla, která pak začne sama dodržovat. Nelze tak očekávat, že to jsou pouze kvalitní právní normy a profesionální instituce tyto prosazující, na nichž je závislé snížení míry organizované kriminality a úspěch či selhání v této oblasti.

Resumé

Dizertační práce se věnuje problematice organizovaného zločinu a vybraným, především trestněprávním nástrojům určeným na boj s ním.

Úvodní část je orientována především kriminologicky, zabývá se zejména vymezením pojmu organizovaného zločinu a skupin zaměřených na jeho páčání. Jsou v ní uvedeny některé definice známé zahraniční i české literatuře, jejich srovnání a zamyšlení se nad otázkou, zda je vůbec možné organizovaný zločin jednotně a univerzálně definovat. Následuje výčet základních znaků organizovaných zločineckých skupin, jejich charakteristika včetně stručného exkurzu k vybraným zločineckým organizacím. První část zároveň popisuje historický vývoj některých zločineckých skupin a zejména pak i příčiny a okolnosti expanze organizovaného zločinu na území České republiky po roce 1989, jeho hlavní aktivity na našem území apod. Poukázáno je na tehdy nedostatečnou legislativu, nepřipravenost bezpečnostních složek a další faktory, které usnadnily organizovanému zločinu vstup do českého prostředí. První část uzavírá výčet a stručná charakteristika legislativních, institucionálních a politických nástrojů určených na boj s organizovaným zločinem.

Druhá část práce se zabývá především otázkami českého trestního práva hmotného a uchopením problematiky organizovaného zločinu. Obsahuje výčet ustanovení českého trestního kodexu vztahujících se k organizovanému zločinu, zejména ale rozbor legální definice organizované zločinecké skupiny v § 129 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a trestního postihu účasti v ní. Provedeno je srovnání dřívější právní úpravy dle zákona č. 140/1961 Sb. účinného na území České republiky do 31. 12. 2009, naznačeny některé možnosti změn platné právní úpravy apod. Popsány jsou difference mezi pojmy *organizovaná skupina* a *organizovaná zločinecká skupina*, které český právní řád odlišuje a odchýlně postihuje. Pozornost je věnována i některým příkladům z české justiční praxe při stíhání organizovaného zločinu. Rozsáhlý prostor je věnován sankcím ukládaným při postihu organizovaného zločinu dle českého trestního zákoníku a zejména pak úvahám nad možnostmi majetkového postihu organizovaného zločinu i mimo rámec trestního práva. V této souvislosti jsou

učiněny mnohé teoretické i praktické úvahy nad institutem konfiskace majetku nejasného původu a poukaz na některé zahraniční právní úpravy, které obdobné nástroje uplatňují. Poměrně podrobný rozbor je učiněn ve vztahu ke slovenské právní úpravě, která byť nezavedená do praxe pro její neústavnost byla jistě pozoruhodným pokusem.

Část třetí odkazuje na některé procesní nástroje boje s organizovaným zločinem známé českému procesnímu kodexu, zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád. Stěžejní je rozbor institutu korunního svědka jakožto nástroje uplatňovaného v některých zahraničních právních řádech. Tento byl ve značně modifikované podobě uzákoněn s účinností od 1. 1. 2010 rovněž v českém právním řádu jako tzv. *spolupracujíc obviněný*. V této souvislosti tak lze očekávat řadu praktických i teoretických otázek, které budou vznikat při aplikaci tohoto institutu. Hlubší zamyšlení je učiněno zejména nad hranicemi privilegií, která mají být korunnímu svědkovi poskytnuta za jeho pomoc při vyšetřování organizovaného zločinu a jejich jasnou garancí. Jako dalšímu procesněprávnímu institutu se tato část věnuje *agentu provokatérovi*. V této souvislosti jsou učiněny některé úvahy nad konformitou tohoto institutu s obecně přijímanou rolí moderního státu, jakožto základní překážkou pro uzákonění možnosti vyprovokovat rozhodnutí spáchat trestný čin orgánem veřejné moci.

Závěrečná část se zabývá organizovaným zločinem v mezinárodním rozměru a poukazuje na některé základní milníky mezinárodního společenství v této oblasti. Zmíněna je tak role Organizace spojených národů a některých dalších mezinárodních organizací, učiněn stručný rozbor vybraných mezinárodních smluv uzavřených na jejich půdě apod. Chybět přirozeně nemůže ani přiblížení některých snah Evropské unie chránit jednotný evropský prostor před organizovaným zločinem. Aktivita Evropské unie se zaměřuje zejména na oblast praní špinavých peněz. Čtvrtá část je zakončena úvahou o trestní odpovědnosti právnických osob jakožto nástroje boje s organizovaným zločinem.

V samotném závěru disertační práce je provedeno její celkové shrnutí, cizojazyčné i české resumé a uveden seznam použité literatury.

English summary

This dissertation thesis addresses the issue of organised crime and the selected primarily criminal-law tools intended for the fight against organised crime. The thesis consists of four parts divided into individual chapters and sections.

Having mainly a criminological focus, the introductory part defines organised crime and groups aimed at commission of such crime. It analyses certain definitions available from the Czech and foreign literature, compares them and discusses whether it is possible to define organised crime uniformly and universally. Afterwards it specifies the basic features of organised criminal groups, provides their characteristics and includes a brief excursion into selected criminal organisations. The first part also describes the historical development of certain criminal groups up to now and examines, in particular, the causes and the circumstances of the organised crime expansion in the Czech Republic after 1989, its main activities in our country and other issues. It refers to the legislation which was very insufficient at that time, the non-readiness of the security units and certain other factors that facilitated the entry of the organised crime into the Czech environment. The first part is concluded with a list and a brief characteristics of legislative, institutional and political tools intended for the fight with organised crime.

The second part of the thesis examines, in particular, the issues of the Czech substantive criminal law and its relation to organised crime. It contains a list of the provisions of the Czech Criminal Code relating to organised crime and, above all, an analysis of the legal definition of an organised criminal group provided in section 129 of Act No. 40/2009 of the Collection of Laws of the Czech Republic (Coll.), Criminal Code, and a criminal penalty for participation

in such a group. It compares the former legal regulation under Act No. 140/1961 Coll. in effect in the Czech Republic until 31 December 2009, and suggests some possibilities of alteration of the legal regulation which has currently been in effect. It describes the differences between an *organised group* and an *organised criminal group* as the Czech legal order differentiates them and sanctions them differently. The thesis also pays attention to certain examples from the Czech judicial practice in prosecution of organised crime, and points out at some of its problematic aspects. A large room is devoted to the sanctions imposed for organised crime under the Czech Criminal Code and, in particular, to the considerations on the possibilities of the property sanctions for organised crime that are beyond the scope of the criminal law. In this connection the thesis contains a number of theoretical and practical considerations on the institute of confiscation of the property of unclear origin, and a reference to certain foreign legal regulations that use similar tools. A rather detailed analysis is made in relation to the Slovak legal regulation which, although not put into practice due to its unconstitutional features, certainly was a remarkable attempt.

The third part refers to certain procedural tools of the fight with organised crime, as known in the Czech Criminal Procedure Code, i.e. Act No. 141/1961 Coll. However, the key issue of this part is the analysis of the institute of the material witness as the tool used in certain foreign legal orders. This institute was enacted in a considerably modified form with effect from 1 January 2010 in the Czech legal order as a “*collaborative accused*”. In this connection we may expect a number of practical and theoretical issues arising from application of this institute. A deeper thought is given, in particular, to the limits of the privileges to be provided to the material witness for his assistance in investigation of organised crime, and to their clear warranty. Another procedural institute not yet regulated in the Czech law, or more precisely, regulated in a rather reduced form, discussed in this part is the institute of *agent-provocateur*. In this connection the thesis contains certain legal-philosophical considerations on the conformity of this institute with the generally accepted role of the state in the modern world as the main impediment for enactment of a

possibility of provoking an individual's decision to commit a criminal offence by a state power body.

The final part is focused on the organised crime on the international scale and points out at certain basic milestones of the efforts of the international community in this field. It mentions the role of the United Nations and certain other international organisations, and contains a brief analysis of selected international treaties made under their auspices. The thesis also includes familiarization with certain efforts of the European Communities to protect the single European area from organised crime. In this connection the activities of the European Union are focused in particular on money laundering and prevention of corruption. The end of the part is focused on the criminal responsibility of corporations as the tool intended for the fight against organised crime.

The conclusion of the dissertation thesis contains the overall résumé, foreign-language summary and a list of the literature used.

- 1) organized crime – organizovaný zločin
- 2) collaborative accused – spolupracující obviněný
- 3) organised criminal group – organizovaná zločinecká skupina
- 4) organised group – organizovaná skupina

Das Resümme

Diese Dissertation widmet sich der Problematik der organisierten Kriminalität und den ausgewählten vor allem strafrechtlichen zum Kampf gegen die organisierte Kriminalität bestimmten Instrumenten. Die Arbeit besteht aus vier Teilen, die in einzelne Kapitel und Abschnitte weiter eingegliedert sind.

Der Einführungsteil ist vor allem kriminologisch orientiert, er beschäftigt sich vor allem mit der Bestimmung des Begriffs der organisierten Kriminalität und der auf deren Begehung aufgerichteten Gruppe. Darin sind einige Definitionen, die in der ausländischen und auch in der tschechischen Literatur bekannt sind, ihr Vergleich und das Nachdenken über der Frage analysiert, ob es überhaupt möglich ist, die organisierte Kriminalität einheitlich und universal zu definieren. Es folgt die Auflistung der Wesensmerkmale der organisierten verbrecherischen Gruppen, ihr Charakteristik einschließlich eines kurzen Exkurses zu den ausgewählten kriminellen Organisationen. Der erste Teil beschreibt zugleich die historische Entwicklung einiger verbrecherischen Gruppen bis zur Gegenwart und beschäftigt sich vor allem auch mit den Ursachen und Umständen der Expansion der organisierten Kriminalität auf das Gebiet der Tschechischen Republik nach dem Jahr 1989, mit deren Hauptaktivitäten auf unserem Gebiet u.ä. Es ist so auf die damals sehr ungenügende Legislative, auf die Unbereitschaft der Sicherheitsbestandteile und auf einige andere Faktoren hingewiesen, die der organisierten Kriminalität den Eintritt in das tschechische Umfeld erleichtert haben. Der erste Teil wird mit der Auflistung und mit der kurzen Charakteristik der legislativen, institutionellen und politischen Instrumente abgeschlossen, die zum Kampf gegen das organisierte Verbrechen bestimmt sind.

Der zweite Teil der Arbeit beschäftigt sich vor allem mit den Fragen des tschechischen materiellen Strafrechts und mit dessen Erfassung der Problematik der organisierten Kriminalität. Er beinhaltet die Auflistung der Bestimmungen des tschechischen Strafkodexes mit Bezug auf das organisierte Verbrechen, vor allem jedoch die Analyse der legalen Definition der organisierten Verbrechergruppe im § 129 des Gesetzes Nr. 40/2009 GBl., Strafgesetzbuch und der Strafverfolgung der Teilnahme daran. Es ist der Vergleich der früheren Rechtsregelung gemäß dem Gesetz Nr. 140/1961 GBl. durchgeführt, das auf dem Gebiet der Tschechischen Republik bis 31. 12. 2009 wirksam war, es wurden einige Möglichkeiten der Änderungen der gültigen Rechtsregelung u.ä. angezeigt. Hier sind die Differenzen zwischen den Begriffen *organisierte Gruppe* und *organisierte Verbrechergruppe* beschrieben, die die tschechische

Rechtsordnung unterscheidet und abweichend ahndet. Die Aufmerksamkeit ist auch einigen Vorfällen aus der tschechischen Justizpraxis bei der Verfolgung des organisierten Verbrechens einschließlich des Hinweises auf ihre einigen problematischen Aspekte gewidmet. Der umfangreiche Raum ist den Sanktionen gewidmet, die beim Regress der organisierten Kriminalität nach dem tschechischen Strafgesetzbuch auferlegt werden, und vor allem dann den Überlegungen über den Möglichkeiten des Vermögensregresses der organisierten Kriminalität auch über den Rahmen des Strafrechts hinaus gewidmet. In diesem Zusammenhang sind viele theoretische und auch praktische Überlegungen über dem Institut des Verfalls des Vermögens von unsicherer Herkunft und der Hinweis auf einige ausländische Rechtsregelungen vorgenommen, die die ähnlichen Instrumente geltend machen. Eine verhältnismäßig ausführliche Analyse ist im Verhältnis zu der slowakischen Rechtsregelung getan, die, auch wenn sie in die Praxis wegen ihrer Verfassungswidrigkeit nicht eingeführt wurde, sicher ein beachtungswerter Versuch war.

Der dritte Teil weist auf einige Prozessinstrumente des Kampfs gegen die organisierte Kriminalität, auf den bekannten tschechischen Kodex, Gesetz Nr. 141/1961 GBl., Strafordnung, hin. Essenziell ist hier jedoch die Analyse des Instituts des Kronzeugen als Instrumentes, das in einigen ausländischen Rechtsordnungen geltend gemacht wird. Es wurde in der markant modifizierten Gestalt ebenfalls in der tschechischen Rechtsordnung zum Gesetz mit Wirksamkeit seit 1. 1. 2010 als sog. *zusammenarbeitende Beschuldigte* gemacht. In diesem Zusammenhang kann man so viele praktische und theoretische Fragen erwarten, die bei der Applikation dieses Instituts entstehen werden. Das tiefere Überlegen ist so vor allem über den Grenzen der Privilegien, die dem Kronzeugen für seine Hilfe bei der Ermittlung der organisierten Kriminalität und geleistet werden sollen, und über ihrer klaren Garantie vorgenommen. Als dem weiteren prozessrechtlichen Institut, auch wenn es in dem tschechischen Recht bisher nicht behandelt resp. in der sehr verengten Gestalt geregelt wird, widmet sich dieser Teil dem *Agenten Provocateur*. In diesem Zusammenhang sind hier einige rechtsphilosophische Erwägungen über der Konformität dieses

Instituts mit der allgemein angenommenen Rolle des Staats in der modernen Welt, als über dem Grundhindernis für die Legalität der Möglichkeit vorgenommen, die Entscheidung zur Begehung einer Straftat beim Einzelnen von dem Organ der öffentlichen Gewalt zu provozieren.

Der Schlussteil beschäftigt sich mit dem organisierten Verbrechen in dem internationalen Maß und weist auf einige Grundmeilensteine der Bemühung der internationalen Gemeinschaft in diesem Gebiet hin. Es ist so die Rolle der Organisation der Vereinten Nationen und einiger anderen internationalen Organisationen, die kurze Analyse der ausgewählten internationalen Verträge, die auf deren Territorium abgeschlossen wurden, u.ä. erwähnt. Natürlich kann nicht einmal die Annäherung einiger Bemühungen der Europäischen Gemeinschaften fehlen, den einheitlichen europäischen Raum vor der organisierten Kriminalität zu schützen. Die Aktivität der Europäischen Union orientiert sich in diesem Zusammenhang vor allem auf das Gebiet der Geldwäsche und der Verhinderung der Korruption.

In dem Abschluss der Dissertation selbst sind deren Gesamtzusammenfassung und das fremdsprachige Resümee vorgenommen und es ist das Verzeichnis der verwendeten Literatur angegeben.

- 1) der organisierten Kriminalität – organizovaný zločin
- 2) zusammenarbeitende Beschuldigte – spolupracující obviněný
- 3) organisierte Verbrechergruppe – organizovaná zločinecká skupina
- 4) organisierte Gruppe – organizovaná skupina

Русское резюме

Настоящая диссертационная работа посвящена проблематике организованной преступности и избранным, прежде всего уголовно-правовым, инструментам борьбы с ней. Диссертационная работа состоит из четырех частей, разделенных далее на самостоятельные главы.

Введение имеет криминологический характер и рассматривает понятие организованной преступности как таковой, а также организованных преступных группировок. Во введении анализируются некоторые определения известной зарубежной и чешской литературы, проводится их сравнение, а также размышление над вопросом: «Возможно ли вообще найти универсальную дефиницию организованной преступности?». Далее следует список типичных признаков организованных преступных группировок, их характеристика, а также краткий экскурс к отдельным формам криминальных организаций.

Наряду с этим первая часть описывает исторический путь развития некоторых преступных группировок до настоящего времени, а также изучает причины и обстоятельства экспансии организованной преступности на территорию Чешской Республики после 1989 года, ее главные направления деятельности и т.д. Обращается внимание на (в то время) недостаточную законодательную работу, неподготовленность служб безопасности и правоохранительных органов, а также на некоторые иные факторы, упростившие проникание организованной преступности в чешскую среду. В заключении первой части перечислены и кратко охарактеризованы законодательные, институциональные и политические средства борьбы с организованной преступностью.

Вторая часть посвящена, в первую очередь, вопросам чешского материального уголовного права и его понятием организованной преступности. Далее содержится список положений чешского уголовного кодекса, которые так или иначе имеют отношение к организованной преступности, в частности анализ законного определения организованной

преступной группировки, содержащегося в § 129 закона № 40/2009 Св., Уголовного Кодекса ЧР, а также уголовного преследования участия в ней. За ним следует сравнение положений на сегодняшний день уже потерявшего силу Уголовного Кодекса, закона № 140/1961 Св., действовавшего на территории ЧР вплоть до 31. 12. 2009, описаны некоторые возможные изменения актуальных законных норм и т.д.

Данная глава описывает различия между понятиями «*организованная группировка*» и «*организованная преступная группировка*», которые чешское законодательство строго различает и по-разному уголовно преследует. Внимание также уделено некоторым примерам из чешской правовой практики уголовного преследования организованной преступности и ее проблематичным аспектам. Широкий простор предоставлен анализу санкций, возлагаемым при уголовном преследовании организованной преступности в соответствии с положениями чешского уголовного кодекса, а также размышлениям над возможностью использования имущественных наказаний неуголовного характера. В данной связи рассмотрено большое количество теоретических и практических доводов ратующих за внесение института конфискации имущества неясного происхождения, а также ссылки на законодательства иностранных государств, которые подобные инструменты уже используют. Похожий анализ проведен по отношению к соответствующим правовым нормам Словацкой Республики, которые, хотя и не были введены в практику в силу своей неконституционности, являются весьма интересной с точки зрения правовой науки законодательной попыткой.

Третья часть ссылается на некоторые процессуальные инструменты борьбы с организованной преступностью, известные чешскому Уголовно-процессуальному Кодексу, закону № 141/1961 Св. Основополагающим, однако, здесь является анализ института «*коронного свидетеля*» как инструмента, используемого в некоторых иностранных государствах. Данный инструмент был в значительно модифицированной форме внесен

в чешское законодательство с действительностью от 1.1.2010 в виде так называемого «*содействующего обвиняемого*».

В этой связи можно ожидать появление ряда практических и теоретических вопросов, которые будут возникать при применении данного инструмента. Более глубокое размышление посвящено, прежде всего, границам привилегий, которые могут быть предоставлены коронному свидетелю за помощь при расследовании организованной преступности и однозначности их гарантий. Третья часть далее обращает внимание на иной, пусть и в чешском законодательстве незакрепленный (точнее закрепленный в очень ограниченной форме) процессуальный инструмент «*агента-провокатора*». В связи с этим на том же месте рассмотрены некоторые философско-правовые рассуждения над соответствием такого инструмента с универсально принимаемой концепцией роли государства в современном мире как основного препятствия легализации возможности органом общественной власти/правоохранительным органом спровоцировать решение совершить преступление.

Заключительная часть посвящена организованной преступности в международном масштабе и указывает на некоторые основополагающие моменты при попытках международного сообщества побороть организованную преступность. Так, упомянута роль Организации Объединенных Наций, а также некоторых иных международных организаций, проведен краткий анализ избранных международных соглашений и т.д. Естественно, нельзя обойтись без описания некоторых инструментов организаций Европейского союза защитить единое европейское пространство перед организованной преступностью. Активность Европейского Союза в данной связи направлена на область отмывания средств, приобретенных незаконным путем, а также на предотвращение коррупции. В заключении четвертой части содержатся размышления на тему уголовной ответственности юридических лиц как инструмента борьбы с организованной преступностью.

В непосредственном заключении диссертационной работы находится ее обобщение, резюме на иностранных языках и список использованной литературы.

- 1) организованная преступность – organizovaný zločin
- 2) содействующий обвиняемый – spolupracující obviněný
- 3) организованная преступная группировка – organizovaná zločinecká skupina
- 4) организованная группировка – organizovaná skupina

Seznam použité literatury

1. Učebnice a komentáře

Acconciay A., Immordino G., Piccolox S., Rey P.: Witnesses and Organized Crime: Theory and Evidence from Italy, 2009

Adamoli S., Di Nicola A., Savona E., Zoffi P.: Organised Crime around the World, European Institute for Crime and Control affiliated with the United Nations, 1998

Alum F., Siebert R.: Organized Crime and the Challenge to Democracy, Book now Ltd., 2003

Angela V., Leong M.: The Disruption of International Organized Crime An analysis of legal and Non Legal Strategies MPG Books Ltd., Bodmin, Cornwall, 2007

Berdal M., Serrano M.: Transnational Organized Crime & International Security, Business as usual? Lynne Rienner Publishers, Inc. Colorado, 2002

Braun, Norman: Illegale Märkte für Heroin und Kokai (Illegal markets for heroin and cocaine) Berne, Switzerland: Verlag Paul Haupt, 2001

Cañon, Luis Pablo Escobar: Leben und plötzlicher Tod des Kokainkönigs (Pablo Escobar: Life and Sudden Death of the King of Cocaine; original title: Pablo The World Godfather of Cocaine) Berlin: Aufbau-Verlag, 1994

Catanzaro: Raimondo Men of Respect: A Social History of the Sicilian Mafia New York: The Free Press, 1992

Císařová D., Fenyk J., Gřivna. T. a kol.: Trestní právo procesní. 4. aktualizované a rozšířené vydání. Linde, 2006

Edwards P., Auger M.: Encyclopedia of Canadian Organized Crime: From Captain Kidd to Mom Boucher, McClelland & Stewart, 2004

Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008

Fijnaut F., Bovenkerk F., Bruinsma G., van de Bunt H.: Organized Crimes in the Netherlands, Kluwer Law International, Hague, 1998

Finckenaer, James, Waring: Russian Mafia in America Boston: Northeastern University, 1998

Gardner T.J., Anderson T.M.: Criminal law, Ninth edition, Thomson higher education, Belmont, USA, 2006

Hill B.E.: The Japanese mafia, Yakuza, Law and the state, Oxford university press, 2003

Jelínek, J.: Trestní právo procesní. 5. aktualizované vydání. Linde, Praha, 2007

Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání, Praha: Leges, 2009

Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1 vydání. Praha: Leges, 2010

Kelly R.J., Ko-Lin-Chin, Schatzberg R.: Handbook of organized crime in the United States, Greenwood Publishing Group, Inc., 1994

Kolesár I.: Zákon proti praní špinavých peněz v novelizovaném znění. Komentář k zákonu č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů. Praha: Linde, 2002

Konrád Z., In Musil, J., Konrád Z., Suchánek J.: Kriminalistika. Praha: C. H. BECK, 2001

Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

Macháček Z., Rumpl T. In Nožina, M. a kol.: Mezinárodní organizovaný zločin v ČR. Praha: Nakladatelství KLP – Koniasch Latin Press, 1997

Musil J. In Novotný O. a kol.: Kriminologie. 2 vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004

Musil, J., Kratochvíl V., Šámal P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. podstatně přepracované vydání Praha: C.H. Beck, 2003

Neumann J.: Moderní italská legislativa v boji proti mafii, Sborník studií k problematice organizovaného zločinu: Legislativa a policie v boji proti organizovanému zločinu – Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1997

Novotný O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3 vyd. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 2008

Novotný, O. Vanduchová, M., Šámal P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. Vydání, Praha, : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010

Novotný, O., Vokoun R. a kol.: Trestní právo hmotné - II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s., 2007

Reuter P., Petrie C.: Transnational organized crime: summary of a workshop: National Research Council (U.S.). Committee on Law and Justice, 1999

Sieber U., Bögel M.: Logistik der organisierten Kriminalität, Bundeskriminalamt, Wiesbaden, 1993

Siegel, Dina, Henk van de Bunt, and Damian Zaitch (eds.): Global Organized Crime: Trends and Developments Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 2003

Šámal P., Púry F., Rizman S.: Trestní zákon. Komentář. I., II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004

Šámal P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009

Šámal P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009

Tichý L., Arnold R., Svoboda P., Zemánek J., Král R.: Evropské právo 2 vydání. Praha: C. H. Beck, 2004

2. Monografie

Bösenberg A.: Comparison of Legal and Illegal Markets - in Relation to the Organized Crime, Books on Demand, 2007

Cañon, Luis Pablo Escobar: Leben und plötzlicher Tod des Kokainkönigs (Pablo Escobar: Life and Sudden Death of the King of Cocaine; original title: Pablo The World Godfather of Cocaine) Berlin: Aufbau-Verlag, 1994

Catanzaro: Raimondo Men of Respect: A Social History of the Sicilian Mafia New York: The Free Press, 1992

Cejp, M.: Organizovaný zločin v České republice III. Praha: IKSP, 2004

Cervenka, Z.: Money laundering and terrorism: Organised Crime in the Czech Republic: tunnelling of banks and funds. Conference on the new forms of Terrorism, Wildbad Kreuth, 1997

David, V., Nett, A.: Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007

Davidov J. V.: Kriminologia: Konspekt lekcii – M.: Prior-izdat, 2008

Dickie J.: Cosa Nostra. A history of the Sicilian Mafia, London, 2004

Gardner T.J., Anderson T.M.: Criminal law, Ninth edition, Thomson higher education, Belmont, USA, 2006

Gilinskiy Y.: Crime in Contemporary Russia, European Journal of Criminology, 2006

- Hill B.E.:** The Japanese mafia, Yakuza, Law and the state, Oxford university press, 2003
- Jelínek J.:** Potřebujeme trestní odpovědnost právnických osob? Karlovarská právní revue, 2007
- Jelínek J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. 1.vyd. Praha: Linde, a. s., 2007
- Johnson C.:** Russian Organized Crime: A Baseline Perspective. Johnstown – Pennsylvania, 1993
- Kaplan D. E.:** Yakuza University of California, Press, 2003
- Kilinger Ch. L.:** The history of Italy, Greenwood publishing Group, Inc., 2002
- Lavey D.:** Interpol's role in combating organized crime, Office of international Criminal Justice. University of Illinois, Chicago, 1990
- Lupo S.:** Die Geschichte der Mafia (The history of the Mafia) Düsseldorf, Germany: Patmos, 2002
- Lupo S.:** Storia della Mafia, Donzelli, Roma, 1993
- Maas P.:** The Valachi papers, New York, 1968
- Mallory S. L.:** Understanding organized crime, Jonet and Barlett Publishers Inc.
- Naylor R.T.:** Wages of Crime: Black Markets, Illegal Finance, and the Underworld Economy, Ithaca: Cornell University Press, 2002
- Němec M.:** Mafie a zločinecké gangy. Praha, Eurounion, Praha, 2003
- Nesbitt P.:** Head of Organized Crime Group, cit. in Bresler, 1993
- Neumann J.:** Moderní italská legislativa v boji proti mafii, Sborník studií k problematice organizovaného zločinu: Legislativa a policie v boji proti organizovanému zločinu – Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1997

Nožina M.: Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha: Themis, 2003

Nožina M.: Svět drog v Čechách, Koniasch Latin Press, Praha, 1997

Nožinová M.: Život a kultura pašeráků na Orlicku v období první republiky (tzv. 35. Hraniční zóna). Ústav etnologie. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2001

Paoli L.: Letizia Mafia Brotherhoods, Organized Crime, Italian Style: Oxford University Press, 2003

Scheinost, M. a kol.: Organizovaná kriminalita z pohledu kriminologie a trestního práva. Praha, IKPS, 1996

Scheinost, M. a kol.: Organizovaná trestná činnost občanů ČR. Praha, IKPS, 1999

Scheinost, M.: Organizovaný zločin a korupce v dokumentech OSN a Rady Evropy. Praha, IKPS, 1995

3. Odborné články

Baloun, V.: K ekonomickým příčinám korupce, popis jevu a definice. Kriminalistika, 1999, č. 4

Brabcová, I.: Analýza některých trestněprávních prostředků k postihu organizovaného zločinu u nás a v zahraničí. Trestní právo, 1996, č. 4

Bryhtová K.: Evropské trestní právo procesní. Jurisprudence 2005, č. 5

Budka, I., Dvořák, V., Zimmer, V.: Zisk produkováný organizovaným zločinem a opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti. Kriminalistika, 2000, č. 4

Burghard, W.: Organisierte Kriminalität. Kriminalistik, 1990, č. 10

Čeplová, V.: Trestní odpovědnost všech členů organizované skupiny jako nezbytný předpoklad přísnější trestněprávní kvalifikace? Trestněprávní revue, 2005, č. 3

Dolenský A.: Poznámky k článku Dr. Šámala o organizovaném zločinu. Právní rozhledy, 1995, č. 11

Fenyk, J.: K operativním metodám odhalování korupce (použití některých zvláštních operativních metod k odhalování korupce a jiné trestné činnosti v USA z pohledu českého, resp. kontinentálního pojetí základů trestní odpovědnosti). Trestní právo, 2003, č. 2

Fryšták, M.: Trestní odpovědnost právnických osob jako jeden z možných nástrojů boje s hospodářskou kriminalitou. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva 2008 Days of Law. AUB – Iuridica. No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Fryšták M.: Zajištění prostředků na účtu banky a možnost jejich vydání oprávněné osobě. Trestněprávní revue, 2005, č. 8

Chmelík J.: Úvahy k agentu provokatérovi a korunním svědkovi. Kriminalistika, 2005, č. 1

Ivor J.: Harmonizácia trestného práva v svetle bezpečnosti Európskej únie. Karlovarská právní revue, 2009, č. 4

Ivor, J.: Agent provokatér v trestnom konaní. Státní zastupitelství, 2004 č. 10, 11

Ivor, J.: Niektoré aktuálne trestnoprocesné problémy boja s organizovanou kriminalitou. Justičná revue, 1998, č. 5, 6

Ivor, J.: Agent provokatér v trestnom konaní. Justičná revue, 2004, č. 8, 9

Karabec Z.: K právním prostředkům boje proti organizovanému zločinu. Trestní právo, 1999, č. 2

Karabec Z.: Mezinárodní aspekty boje proti organizovanému zločinu. Kriminallistika, 2004, č. 1

Kavěna, M.: Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut, 2007

Kratochvíl V. : Organizovaný zločin a novela trestního zákona č. 152/1995 Sb. Právní rozhledy, 1996, č. 6

Král V.: K novele zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením. Trestněprávní revue, 2005, č. 9

Magistro, L.: Jsou praní peněz a únik kapitálu zvláště nebezpečné? Trestní právo, 2000, č. 9

Mandák V.: Odposlech a záznam telekomunikačního provozu advokáta. Bulletin advokacie, 1995, č. 3

Marešová, A.: Násilí páchané organizovanými skupinami a organizovaným zločinem. Kriminallistika, 2005, č. 1

Musil J.: Připravit se včas na boj s organizovanou kriminalitou. Československá kriminallistika, 1992, č. 2

Musil J.: Finanční šetření - nástroj odhalování praní peněz. Kriminallistika, 1999, č. 4

Musil J.: Korunní svědek - ano, či ne? Trestní právo, 2003, č. 4, č. 5

Scherp D.: Lagebild Geldwäschebekämpfung. Kriminallistik, 1998, č. 7

Souček J., Škrabalová A.: Odposlech a záznam telekomunikačního provozu z pohledu de lege lata i de lege ferenda. Trestní právo, 2002, č. 4

Šámal P.: Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. Bulletin advokacie, 2009, č. 10

Šámal P.: Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními trestního zákona týkajícími se organizovaného zločinu a problémy s tím spojenými. Právní rozhledy, 1995, č. 10

Šotolář, A., Púry, F.: Skrytá reakce policie na již páchanou trestnou činnost. Trestněprávní revue, 2003, č. 1

Tomášek M.: Existuje „evropské trestní právo“? Trestněprávní revue, 2004, č. 5

Vrtěl P.: Nepřípustnost policejní provokace. Trestní právo, 2001, č. 5

Vantuch, P.: K možnosti využití odposlechů a záznamů telekomunikačního provozu jako důkazu ve věci. Bulletin advokacie, 2005, č. 11

Vantuch, P.: Kdy lze užít odposlech telekomunikačního provozu jako důkaz proti obviněnému. Bulletin advokacie 2006, č. 11

Zanovit J., Žilinka M.: K problematice zločineckej skupiny. Justičná revue, 2005, č. 8 - 9

4. Využití internetové zdroje informací

<http://www.bis.cz/vyrocní-zpravy.html> (zobrazeno 17. 10. 2009)

<http://www.cnb.cz/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Joe_Valachi (zobrazeno 27. 12. 2009)

<http://cs.wikipedia.org/wiki/LisabA1smlouva> (zobrazeno 10. 09. 2010)

<http://www.europol.europa.eu/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

<http://www.fbi.gov/hq/cid/orgcrime/> (zobrazeno 20. 07. 2009)

<http://www.interpol.int/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

<http://www.isil.org/> (zobrazeno 20. 12. 2009)

<http://www.justice.gov/marshals/assets> (zobrazeno 20. 12. 2009)

<http://www.nbu.cz/cs/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

<http://www.organized-crime.de/> (zobrazeno 20. 07. 2009)

<http://www.policie.cz/> (zobrazeno 20. 08. 2009)

<http://www.sujb.cz/> (zobrazeno 17. 10. 2009)

<http://www.unodc.org/> (zobrazeno 20. 02. 2010)

<http://volby.ihned.cz/> (zobrazeno 20. 12. 2009)

<http://www.vzcr.cz/> (zobrazeno 17. 10. 2009)